
MŰHELYTANULMÁNYOK

DISCUSSION PAPERS

MT-DP – 2014/4

A migráció és a magyar migránsok jellemzői 1999-2011

Tendenciák és a migránsok profilja a KSH Munkaerő-
felmérés adatai alapján

CZIBIK ÁGNES – HAJDU MIKLÓS – NÉMETH NÁNDOR
NYÍRŐ ZSANNA – TÓTH ISTVÁN JÁNOS – TÜREI GERGELY

Műhelytanulmányok
MT-DP – 2014/4

MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet

A migráció és a magyar migránsok jellemzői 1999-2011
Tendenciák és a migránsok profilja a KSH Munkaerő-felmérés adatai alapján

Szerzők:

Czibik Ágnes
MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
E-mail: agnes.czibik@gvi.hu

Hajdu Miklós
MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
E-mail: miklos.hajdu@gvi.hu

Németh Nándor
ügyvezető igazgató
Pannon.Elemző Iroda Kft.
E-mail: nemeth.nandor@pannonelemzo.hu

Nyíró Zsanna
MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
E-mail: nyzsanna@gmail.com

Tóth István János
tudományos főmunkatárs
Közgazdaság-tudományi Intézet
MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
E-mail: toth.istvanjanos@krtk.mta.hu

Türei Gergely
MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
E-mail: turei.gergei@gmail.com

2014. január

ISBN 978-615-5447-13-6
ISSN 1785-377X

Kiadó:
Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont
Közgazdaság-tudományi Intézet

A migráció és a magyar migránsok jellemzői 1999-2011

Tendenciák és a migránsok profilja a KSH Munkaerő-felmérés adatai alapján

Czibik Ágnes – Hajdu Miklós – Németh Nándor – Nyíró Zsanna –
Tóth István János – Türei Gergely

Összefoglaló

A tanulmányban a Központi Statisztikai Hivatal munkaerő-felvétele segítségével azt vizsgáljuk, hogy milyen tendenciákat mutat a Magyarországról más országba utazó, és ott munkát vállaló állampolgárok száma 1999 és 2011 között, valamint azt, hogy milyen jellemzőkkel bírnak ezek a csoportok. A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya 2009 negyedik negyedévében mutat trendtörést, ekkor az arány növekedése felgyorsult.

A külföldi munkavállalás – amibe az ingázást is beleértjük – a férfiak körében és a 20–30 éves korosztályban a leggyakoribb. Iskolai végzettség szerint a szakiskolai vagy szakmunkásképzőben szerzett végzettség és az egyetemi végzettség teszi leginkább valószínűvé a külföldi munkavállalást, azonban ennek hatása nem egyforma a különböző földrajzi régiókban.

A fejlettebb régiókban erősebb az iskolai végzettség hatása, és az egyetemet végzettek körében a legmagasabb a külföldi munkavállalás esélye, míg a fejletlenebb régiókban a szakmunkásképző és szakiskolai végzettség növeli leginkább a külföldi munkavégzés esélyét. Az életkor hatása is eltérő: a fejletlen régiókban a 40 év feletti kor erősen csökkenti a külföldi munkavállalás esélyét, fejlett régiókban ez a hatás nem érvényesül.

Tárgyszavak: migráció, munkaerő-piac, regionális különbségek

Journal of Economic Literature (JEL) kód: C23, J61, R23

Köszönetnyilvánítás

A kutatás alapjául szolgáló, tisztított, kiegészített és időben harmonizált KSH Munkaerő-felmérés adatok az MTA KRTK KTI Adatbankból származnak. A szerzők köszönetüket fejezik ki Bálint Mónika módszertani segítségéért. A tanulmány alapjául szolgáló kutatásra az MTA KRTK KTI-ben, a TÁMOP - 2.3.2-09/1 kiemelt projekten belül az „Inaktívok, aktívok előrejelzése” alprojekt keretében került sor 2012-ben.

Migration and features of Hungarian migrants between 1999 – 2011

Tendencies and profiles of migrants based on the Hungarian
Central Statistical Office's Labour Force Survey

Ágnes Czibik – Miklós Hajdu – Nándor Németh – Zsanna Nyíró –
István János Tóth – Gergely Türei

Abstract

In this paper we use the Hungarian Central Statistical Office's Labour Force Survey to examine the rate of Hungarian inhabitants working abroad between 1999 and 2011. We also examine the characteristics of this group.

A break in trend can be observed in the fourth quarter of 2009 in the rate of Hungarians with a foreign workplace. The growth of the rate has accelerated since then.

Working abroad – including commuting between countries – is more frequent in the group of men and in the age group between 20 and 30 years. Considering education, vocational school and university degree make working abroad the most likely but this effect does not apply the same way in different geographical regions.

In more developed regions the effect of education is stronger and the odds of working abroad are the highest for people with university degree. In less developed regions vocational training increases the most the odds of working in another country. The effect of age also differs: while in less developed regions being above the age of 40 decreases significantly the odds of working abroad, in developed regions this effect does not apply.

Keywords: migration, labour market, regional differences

Journal of Economic Literature (JEL): C23, J61, R23

Tartalom

TARTALOM	5
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁK JEGYZÉKE	6
BEVEZETÉS	8
1. A MIGRÁCIÓ ÖSSZETEVŐI: ELMÉLETEK ÉS EMPIRIKUS ELEMZÉSEK	9
1.1. Makroszintű elméletek.....	11
<i>A taszítás és vonzás (push and pull) elmélete</i>	11
<i>A neoklasszikus közgazdaságtan makroszintű elmélete</i>	11
<i>A duális munkaerőpiac elmélete</i>	11
<i>A történeti strukturalista megközelítés</i>	12
1.2. Mezoszintű elméletek	13
<i>Az új közgazdaságtan („new” economics theory) megközelítése</i>	13
<i>Kumulált okság</i>	13
<i>Hálózatelmélet</i>	14
<i>Az intézményelmélet</i>	15
1.3. Mikroszintű elméletek	16
<i>A neoklasszikus közgazdaságtan mikroszintű elmélete</i>	16
<i>Az érték-várakozás elmélet</i>	16
1.4. Empirikus elemzések – a migránsok profilja	17
2. HAZAI VIZSGÁLATOK, EMPIRIKUS EREDMÉNYEK	29
2.1. A kérdőíves adatfelvételek eredményei – a migrációs potenciál	30
2.2. A Magyarországról induló kivándorlást jellemző makrotársadalmi mutatók	32
2.3. A mikro- és makroszintű társadalmi mutatókra alapozott következtetések.....	36
2.4. A külföldi munkavállalás iránti érdeklődés alakulása az interneten	39
2.5. Tanulságok	45
3. MIGRÁNSOK PROFILJA - EREDMÉNYEK	46
3.1. A KSH munkaerő Felmérés a migráció vizsgálatában.....	46
3.2. Az adatbázisról	51
3.3. A külföldi munkavállalás tendenciái 1999-2011.....	52
3.4. A migránsok profilja – leíró statisztikák	55
3.5. A migránsok jellemzői – becslések.....	63
4. KÖVETKEZTETÉSEK	71
IRODALOM	72
MELLÉKLETEK	75
M1: A változók összevonásának módja az ismétléseket nem tartalmazó adatbázisban	75
M2. A háztartáson belül „gyerek” pozíciót betöltő személyek kora az ismétléseket tartalmazó adatbázisban, súlyozatlan	76

Ábrák és táblák jegyzéke

1.1 táblázat: A migrációs elméletek az elemzési szint szerint.....	10
2.1.1. táblázat: A migrációs potenciál alakulása, %, 1993-2012	31
2.2.1. táblázat: Az európai országokba bevándorló és a Magyarországról kivándorló magyar állampolgárok száma, fő, 1994-2007	34
2.2.1. ábra: A Magyarországról induló emigráció alakulása, fő, 1998-2010.	35
2.2.2. ábra: A Magyarországról emigrálók száma életkor szerint, 2010.	36
2.4.1. ábra: A külföldi munkavállalással kapcsolatos általános érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	40
2.4.2. ábra: A külföldi munkavállalással kapcsolatos általános érdeklődés térbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	41
2.4.3. ábra: Az ausztriai, németországi és angliai munkavállalással kapcsolatos érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	42
2.4.4. ábra: Az ausztriai munkavállalással kapcsolatos érdeklődés térbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	43
2.4.5. ábra. A németországi munkavállalással kapcsolatos érdeklődés térbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	43
2.4.6. ábra: Az angliai munkavállalással kapcsolatos érdeklődés térbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	44
2.4.7. ábra: A franciaországi, az olaszországi, a svájci, a svédországi és az USA-beli munkavállalással kapcsolatos érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.	45
3.1.1. ábra: A KSH munkaerő-felmérésben megkérdezettek száma 1999-2011 között negyedévente	47
3.1.2. táblázat: A KSH munkaerő-felmérésben szereplő és nem szereplő, külföldi munkavégzéssel és migrációval összefüggésbe hozható válaszadó-típusok.....	50
3.3.1. ábra: A külföldi, illetve magyarországi munkahellyel rendelkezők aránya negyedévenként	53
3.3.1. táblázat: A külföldi, illetve magyarországi munkahellyel rendelkezők aránya negyedévenként	54
3.3.2. ábra: A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya negyedévenként az idősorra illesztett trenddel	54
3.4.1. ábra: A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya nemek szerint, súlyozva	55
3.4.2. ábra: A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya korcsoport szerint, súlyozva.....	56
3.4.3. ábra: A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a foglalkoztatottakon belül, régió szerint, súlyozott.....	57
3.4.4. ábra: A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya iskolai végzettség szerint, súlyozva	58
3.4.5. ábra: A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya állampolgárság szerint, súlyozva	59
3.4.6. ábra: A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya születési hely szerint, súlyozva	59
3.4.8. ábra: A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya negyedévenként az összes megkérdezett és a magyar állampolgárokra leszűkített minta esetében	60
3.4.1. táblázat: A külföldi, illetve magyarországi munkahellyel rendelkezők aránya negyedévenként	61
3.4.9. ábra: A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a családban elfoglalt pozíció szerint, súlyozott.....	62

3.4.10.ábra: A rész- és teljes munkaidőben dolgozók aránya a munkavégzés helye szerint, %, súlyozott adatok.....	62
3.4.11.ábra: A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya munkavégzés helye szerint, súlyozva	63
3.5.1. táblázat A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket nem tartalmazó adatbázison	65
3.5.2.táblázat: A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison	66
3.5.3.táblázat: A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison Közép-Magyarországra, Nyugat-Dunántúlra, Közép-Dunántúlra szűkítve	68
3.5.4.táblázat: A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison Dél-Dunántúlra, Észak-Magyarországra és az Alföldre szűkítve	69
3.5.5.táblázat: A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison magyar állampolgárokra	70

BEVEZETÉS

A Magyarországról más országokba irányuló migráció, a hosszabb vagy rövidebb munka- vagy tanulási célú külföldi tartózkodás fontos, és bizonyos szempontokból nézve speciális szerepet játszik a munkaerő-piaci folyamatokat vizsgáló kutatások szemszögéből. Jelentősége többek között abban rejlik, és a szakirodalom és az empirikus eredmények is azt mutatják, hogy a migránsok nem egy véletlenszerű mintáját jelentik a társadalomnak, hanem speciális jellemzőkkel bírnak, amelyek valószínűbbé teszik, hogy Magyarországtól különböző országban igyekeznek boldogulni. Egyrészt képesek is rá, például iskolai végzettségük miatt, másrészt motiváltak is rá, mert saját szakmájuk fizetésben és elismerésben jobban értékelt más országban, mint Magyarországon.

Ilyen módon a Magyarországról távozók nem csak mennyiségi változásokat okoznak a munkaerő-piacon, hanem a munkaerő összetételét is módosíthatják – iskolai végzettség, a szakmák egymáshoz viszonyított aránya, vagy személyes pszichológiai jellemzők tekintetében. Fontos tehát mérni ezeket a folyamatokat, hogy mely munkavállalók, milyen okból, milyen céllal és tervük szerint milyen hosszú időre hagyják el az országot. Ez adalékot jelent szakpolitikák kialakításához, illetve ha a kivándorlásra úgy gondolunk, mint - a személyes okok mellett - részben gazdasági, politikai, társadalmi folyamatokra való reakció, tekinthetjük a „lábbal szavazás” megnyilvánulásának is, amely információt nyújt arról, hogy a lakosság szemében hogyan jelennek meg egyes, az országban zajló folyamatok, hogyan értékeli azokat.

A migráció ennek megfelelően nemcsak a munkaerő-piacra – annak kínálati oldalán keresztül – van hatással, hanem az adott ország hosszú távon értelmezett tényleges GDP növekedésére és a potenciális GDP növekedésre is. Ezen túl megváltoztatja a foglalkoztatottak és eltartottak arányát, és így hatással van a foglalkoztatottak és eltartottak közötti transzferekre is.

A kelet-közép európai országokból, így a Magyarországról kiinduló migráció több tényező miatt egyre fontosabb, társadalmi és gazdasági hatásaiban is kutatási kérdéssé vált: e tényezők között kell számon tartanunk az EU csatlakozás hatását, amely 2004-2010 között a fejlett országok munkaerő-piacának megnyitásával járt, a Nagy Válság hatását, amely egyrészt erősebben érintette Magyarországot, mint például Ausztriát vagy Németországot, és a válságot követően lassabb alkalmazkodási folyamat jellemzi a magyar gazdaságot, mint az utóbbiakat. Harmadrészt a magyar kormányzat 2010-et követő több intézkedése, a kialakuló intézményi környezet is ösztönzően hat a migrációra, mivel ebben a kibocsátó és a célországok intézményi környezete és jogbiztonsága közötti különbségek is számítanak.

Negyedrészét pedig a globalizáció erősödése is elősegíti az országok közötti lakóhely-váltást az ehhez kapcsolódó költségek csökkenésével.

Mindezekkel együtt a migráció mérése jelentős nehézségekbe ütközik. Míg az országba irányuló bevándorlás esetében viszonylag könnyen megtalálhatjuk azokat, akiket egy kérdőíves felvétellel meg lehet keresni, illetve az adminisztratív okokból róluk tárolt adatok is az ország területén találhatóak, addig a Magyarországról más országba irányuló migráció esetén az érintettek elérése véletlen kiválasztásos módszerekkel szinte lehetetlen, és az adminisztratív adatok is hiányosak vagy nem hozzáférhetőek.

Alternatívát jelenthet a nem véletlen minta-választás, például a hólabda módszer alkalmazásával interjúalanyok keresése, vagy az, ha valamilyen közvetett módon, vagy esetleg utólag jutunk információhoz a külföldön élőkről. A KSH munkaerő-felmérése annyiban alkalmas a Magyarországról hosszabb-rövidebb időre távozottak vizsgálatára, hogy háztartás-alapú, és a háztartásból más is válaszolhat az eredetileg megkérdezni tervezett válaszoló helyett, így akár aktuálisan külföldön tartózkodó háztartástagról is információt kaphatunk. Az elemzés során elsősorban ezt az adatbázist használjuk fel.

A tanulmány három kérdést igyekszik körüljárni: hogyan alakult a Magyarországról való elvándorlás 1999-2012 között, illetve kimutatható-e ebben tendenciaváltás, törés a migráció trendjeiben. Másodikként a KSH Munkaerő-felmérés egyéni szintű adatait felhasználva azt vizsgáljuk, hogy milyen a külföldön munkát vállalók profilja. Harmadik kérdésként pedig az egyéni jellemzők alapján arra keressük a választ, hogy melyek teszik valószínűbbé a migrációt. A tanulmány célja az, hogy a külföldi munkát vállalók tulajdonságainak elemzésével olyan előrebecslő modellekhez nyújtson adalékokat, amelyek a magyar munkaerő-piac kínálati oldalán várható változások becslésére vállalkoznak.

A tanulmányban először áttekintjük a kifelé irányuló migrációra vonatkozó szakirodalom egy részét. Különböző - makro, mezo, mikro – szintű elméleteket mutatunk be, amelyek megalapozzák az empirikus elemzést. Ezután összefoglaljuk a kutatásunk szempontjából releváns, korábbi empirikus eredményeket, ezek közül is kérdőíves és makro-mutatókra alapuló elemzéseket, valamint egy újszerű, internetes keresések vizsgálatával készült elemzést. Végül bemutatjuk a KSH munkaerő-felmérés adatain elvégzett elemzési eredményeinket.

1. A MIGRÁCIÓ ÖSSZETEVŐI: ELMÉLETEK ÉS EMPIRIKUS ELEMZÉSEK

Az alábbiakban a migrációra vonatkozó elméleteket és egyéni adatokon alapuló empirikus elemzések eredményeit tekintjük át röviden.

A nemzetközi migrációnak nincsen egyetlen, átfogó elmélete. Az egyes megközelítések nem képesek a migráció jelenségének minden aspektusát megmagyarázni. Továbbá, az

elméletek különböző diszciplínák szempontjából vizsgálják a migráció jelenségét, az elemzés eltérő szintjein.

A migrációval foglalkozó elméletek alapvetően két kérdés megválaszolására tesznek kísérletet:

- Milyen okokra vezethető vissza a nemzetközi migráció megindulása?
- Milyen tényezők tartják fenn a nemzetközi migrációt, illetve milyen tényezők járulnak hozzá ennek mérséklődéséhez?

A migrációs elméletekkel foglalkozó szerzők (pl. Schoorl 1995; Massey et al. 2007) a fenti két kérdés alapján csoportosítják a különböző megközelítéseket, azonban kategorizálhatóak ezek az elemzési szint alapján is (pl. Faist 2000).

Eszerint három szint határozható meg: mikro-, mezo- és makroszint. A mikroszintű elméletek középpontjában az áll, hogy milyen tényezők befolyásolják az egyének döntéseit, illetve azt elemzik, hogy a potenciális migránsok hogyan értékelik a migráció költségeit és hasznát. A makroszintű elméletek középpontjában az áll, hogy hogyan határozzák meg a politikai, gazdasági és kulturális struktúrák a migrációs folyamatokat. A mezoszintű elméletek pedig arra helyezik a hangsúlyt, hogy a társadalmi kötelek struktúrája, erőssége és sűrűsége hogyan befolyásolja a nemzetközi mozgást (Faist 2000).

A továbbiakban bemutatjuk a fontosabb migrációs elméleteket, amelyeket az elemzési szint alapján fogunk csoportosítani.

1.1 táblázat

A migrációs elméletek az elemzési szint szerint

Makroszintű elméletek	Mezoszintű elméletek	Mikroszintű elméletek
- a taszítás és vonzás elmélete	- az új közgazdaságtan megközelítése	- neoklasszikus közgazdaságtan mikroszintű elmélete
- a neoklasszikus közgazdaságtan makroszintű elmélete	- kumulált okság	- az érték-várakozás elmélet
- a duális munkaerőpiac elmélete	- hálózatelmélet	
- a történeti strukturalista megközelítés	- intézményelmélet	

Forrás: Faist 2000

1.1. MAKROSZINTŰ ELMÉLETEK

A TASZÍTÁS ÉS VONZÁS (PUSH AND PULL) ELMÉLETE

A taszítás és vonzás modell szerint a származási országnak vannak olyan negatív jellemzői (taszító tényezők), amelyek az embereket a kivándorlásra ösztönzik, illetve a célországnak vannak olyan pozitív jellemzői (vonzó tényezők), amelyek vonzóvá teszik a migrációt. A vonzó és taszító tényezők kombinációja határozza meg a nemzetközi mozgás mértékét és irányát. A megközelítés alapvető feltevése, hogy minél hátrányosabb helyzetű egy terület gazdasági, szociális és politikai szempontból, annál valószínűbb a migráció. A vonzás és taszítás elméletét elsősorban azzal kritizálják, hogy nem ad magyarázatot arra, hogy egyes régiókon belül mi az oka annak, hogy vannak, akik elvándorolnak, viszont vannak, akik nem (Schoorl 1995).

A NEOKLASSZIKUS KÖZGAZDASÁGTAN MAKROSZINTŰ ELMÉLETE

A nemzetközi vándorlás legkorábbi elmélete a migráció okának az egyes országok közötti bérkülönbségeket tekinti. A bérkülönbségeket pedig a munkaerő kereslet és kínálat területi különbségeire vezeti vissza. Azokban az országokban, amelyekben a tőkéhez képest a munkaerő nagy mennyiségben áll rendelkezésre, alacsonyak az egyensúlyi piaci bérek. Ezzel szemben, azokban az országokban, ahol a munkaerő a tőkéhez képest csak szűkösen áll rendelkezésre, magasak az egyensúlyi piaci bérek. Ezért a munkaerő az alacsony piaci béreket biztosító országokból a magas béreket biztosító országokba áramlik (Massey et al. 2007). A migráció a fejlődő agrártársadalmakból a fejlett ipari társadalmak felé irányul (Hagen-Zanker 2008).

A migráció akkor ér véget, amikor kialakul az egyensúlyi állapot, vagyis a korábban munkaerőben gazdag országokból a kivándorlás hatására a bérek megnőnek, míg a korábban munkaerőben szűkölködő országokban a bevándorlás hatására a bérek csökkennek. Az elmélet szerint a nemzetközi migráció kizárólag a munkaerőpiacokra gyakorol hatást, más piacokat nem érint (Massey et al. 2007).

A DUÁLIS MUNKAERŐPIAC ELMÉLETE

A duális munkaerőpiac elmélet szerint a nemzetközi migráció oka a fejlett országok erőteljes strukturális munkaerő kereslete, tehát a migráció nem a küldő országok jellegzetességeitől függ. A migránsok munkaereje iránti kereslet az ipari társadalmak alapvető tulajdonsága (Massey et al. 2007).

Az ipari társadalmakban a keresetek nem csak a munkaerő kereslet és kínálat viszonyait tükrözik, hanem a munkakörökhöz tartozó státust és presztízst is. Informális társadalmi

elvárások és formális intézményi mechanizmusok biztosítják, hogy a keresetek – az emberek által elvárt – státus- és presztízshierarchiának megfeleljenek. Ha a munkáltatók alacsonyabb presztízzsel járó állások betöltését szeretnék elérni, akkor nem nyúlhatnak egyszerűen a béremelés eszközéhez, mert akkor a teljes munkaköri hierarchiában béremelést kellene végezniük ahhoz, hogy a keresetek a társadalmi elvárásoknak továbbra is megfeleljenek. Ezért a munkáltatók a migránsok alkalmazását preferálják, akik számára elfogadható az alacsony presztízzsel járó munka, mivel nem tekintenek magukra a befogadó társadalom részeként (Massey et al. 2007).

A szekunder munkaerőpiacon a foglalkoztatás a gazdasági ciklus függvénye, vagyis bizonyos időszakokban több, máskor kevesebb alkalmazottra van szükség, tehát a foglalkoztatottság instabil és bizonytalan. A szekunder munkaerőpiac instabilitása és bizonytalansága miatt nem vonzó a helyi munkaerő számára. A másodlagos munkaerőpiac korábbi forrását a nők és a tinédzserek jelentették, azonban a demográfiai változásoknak köszönhetően többé már nem elérhetőek. A nők az elsődleges munkaerőpiachoz csatlakoztak, a tinédzser kohorszok pedig kisebbek. E folyamatok szintén a migráns munkaerő iránti keresletet növelik (Hagen-Zanker 2008).

A TÖRTÉNETI STRUKTURALISTA MEGKÖZELÍTÉS¹

A történeti strukturalista felfogás szerint a gazdasági és politikai hatalom egyenlőtlenül van elosztva a fejlett és a fejlődő országok között, az emberek hozzáférése az erőforrásokhoz egyenlőtlen, ráadásul a kapitalista terjeszkedés megerősíti ezeket az egyenlőtlenségeket. A kevésbé fejlett országok a globális geopolitikai struktúrában elfoglalt előnytelen pozíciójukból képtelenek kitörni, nem tudnak a modernizálódás és a gazdasági fejlődés útjára lépni. E nézet szerint a migráció természetes következménye a kapitalista felhalmozás folyamatának. Vagyis a migráció a kapitalista terjeszkedés, illetve a fejlődő és fejlett országok egyenlőtlen kereskedelmének egyik manifesztációja.

A függőségi elmélet szerint a globális kapitalizmus – illetve a migráció, mint a kapitalizmus egyik manifesztációja – hozzájárul a fejletlen országok fejletlenségéhez. A migráció nem csak hátrányos a fejletlen országok gazdaságára nézve, hanem az egyik oka is fejletlenségüknek. A migráció lerombolja a fejlődő országok stabil paraszti társadalmát, veszélyezteti gazdaságukat, és gyökeretelenné teszi a lakosságot.

Wallerstein világrendszer-elmélete három kategóriába sorolta a világ országait a függőség mértéke alapján, megkülönböztetve a kapitalista központi vagy magországokat, a félperifériális, perifériális országokat, illetve azokat az országokat, amelyek egyáltalán nem részei a kapitalista rendszernek. Wallerstein úgy véli, hogy a munkaerő a tőkét követi. A

¹ A történeti strukturalista megközelítés bemutatásánál de Haas 2007 munkájára támaszkodunk.

történeti strukturalista felfogás a neoklasszikus közgazdaságtan azon feltevését is kritizálja, amely szerint az egyének szabadon választanak, mivel úgy vélik, hogy az egyéneket strukturális erők kényszerítik. Vagyis az emberek azért kényszerülnek a kivándorlásra, mert a hagyományos gazdasági struktúrákat aláásta a globális politikai-gazdasági rendszerbe történő becsatornázódás. Tehát a paraszti társadalmat megfosztották hagyományos megélhetési forrásaitól, így pedig e társadalmak a magországok hasznára válnak, mivel olcsó munkaerőt jelentenek.

1.2. MEZOSZINTŰ ELMÉLETEK

AZ ÚJ KÖZGAZDASÁGTAN („NEW” ECONOMICS THEORY) MEGKÖZELÍTÉSE

A migráció hagyományos megközelítésében elkülönült egyének hozzák meg a migrációs döntést, e felfogással ellentétben, az új megközelítés szerint a döntést háztartások vagy családok hozzák meg. Az új közgazdaságtan abban is eltér a neoklasszikus közgazdaságtan elméleteitől, hogy a migráció okaként nem kizárólag a jövedelem maximalizálására való törekvést jelöli meg, hanem a kudarcok elkerülésére való törekvést, a kockázatok csökkentését is számításba veszi. Mivel ha a család vagy a háztartás egyszerre több munkaerőpiacon van jelen, akkor a kockázatot szétterítik. A fejlődő országokban, ahol a háztartások jövedelmi kockázatait nem minimalizálják intézményi mechanizmusok (pl. kormányzati programok, magánbiztosítások) vagy nem elérhetőek mindenki számára, ott a szegény családok egyik lehetséges stratégiája, hogy egy (vagy több) családtag kivándorol az országból, így csökkentve a család jövedelmi helyzetét érintő kockázatokat. Továbbá, a fejlődő országokban a hitelekhez, kölcsönökhöz jutás is nehézséget okoz, ami a háztartást szintén a migráció stratégiájának alkalmazására irányíthatja (Massey et al. 2007).

A megközelítés szerint – ellentétben a neoklasszikus közgazdaságtan makroszintű elméletével – a nemzetközi migráció nem feltétlenül ér véget a nemzetközi bérkülönbségek megszűnésével, mivel ha egyéb piacok tökéletlenek, kiegyensúlyozatlanok vagy hiányoznak, akkor a migrációs érdekeltség továbbra is fennáll (Massey et al. 2007).

KUMULÁLT OKSÁG

A kumulált okság elmélete azt állítja, hogy a migráció folyamata fenntartja önmagát, mivel a további mozgások valószínűsége az időben előrehaladva folyamatosan nő. Az okság abban az értelemben kumulatív, hogy minden egyes egyén migrációja megváltoztatja a társadalmi kontextust, amelyben a következő migrációs döntés születik, tipikusan úgy, hogy a növeli a további kivándorlások valószínűségét (Massey et al. 1999). Az elmélet szerint a migráció tehát önmagát erősítő folyamatként működik.

A kivándorlás befolyásolja a származási országban a társadalmi és gazdasági struktúrákat, illetve a jövedelem-eloszlást. A migrációs folyamat különböző stádiumaiban e hatások eltérőek. Mielőtt egy rurális régió bekapcsolódik a migrációs rendszerbe, a jövedelmi egyenlőtlenségek és ebből kifolyólag a relatív depriváció mértéke alacsony. Azonban, amikor a migrációs folyamat kezdetét veszi, és az első migránsok pénzt küldenek a származási országban maradt család számára, akkor a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésnek indulnak, így pedig azoknak a relatív deprivációja növekedni kezd, akik nem kapcsolódtak be a migrációba. Ezért idővel a közösség mind nagyobb része bekapcsolódik a mozgásba, így pedig idővel a kivándorlás jövedelmi egyenlőtlenségeket növelő hatása megszűnik (Massey et al. 1999).

Továbbá, a mezőgazdasági termelés szerkezete is megváltozhat, mivel a migránsok nagyobb valószínűséggel fognak tőke-intenzív termelésbe kezdeni (pl. gépeket vásárolni), ez pedig a helyi munkaerő iránti keresletük csökkenését eredményezi, ami további egyének migrációjához vezet (Schoorl 1995).

A fejlett ipari társadalmakban szerzett tapasztalatok hatására a migránsok ízlésvilága és motivációi is megváltozhatnak, azonban a származási országban elérhető bérekkel az új igényeiket nem tudják kielégíteni, vagyis aki már vándorolt, az nagyobb eséllyel fog ismét a migráció mellett dönteni, hogy új igényeit ki tudja elégíteni (Massey et al. 2007).

A migráció olyan szelektív folyamat, amely elsősorban a jól képzett, motivált munkaerőt szívja el. Így a migráció a küldő országokban idővel a humán tőke kimerülését eredményezi, ami a termelékenység csökkenéséhez vezet. A befogadó országokban pedig a humán tőke-felhalmozás révén a produktivitás tovább nő. Vagyis a befogadó országban tovább erősödik a gazdasági növekedés, miközben a küldő országokban a stagnálást fokozza, ami a küldő országban tovább növeli a migrációra hajlamosító feltételeket (Massey et al. 2007).

Ha egy-egy foglalkozást egyre nagyobb számban migránsok töltenek be, akkor azt a foglalkozást idővel a „migráns munkakör” címkéjével jelölik, vagyis a helyiek számára ezek az állások már nem lesznek vonzóak. Így pedig tovább növekszik a migráns munkások iránti strukturális kereslet (Massey et al. 2007).

Tehát a kumulált okság elmélete szerint a migráció – a fent bemutatott tényezőkön keresztül – olyan folyamatokat indít el, amelyek a vándorlás tovább fokozódásához vezetnek.

HÁLÓZATELMÉLET

A migráns hálózatok a migránsok, korábbi migránsok és a nem migránsok közötti interperszonális kapcsolatok láncolatai a származási és a célországban (Massey et al. 2007).

A hálózatelméleti megközelítés szerint a migráció egy öngerjesztő folyamattá válhat, mivel a vándorlás költségeit és kockázatát csökkentik a társadalmi és információs hálózatok. Az első

kivándorlóknak a célország munkaerőpiacával kapcsolatos információk hiánya miatt magas költségekkel és kockázattal kell számolniuk. Azonban az első migráns után kivándorló rokonok vagy barátok számára a pénzügyi és pszichológiai költségek jelentősen csökkennek. Továbbá, a már létező hálózati kapcsolatok csökkentik a migrációval együtt járó kockázatot, mivel az újonnan kivándorló egyének segítséget várhatnak az álláskeresésben a korábban kiköltözött migránsoktól. A költségeknek és a kockázatoknak e csökkenése megnöveli a migráció nettó hozamát, vagyis növeli a migrációra hajlamosító feltételeket. Egy új bevándorló a célországban növeli azoknak a személyeknek a számát, akiknek vannak társadalmi kötelei a származási országgal, ami egy öngerjesztő migrációs folyamatot eredményez. (Bauer – Zimmermann 1999)

A neoklasszikus megközelítéshez képest a hálózatelméleti szerint lazább a kapcsolat a bérkülönbségek és a foglalkoztatási kilátások, illetve a migrációs döntés között (Bauer – Zimmermann 1999). A hangsúlyt az egyének között fennálló kapcsolatokra fektetik, amelyek csökkentik a migrációs költségeket.

AZ INTÉZMÉNYELMÉLET²

Az intézményelmélet szerint a migráció megindulásának következménye, hogy olyan legális és illegális szervezetek jönnek létre, amelyek a migráció fenntartásával és elősegítésével foglalkoznak. E szervezetek célja, hogy kielégítsék azt a megnövekedett keresletet, amely abból fakad, hogy a tőkében gazdag országokba nagyszámú ember szeretne bevándorolni, azonban ezek az országok csak korlátozott mennyiségű migránst szeretnének befogadni. A nyereségérdekelt szervezetek a feketepiacon kizsákmányolják a migránsokat, ezért olyan önkéntes szervezetek is alakulnak, amelyek a bevándorlók érdekeit és jogait hivatottak védeni.

A nyereségérdekelt szervezetek és magánvállalkozások díjazás fejében számos szolgáltatást kínálnak a migránsoknak a feketepiacon. Például foglalkoznak embercsempészettel, hamis dokumentumok beszerzésével, névházasságok megszervezésével.

Ezzel szemben más, önkéntes szervezetek számos területen próbálják segíteni a bevándorlókat, például jogi tanácsadással, szálláshely biztosításával, legális dokumentumok beszerzésével foglalkoznak.

Ezek a szervezetek idővel intézményesen stabilizálódnak és létrehoznak egy olyan szociális tőkét, amelyet a migránsok igénybe tudnak venni. E szervezetek kiépülésével a bevándorlók nemzetközi mozgása egyre inkább intézményesedik, vagyis egyre függetlenebbé válik a migrációt elindító eredeti okoktól.

² Az intézményeket középpontba állító elmélet megállapításait Massey et al. 1999 alapján foglaljuk össze.

1.3. MIKROSZINTŰ ELMÉLETEK

A NEOKLASSZIKUS KÖZGAZDASÁGTAN MIKROSZINTŰ ELMÉLETE³

A neoklasszikus közgazdaságtan mikroszintű elmélete szerint a racionális egyének költség-haszon kalkulációt készítenek: ha a migráció nettó haszonnal jár, akkor a kivándorlás mellett döntenek. A koncepció szerint a nemzetközi migráció az emberitőke-beruházás egyik formája. Az emberek annak mentén vándorolnak, hogy hol tudják a képzettségük mellett a legnagyobb jövedelmet elérni. A kalkuláció során az egyének számításba veszik a kezdeti extra költségeket (pl. az új nyelv elsajátításának költségeit, a munkakeresés időtartama alatti bérkiesést, pszichológiai költségeket) is.

A nettó hozamok becslése során az egyének összehasonlítják a célországokban és a származási országban elérhető adott képzettség melletti keresetet, megszorozva az álláshoz jutás valószínűségével, majd a diszkontrátát is figyelembe véve korrigálják a számítást. Végül a becsült keresetkülönbségből kivonják a migráció várható költségeit, így pedig megkapják a kivándorlással megszerezhető nettó hozamot. A racionális egyének, ha a számítás eredménye pozitív, akkor a migráció mellett döntenek, ha negatív, akkor a származási országban maradnak, ha az érték nulla, akkor közömbös, hogy mit tesznek. A racionális egyének az alternatív nemzetközi helyszínek közül azt választják, ahol a migráció nettó hozama a legmagasabb.

A neoklasszikus közgazdaságtan makroszintű elmélete kizárólag a kereseti ráták országok közötti különbségeit veszi figyelembe, a mikroszintű elmélet a foglalkoztatási rátákkal is számol a várható kereset meghatározásakor.

A mikroszintű megközelítés szerint a migráció valószínűségét növeli a humán tőke bizonyos típusaival (pl. iskolázottság, nyelvtudás) való rendelkezés, illetve az, ha a célországban az adott humántőke megnöveli a foglalkoztatás valószínűségét. Továbbá, az olyan egyéni jellemzők, szociális körülmények és technológiák, amelyek csökkentik a migráció költségét, szintén növelik a kivándorlás valószínűségét. E két állításból az következik, hogy egyes országokon belül a migrációs hajlandóság egyénenként jelentősen eltérhet.

Az elmélet szerint migráció addig van, ameddig az országok közötti kereseti és a foglalkoztatási ráták eltérőek.

AZ ÉRTÉK-VÁRAKOZÁS ELMÉLET

Az érték-várározás elmélet (*value-expectancy model*) a neoklasszikus közgazdaságtan mikro megközelítését azzal az állítással egészíti ki, hogy az egyén két alternatív cselekvéssorozat

³ Az elméletét megállapításait Massey et al. 1999 alapján foglaljuk össze

közül azt választja, amelyik eredményének nagyobb értéket tulajdonít. A cselekvők racionális döntéseiket érték vagy preferenciarendezéseik mentén hozzák meg. A modell szerint az egyének az értékek vagy preferenciák mellett a várakozásokat – a szubjektív valószínűségeket – is számításba veszik. A neoklasszikus közgazdaságtantól eltérően – amely kizárólag a jövedelemre koncentrálna – ez a modell az értékek széles skáláját veszi figyelembe.

Az értékek összefügghetnek az anyagi jólét, a státusz, a kényelem, az élmények, az autonómia biztosításával vagy javításával, bármilyen típusú elnyomás alól való felszabadulással, az erkölccsel vagy azzal, hogy az egyén jobb életkörülményeket kíván biztosítani gyermekei számára. Tehát e nézet szerint a potenciális migráns nem kizárólag egy munkás vagy egy háztartás tagja lehet, hanem egy szavazó, egy etnikai, nyelvi, politikai vagy vallási csoport tagja, egy üldözött kisebbség tagja, a művészetek vagy a sport híve is lehet (Faist 2000).

Az érték-várakozás elméletet érintő legfontosabb kritika, hogy a potenciális migránsok gyakran inkább *ex post* racionalizálják cselekvéseiket, nem pedig *ex ante* (Faist 2000).

1.4. EMPIRIKUS ELEMZÉSEK – A MIGRÁNSOK PROFILJA

A migrációval foglalkozó szakirodalom egyik alapfeltevése, hogy a migránsok csoportja nem a származási ország populációjának egy véletlenszerű mintája. Egy adott ország esetében a migránsok és a nem migránsok – megfigyelhető és nem megfigyelhető – tulajdonságai között szisztematikus eltérések lehetnek (Borjas 1988). Az alábbiakban azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy milyen jellemzők mentén térnek el a migránsok azoktól az emberektől, akik nem hagyják el származási országukat.

Azok az empirikus kutatások, amelyeket be fogunk az alábbiakban mutatni, és amelyek arra keresik a választ, hogy kik a migránsok, mind az emberi tőke elmélet alapjain állnak. Az elmélet alapfeltevése szerint mikroszinten a racionális egyének migrációs döntéseinek alapját egy olyan költség-haszon kalkuláció adja, amelyet annak mentén hoznak meg, hogy hol tudják a képzettségük mellett a legnagyobb jövedelmet elérni (Massey et al. 2007).

Borjas úgy véli, hogy az ön-kiválasztás központi szerepet játszik a migrációs áramlatok méretében és összetételében. A potenciális migránsok összehasonlítják a különböző lehetőségeket és nem véletlen módon rendeződnek el az egyes befogadó országok között. A szerző abból indul ki, hogy az emberek egy jelentős része úgy gondolja, hogy más országokban vannak jobb lehetőségek és hajlandóak a költségeket is vállalni azért, hogy ezekkel a jobb lehetőségekkel élhessenek. Borjas szerint az embereknek nem egy véletlenszerű csoportja dönt a kivándorlás mellett, hanem azok, akik egy adott befogadó országban jobb lehetőségekkel élhetnek, illetve azok, akik számára a migráció költségei kellően alacsonyak ahhoz, hogy a kivándorlásuk haszonnal járjon. Vagyis a migránsok és nem

migránsok között szisztematikus eltérések lehetnek. Tehát a kérdés az, hogy kiknek éri meg a kivándorlás egy adott küldő országból egy adott befogadó országba (Borjas 1988).

Borjas szerint egy x szocioökonómiai státusszal és készségekkel (*skillekkel*) rendelkező egyén fizetése egyenlő azzal, hogy egy adott ország átlagosan mennyire értékeli x -et, plusz a random komponens. Tehát, akkor valószínűbb, hogy a migráció megvalósul, ha a befogadó ország többre értékeli a potenciális migráns tulajdonságait, mint a származási ország (Bodvarsson – Van den Berg 2009).

Borjas modelljében i egyén j régióban való fizetésének természetes logaritmusa az alábbiak szerint határozható meg:

$$\ln(w_{ij}) = \mu_j + \Phi_j(v_i - v) \quad (1)$$

ahol μ_j az átlagfizetés logaritmusa j régióban, Φ_j a skillek haszna, v_i az egyén skillje, v pedig az átlag skill szint. Tehát a modell szerint egy egyén fizetését j régióban három tényező befolyásolja:

- az adott régió-specifikus átlag fizetés logaritmusa,
- az egyén pozíciója a skillek eloszlásában, illetve
- az adott skillek régió-specifikus haszna.

Ennek eredményeként, a fizetések területi eltérése az átlagfizetési ráta (μ_j) és a skillek hasznosságának (Φ_j) függvénye. Vagyis az egyének e két elem mentén próbálják maximalizálni fizetésüket. Például, ha van két régió, ahol azonos az átlagfizetés, akkor az alacsony képzettséggel rendelkező egyének oda mennek, ahol az alacsony képzettséget jobban jutalmazták, míg a magas képzettségűek oda, ahol a magasabb képzettséget értékelték jobban (Dostie – Léger 2006).

Tehát Borjas azt állítja, hogy az egyén azt a célországot fogja választani, ahol a képzettsége mellett nagyobb jövedelmet realizálhat, mint a származási országában. Vagyis az, hogy egy adott képzettséggel rendelkező egyén kivándorol-e vagy sem – egyébként azonos körülmények között – attól függ, hogy a származási országban vagy a befogadó országban érnek-e többet azok a skillek, amelyekkel rendelkeznek (Borjas 1999).

A migránsok szelekciója megvalósulhat pozitív és negatív módon is, mind a megfigyelhető, mind a nem megfigyelhető tulajdonságok mentén (Borjas 1999). Például az iskolai végzettség esetében akkor történik pozitív szelekció, ha a befogadó ország nagyobb értéket tulajdonít egy adott iskolai végzettségnek, mint a származási ország. Ha pedig a befogadó ország kevésbé értékeli a magas iskolai végzettséget, mint a származási ország, akkor a negatív szelekció esete áll fenn.

A migránsok szelekciójával kapcsolatban egy másik álláspontot képvisel Chiswick, akinek hipotézise szerint általában a migránsok veleszületett képességei jobbak és/vagy motiváltabbak, mint a helyben maradt honfitársaiké. A magasabb képességeik eredményeként idővel a migránsok keresete lényeges növekedést mutat. Tehát a „kedvező önszelekciós hipotézis” azt állítja, hogy idővel a migránsok keresete meghaladja a helyben maradók keresetét (Chiswick 1999).

A jövedelmi egyenlőtlenségek mértéke attól függ, hogy egy adott országban mennyivel értékelik jobban a magasabb képzettséget az alacsonyabbnál. Borjas szerint a negatív önszelekció akkor következik be, amikor a jövedelmi egyenlőtlenségek nagyobbak a származási országban, mint a befogadó országban (Liebig – Sousa-Poza 2004). Vagyis azt állítja, hogy az alacsonyabban képzett emberek akkor vándorolnak ki, ha a származási országukban jobban értékelik a magas képzettséget, mint a befogadó országban. Ezzel szemben Chiswick úgy véli, hogy a nagyobb jövedelmi egyenlőtlenségek nem zárják ki a migránsok pozitív önszelekcióját, legfeljebb gyengítik azt. Tehát Chiswick szerint a jobb adottságokkal rendelkező egyének, akkor is a kivándorlás mellett döntenek, ha a származási országukban nagyobbak a jövedelmi egyenlőtlenségek, mint a befogadó országban. Ez abban az esetben következik be, ha a migrációs költségek alacsonyabbak számukra, mint a kevésbé kedvező adottságokkal rendelkezők számára (Liebig – Sousa-Poza 2004).

Az emberi tőke elmélet tesztelésének több nehézség is van, az egyik a jövedelmek becslése, mivel azt kell megbecsülni, hogy a migránsok milyen jövedelemre tettek volna szert, ha nem vándorolnak ki, illetve, hogy a nem migránsok milyen jövedelemhez jutottak volna, ha kivándoroltak volna. A második probléma, hogy az adatbázisok vagy azt teszik lehetővé, hogy a migránsokat azonosítsuk (ebben az esetben a befogadó országok népszámlálási adatait vizsgáljuk), vagy azt, hogy a küldő ország nem migránsait azonosítsuk (ebben az esetben, a küldő ország népszámlálási adatait vizsgáljuk). Ezért, ha a nemzetközi migrációt szeretnénk vizsgálni, akkor a küldő és a befogadó ország adatai is szükségesek. Harmadszor, a migránsokat befogadó országoknak migrációs politikájukon keresztül hatásuk van a bevándorlók szelekciójára, illetve a küldő országoknak a vízumok kiadásán keresztül (Aydemir 2003)⁴.

A továbbiakban Borjas, illetve Chiswick modelljei alapjain álló, olyan empirikus kutatások bemutatására térünk át, amelyek azzal foglalkoznak, hogy egy-egy konkrét országból kik – milyen tulajdonságokkal rendelkező emberek – vándorolnak ki adott régiókba, országokba.

Hartog és Winkelmann (2002) a II. Világháború utáni időszakban hasonlította össze egymással a Hollandiában maradt és az Új-Zélandra vándorolt holland lakosság reprezentatív mintáját. A szerzők azt vizsgálták, hogy mely tulajdonságokat értékel jobban a holland

⁴ Ez utóbbi nehézség csak bizonyos országok közötti migráció vonatkozásában áll fenn.

munkaerőpiac, illetve melyeket az új-zélandi. Vagyis arra keresték a választ, hogy kiknek érte meg a relatíve magasabb fizetésért Hollandiából Új-Zélandra költözni.

Mivel a magas iskolai végzettség Hollandiában nagyobb haszonnal jár, a szerzők azt feltételezték, hogy a migránsok mintájának alacsonyabb lesz az iskolai végzettsége. Ezt a hipotézist az eredmények alá is támasztották, tehát elsősorban az alacsonyabban kvalifikáltak döntöttek a kivándorlás mellett. Hartog és Winkelmann az iskolai végzettség értéke kapcsán kiemelik, hogy az iskolából való lemorzsolódás büntetése – vagyis a fizetésre gyakorolt negatív hatása – alacsonyabb Új-Zélandon. A szerzők szerint ennek az az oka, hogy az olyan országokban, amelyek kevésbé szabályozottak, mint Hollandia (ilyen volt akkor Új-Zéland), könnyebb karriert építeni iskolai oklevél nélkül is (Hartog – Winkelmann 2002).

Férfiak esetében a házasság a fizetésre pozitív befolyással bír, ez a hatás kisebb Hollandiában, mint Új-Zélandon, ezért az várható, hogy inkább a házas férfiak vándorolnak ki. Nők esetében a házasság a fizetésre negatív befolyással bír, ez a hatás Hollandiában alacsonyabb, ezért az várható, hogy inkább a hajadonok költöznek ki (Hartog – Winkelmann 2002).

A holland munkaerőpiacon szerzett tapasztalat nagyjából azonos mértékű megtérüléssel jár mind a holland, mind az új-zélandi munkaerőpiacon, de a nők esetében jóval kisebb haszonnal jár, mint a férfiakéban. A migránsok esetében a holland munkaerő-piaci tapasztalathoz képest az Új-Zélandon szerzett tapasztalat nagyobb haszonnal jár (Hartog – Winkelmann 2002).

Ibarraran és Lubotsky (2005) az Egyesült Államokba bevándorló mexikóiak iskolai végzettségét és szocioökonómiai státuszát hasonlította össze a Mexikóban maradt lakosságéval. A szerzők elsődleges célja annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a mexikói migránsok pozitívan szelektálódnak vagy negatívan. Vagyis, a magasán vagy az alacsonyan kvalifikált emberek hagyják-e el az országot?

Hipotézisük szerint a kevésbé iskolázott mexikóiaknak nagyobb a motivációjuk a migrációra, mint a magasabban kvalifikált népességnek. Továbbá azt feltételezik, hogy a migránsok szelekciójának területi vonatkozásait is fel fogják fedni. Konkrétabban úgy vélik, hogy Mexikó azon régiói, amelyek a magasabb iskolázottságot jobban jutalmazzák, odavonzzák az iskolázottabb embereket, emiatt pedig az alacsonyabb végzettségűeknek nagyobb lesz a motivációja az elvándorlásra. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek pedig Mexikó azon részein maradnak, amelyeken relatíve kevésbé jutalmazzák a magas iskolai végzettséget. Az ezekről a területekről folyó migráció kiegyensúlyozottabb lesz a magas és az alacsony végzettségűek között, vagy az is lehet, hogy ezekről a területekről inkább a magasán kvalifikáltak fognak kivándorolni (Ibarraran – Lubotsky 2005).

A kérdés megválaszolása azért lényeges, mert számos kutatási és közpolitikai vonatkozása van. Az egyik legfontosabb az, hogy a migrációnak nagyon jelentős hatása van az adott ország munkaerőpiacára. Mexikó esetében arról van szó, hogy a migránsok által hazaküldött pénz, számos mexikói család gazdasági jólétét biztosítja. Ha a migráció arra adott válasz, hogy az egyes országok között milyen különbség van a képzettség jutalmazásának vonatkozásában és a migránsok főként aluliskolázott mexikóiakból állnak össze, akkor a migráció csökkenteni fogja a magas iskolai végzettségűek relatív hiányát a mexikói munkaerőpiacon és csökkenteni fogja a magas és alacsony iskolai végzettségűek közötti jövedelmi egyenlőtlenségeket. Ráadásul, a migránsok által hazaküldött pénz is az egyenlőtlenségek csökkenésének irányába fog hatni. Továbbá, ha a gazdasági fejlődés és a növekvő iskolázottság kísérőjelensége az lesz, hogy a magasabb képzettséget kevésbé fogják jutalmazni Mexikóban, akkor idővel csökkenhet az Egyesült Államokba irányuló kivándorlás mértéke és növekedhet a magasabban képzett migránsok aránya. A másik oldalról, ha a háztartás anyagi jóléte vagy a hitelpiacokhoz való hozzáférés fontos előfeltétele a migrációnak, akkor a jobban kvalifikált rétegeknek fognak inkább kivándorolni, és a gazdasági fejlődés még jelentősebb kivándorlást és az egyenlőtlenségek további növekedését eredményezi (Ibarraran – Lubotsky 2005).

A kutatás legfontosabb eredménye, hogy az alacsony képzettségűek nagyobb valószínűséggel vándorolnak az Egyesült Államokba, mint a magasán képzettek. Vagyis Mexikóban a magas képzettséget jobban jutalmazzák, így a magas képzettségű mexikóiak inkább helyben maradnak, míg az alacsony képzettségűek inkább kivándorolnak. Továbbá, azt találták – összhangban a feltevéseikkel – hogy a negatív szelekció mértéke Mexikó azon a területein nagyobb, ahol a képzettséget jobban jutalmazzák. Tehát az alacsony képzettségűek inkább az ország azon részeiről vándorolnak ki, ahol a magas képzettséget jobban értékelik (Ibarraran – Lubotsky 2005).

Yashiv (2004) Ibarran és Lubotsky eredményeihez (2005) hasonló mintázatot figyelt meg a Palesztinából Izraelbe irányuló migráció esetében. Vagyis, szintén azt állapította meg, hogy a gazdaságilag fejletlenebb országból, Palesztinából, főként az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők vándorolnak ki a fejlettebb Izraelbe, mivel ott jobban megfizetik a munkájukat. A magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők pedig helyben maradnak, mert számukra nagyobb haszonnal jár, ha a hazai munkaerőpiacon helyezkednek el. (Yashiv 2004)

Caponi szintén az iskolai végzettség mentén a Mexikóból az Egyesült Államokba vándorlókat hasonlította össze a helyben maradókkal, azonban eltérő eredményre jutott a szelekció kapcsán Ibarran és Lubotsky (2005), illetve Yashiv (2004) munkájához képest. Caponi az Egyesült Államok és Mexikó népszámlálási adatainak elemzése alapján azt találta, hogy az iskolai végzettség és a migráció között U-alakú kapcsolat figyelhető meg: a legalacsonyabb és a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők esetében jár a migráció a

legnagyobb haszonnal. A közepes iskolai végzettséggel – ez Mexikó esetében a 6-9 elvégzett osztályt jelenti – rendelkezők számára a migráció relatíve kisebb nyereséggel jár, ezért e csoportra kevésbé jellemző a kivándorlás. (Caponi 2010) Tehát Ibarra és Lubotsky, illetve Yashiv eredményei szerint egy fejletlen országból az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők vándorolnak ki egy fejlettebb országba. Ezzel szemben, Caponi azt találta, hogy a magasán kvalifikált egyének is részt vesznek az ilyen irányú migrációban.

Hunt (2004) a migránsok pozitív szelekciójára vonatkozó hipotézist tesztelte a nyugat-németországi tartományok esetében. Kutatása azt bizonyítja, hogy a migránsok képzetesebbek, mint a nem migránsok. Viszont Hunt rámutat arra, hogy ezt az eredményt erősen befolyásolja egy olyan csoport, akiknek az elemzésével a korábbi kutatások nem foglalkoztak, mégpedig azoknak a migránsoknak a csoportja, akik ugyan elköltöznek egy tartományból egy másikba, azonban a munkáltatójuk ugyanaz marad. A szerző arra világít rá a German Socio-Economic Panel 1984 és 2000 közötti adatbázisának segítségével, hogy a migránsok 20 százaléka olyan, aki nem vált munkáltatót a költözéssel. Az azonos munkáltatóval rendelkező migránsok magasabban képzetek és magasabb a migráció előtti jövedelmük, mint a nem migránsoké. Az azonos munkáltatóval rendelkező migránsok – a meghatározásból adódóan – a költözésük előtt is alkalmazásban álltak, ezért egyértelmű, hogy képzetesebbek, mint a nem migránsok. Ezzel szemben, ugyan a többi migránsnak is magasabb az iskolai végzettsége, mint a helyben maradóknak, mégsem rendelkeznek szignifikánsan magasabb keresettel a költözésük előtt. Továbbá, utóbbiak között a nem migránsokhoz viszonyítva aránytalanul nagy a nem foglalkoztatottak, a munkanélküliek és a közelmúltban elbocsátottak száma. Ezért Hunt azt állítja, hogy indokolatlan a migránsok ezen típusát képzetesebbnek tekinteni a nem migránsoknál (Hunt 2004).

Az azonos munkáltatóval rendelkező migránsok nagymértékű vándorlásának oka, hogy a képzett munkások számára a migráció költségei alacsonyabbak (pl. nem kell a munkakeresés ideje alatt kieső jövedelemmel számolniuk, mivel a költözés után azonnal munkába tudnak állni). Ez pedig hozzájárul a migránsok pozitív önszelekciójához, különösen a gazdag régiók vagy országok közötti vándorlás esetében. Vagyis Hunt arra világít rá, hogy az azonos foglalkoztatóval rendelkező migránsok szignifikánsan emelik a bevándorlók átlagos képzettségét, amely tényezőt az elemzés során figyelembe kell venni (Hunt 2004).

Hunt azon migránsok esetében, akik új munkáltatónál dolgoznak kivándorlásuk után, további alcsoportokat különböztet meg. Egyrészt azokat, akik a költözés után visszatérnek (visszatérő migránsok – *return migrants*) a származási régiójukba, illetve azokat, akik nem („új” migránsok – *„new” migrants*); másrészt az új lakóhely származási tartománytól való távolsága alapján is különbséget tesz azok között, akik távolra (nagy távolságra migrálók – *long-distance migrants*), illetve közelre (rövid távolságra migrálók – *short-distance migrants*) vándorolnak (Hunt 2004).

A visszatérő migránsok a siker szempontjából heterogén csoportot alkotnak: vannak, akik még kevésbé sikeresek az új tartományban és ezért térnek vissza, illetve vannak, akik – ugyan sikeresek, de – eredetileg is csak átmenetinek tervezték a vándorlást (Hunt 2004).

Az „új” migránsok azon csoportja, akik távolabbi régiókba költöztek a pozitív önszelekció kategóriájába sorolhatóak, míg akik közeli tartományokba költöztek a negatív önszelekció kategóriájába sorolhatóak. Más szavakkal, az eredmények azt mutatták, hogy a magasán kvalifikáltak távolabbi, az alacsonyan kvalifikáltak közelebbi területekre költöztek. Ez a megállapítás azt a feltételezést támasztja alá, hogy a – távolabbra költözéssel járó – magasabb migrációs költségek növelik a migránsok pozitív önszelekcióját. Ez az eredmény azt jelzi, hogy a szegény országokból távoli gazdag országokba költöző migránsok pozitívan szelektáltak lesznek, míg a szegény országokból közeli gazdag országokba vándorló egyének nem feltétlenül (Hunt 2004). Vagyis a szegény országokból a távoli gazdagabb országokba való költözés magasabb migrációs költségét a jobban képzettek képesek kifizetni, míg a közeli gazdag országokba történő költözést a kevésbé képzettek is képesek megfizetni.

Liebig és Sousa-Poza (2004) az 1995-ös International Social Survey Programme (ISSP) adatbázisa alapján 23 ország adatait tartalmazó mintán vizsgálta azt, hogy milyen tulajdonságokban térnek el egymástól azok, akik „nagyon szívesen” költöznének egy másik országba, illetve azok, akik ennél kevésbé szeretnék elköltözni⁵. Vagyis ez a kutatás nem a valós viselkedést vette alapul, hanem az ún. *migrációs potenciál* egyik változatát.

Az eredmények szerint a magas iskolai végzettség növeli a leginkább a migrációs hajlandóságot (Liebig – Sousa-Poza 2004). Vagyis ez a kutatás szintén empirikus bizonyítékát nyújtja a pozitív önszelekciós hipotézisnek.

A szerzők azt is kimutatták, hogy a nem foglalkoztatottak – a munkanélküliek és a tanulók – migrációs hajlandósága magasabb, mint a foglalkoztatottaké (Liebig – Sousa-Poza 2004).

Az elemzésbe a külföldi származású szülő, az angol nyelvismeret, illetve a huzamos külföldi tartózkodás változóját is bevonták. A migrációval foglalkozó szakirodalom szerint e tényezők növelhetik a migrációs hajlandóságot, mivel csökkentik a mozgás pszichikai és tényleges költségeit, különösen az információszerzés költségeit. Azt találták, hogy az angol nyelvismeret, illetve a korábbi kiköltözés pozitív és szignifikáns hatással van a migrációs hajlandóságra. Azonban a szerzők hangsúlyozzák, hogy ezt az eredményt óvatosan kell értelmezni, mivel a három említett tényező erősen korrelál egymással (Liebig – Sousa-Poza 2004).

⁵ A következő kérdés szerepelt a kérdőívben: „Szívesen költözne egy másik országba azért, hogy előre lépjen karrierjében vagy azért, hogy javuljanak az életkörülményei?” A válaszadók egytől ötig adhattak osztályzatot, ahol az öt jelentette a „nagyon szívesen”, az egy pedig a „nagyon nem szívesen” véleményeket.

Liebig és Sousa-Poza azt is kimutatták, hogy azokban az országokban, ahol nagyobbak a – Gini-mutatóval mért – jövedelmi egyenlőtlenségek, ott nagyobb a migrációs hajlandóság. A jövedelmi egyenlőtlenségek pozitív és szignifikáns hatása a migrációs hajlandóságra még az egy főre jutó GNP-vel történő kontrollálás után is fennmaradt (Liebig – Sousa-Poza 2004).

Tehát Liebig és Sousa-Poza azt találták, hogy a magasabb jövedelmi egyenlőtlenségek, *ceteris paribus*, növelik a migrációs hajlandóságot. Ezzel szemben, Borjas (1987) azt állapította meg, hogy a nagyobb egyenlőtlenségek alacsonyabb migrációs rátához vezetnek. Továbbá Borjas szerint, ha a jövedelmi egyenlőtlenségek nagyobbak, akkor a migránsok negatívan szelektálódnak, vagyis inkább az alacsonyabban képzettek vándorolnak ki. (Borjas 1987) Viszont, Liebig és Sousa-Poza eredményei azt mutatták, hogy a magas jövedelmi egyenlőtlenségű országokra is jellemző a pozitív önszelekció abban az esetben, ha a migrációs költségek alacsonyabbak a magasán képzettek számára (Liebig – Sousa-Poza 2004). Vagyis kutatásuk Chiswick hipotézisét támasztja alá, mivel azt találták, hogy azokra az országokra, amelyekben a jövedelmi egyenlőtlenségek nagyok, viszont a magasán kvalifikáltak számára a migrációs költségek alacsonyak, jellemző a jól képzettek kivándorlása. Azonban arra is rávilágítottak, hogy a nagy jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentik a migránsok pozitív önszelekcióját. De a magasán képzett emberek még a nagyobb jövedelmi egyenlőtlenségek mellett is inkább hajlamosak a kivándorlásra, mint az alacsonyabban képzettek (Liebig – Sousa-Poza 2004).

Bertoli (2010) az ecuadori migránsok három csoportjának⁶ mintáját hasonlította össze az Ecuadorban maradt lakosság mintájával, az 1990-es évek végi gazdasági válság utáni időszakban. Eredményei szerint az Egyesült Államokba kivándorló ecuadoriak nagyobb valószínűséggel férfiak, házasok és származnak rurális területről, mint a helyben maradók. Továbbá, növeli az Egyesült Államokba való kiköltözés valószínűségét, ha a háztartásban van olyan tag, akinek van már migrációs tapasztalata, illetve ha több a munkaképes korú háztartástag (Bertoli 2010).

A Spanyolországba vándorlók és az otthon maradók összehasonlítása során a nemek szempontjából nem volt különbség, vagyis ellentétben az Egyesült Államokban megfigyeltekkel, a migráció valószínűsége nem volt nagyobb a férfiak esetében. Azonban a házasság, a korábbi migrációs tapasztalat, illetve ha a háztartás több munkaképes korú tagból áll, az a Spanyolországba irányuló kivándorlás valószínűségét is növelte (Bertoli 2010).

A szerző azt feltételezte, hogy az ecuadori bankcsődök miatti pánik növelni fogja a migráció valószínűségét, azonban ez az eredmény csak mérsékelten volt szignifikáns és kizárólag egy regressziós becslés esetében. Bertoli szerint a statisztikai szignifikancia hiánya a bankcsődök okozta két ellentétes következménynek tulajdonítható. Egyrésről, nyilvánvaló,

⁶ Az Egyesült Államokba, Spanyolországba, illetve a világ többi országába kivándorlók.

hogy a válság negatív hatást gyakorolt a jólétre, ami miatt a migráció növekedését várhatnánk, másrésztől, mivel a megtakarításokhoz való hozzáférést korlátozták, a potenciális migránsok nem tudták fedezni a kivándorlás költségeit (Bertoli 2010).

Az eredmények szerint a kivándorlás valószínűsége az egy főre jutó jövedelem emelkedésével szintén nőtt. Az iskolában eltöltött évek számának növekedésével szignifikánsan nőtt a migráció valószínűsége mindhárom célállomás esetében (Bertoli 2010).

Végül, Bertoli kutatása alátámasztotta azt a feltevést is, hogy a migrációs hálózatok növekedésével a kivándorlók negatív önszelekciójának valószínűsége is növekszik (Bertoli 2010). Tehát a migrációs hálózatok kiépülésével nő az esélye a képzetlen migránsok kivándorlásának. Ennek elsősorban az az oka, hogy a hálózatok kialakulásával a migrációs költségek jelentősen csökkennek, ami lehetővé teszi a nemzetközi mozgást az alacsonyabban képzettek számára is.

Bauer és munkatársai a Németországba kivándorolt portugál vendégmunkások munkaerő-piaci teljesítményét hasonlították össze a portugál nem migráns, illetve a német dolgozók teljesítményével az 1975 és 1990 közötti időszakban. Azt találták, hogy az iskolázottság hatása a portugál migránsok keresetére alig szignifikáns. Eredményeik szerint a szakképzésnek, illetve a magasabb iskolai végzettségnek nincs hatása a portugál munkások jövedelmére Németországban. A szerzők szerint ennek vagy az az oka, hogy ország-specifikus humántőkéről van szó (vagyis a Portugáliában szerzett ilyen típusú iskolai végzettségek nem hasznosíthatóak Németországban) vagy pedig a portugál dolgozók nem képesek emberi tőkéjüket Németországba transzferálni (Bauer et al. 2002).

A szerzők megállapítják azt is, hogy viszonylag sok szakképzettséggel rendelkező portugál érkezik Németországba, miközben a főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők aránya nagyon alacsony. Bauer és munkatársai szerint ennek az lehet a magyarázata, hogy bár az iskolázottság haszna minden iskolai végzettség esetében magasabb Portugáliában, a legnagyobb különbség mégis a főiskolai és az egyetemi végzettség esetében figyelhető meg. Vagyis a magas iskolai végzettséggel rendelkező portugál dolgozók számára nem járt volna haszonnal a Németországba költözés (Bauer et al. 2002).

Összességében tehát a képzettség kapcsán a legfontosabb megállapításuk az, hogy a portugál vendégmunkások iskolai végzettsége alacsonyabb, mint az otthon maradt munkások végzettsége. (Bauer et al. 2002) Tehát a portugál migránsok negatívan szelektálódnak.

A szerzők kiszámították a bérkülönbséget a portugál migránsok és nem migránsok között, azt alapul véve, hogy mekkora lett volna az utóbbi csoport keresete, ha kivándorol; illetve kiszámították a bérkülönbséget a portugál nem migránsok és migránsok között úgy is, hogy azt vették alapul, hogy mekkora lett volna az utóbbi csoport keresete akkor, ha Portugáliában marad. Az eredmények szerint a Portugáliában maradt dolgozók többet kerestek volna

Németországban, mint amennyit a kivándorlók kerestek. Ez a megállapítás felveti azt a kérdést, hogy a Németországban magasabb kereseti potenciállal rendelkező dolgozók miért maradtak Portugáliában. Erre pedig az a válasz, hogy Portugáliában az iskolázottságot jobban díjazták, mint Németországban (Bauer et al. 2002).

A bérkülönbségekkel kapcsolatban a másik eredmény az volt, hogy a migránsok Portugáliában alacsonyabb fizetést kaptak volna, mint a nem migránsok, vagyis a migránsok számára a kivándorlás haszonnal járt. Ez alól kivételt jelentenek a kékgalléros migránsok, akik ha Portugáliában maradtak volna, akkor többet kerestek volna, mint a nem migránsok. Másrészt, a Portugáliában maradt kékgallérosok kevesebbet kerestek volna Németországban, mint azok a dolgozók, akik ténylegesen kivándoroltak. Vagyis a portugál munkaerő negatív szelekciója valósult meg, kivéve a kékgalléros dolgozók esetét, akik pozitívan szelektálódtak (Bauer et al. 2002).

A portugál és a német kékgalléros munkások keresetének összehasonlítása azt mutatta, hogy a portugál migránsok díjazása magasabb. Ez szintén azt bizonyítja, hogy a portugál vendégmunkások nem megfigyelhető tulajdonságaik mentén pozitívan szelektálódtak. Az eredmény azt jelzi, hogy az 1950-es és 1960-as években, amikor a vendégmunkások aktív rekrutációja zajlott, Németország nem csak arra volt képes, hogy a saját munkaerőpiacára vonzza az ország számára szükséges kompetenciákkal rendelkező migránsokat, hanem arra is, hogy ezek a bevándorlók relatíve jó nem megfigyelhető tulajdonságokkal rendelkezzenek (Bauer et al. 2002).

Longhi és Rokicka azt vizsgálták, hogy az Európa Unió 2004-es bővítése után az Egyesült Királyságba érkező kelet-európai migránsok (EU-8 országok⁷) más tulajdonságokkal rendelkeznek-e, mint a bővítés előtt kivándorló társaik. Továbbá, az újonnan bevándorló kelet-európai migránsok jellemzőit összehasonlították az EU-15 országok⁸ migránsaival, illetve a helyben maradó kelet-európaiakkal is. (Longhi – Rokicka 2012)

Az eredményeik szerint az EU-8 országok bevándorlói szignifikánsan eltérnek az EU-15 országok migránsaitól, illetve a bővítés előtt és után érkező kelet-európai bevándorlók tulajdonságai között is szignifikáns különbségeket találtak.

Az EU-15 és a korábbi EU-8 migránsokkal az új EU-8 bevándorlók kisebb valószínűséggel telepsznek Londonban, nagyobb valószínűséggel állnak munkaviszonyban (tehát nem tanulók vagy inaktívak), illetve kisebb a valószínűsége annak, hogy önfoglalkoztatók. A bővítés után érkező EU-8 migránsok kisebb valószínűséggel vállalnak részmunkaidőben állást, azonban kevesebbet keresnek, mint a brit állampolgárok és más migránsok. (Longhi – Rokicka 2012)

⁷ Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Észtország, Litvánia és Lettország.

⁸ Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország és az Egyesült Királyság.

A szerzők arra is rámutattak, hogy az újonnan érkezett bevándorlók más iparágakban helyezkednek el, mint a brit állampolgárok, illetve a korábban érkező migránsok. A kelet-európai migránsok esetében azt találták, hogy a bővítés után érkező férfiak nagyobb valószínűséggel dolgoznak a feldolgozóipar és a pénzügyi szolgáltatások területén, viszont kisebb a valószínűsége annak, hogy az építőiparban, a szállítmányozásban vagy az állami szektorban dolgoznak. A nők esetében szintén azt tapasztalták, hogy nagyobb valószínűséggel helyezkednek el a pénzügyi szolgáltatások területén, azonban kisebb az esélye annak, hogy étteremben, szállodában vagy az állami szektorban dolgoznak. (Longhi – Rokicka 2012)

A szerzők Lengyelország esetében összehasonlították a migránsok és nem migránsok tulajdonságait a bővítés utáni időszakban. Azt találták, hogy a lengyel migránsok nagyobb valószínűséggel férfiak, fiatalok, nőtlenek és magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek, mint a lengyel nem migránsok. Továbbá, eredményeik szerint, a bevándorlók helyben maradó társaiknál nagyobb valószínűséggel rendelkeznek munkaviszonnyal, viszont annak kisebb az esélye, hogy önfoglalkoztatók, munkanélküliek vagy inaktívak. (Longhi – Rokicka 2012)

Összefoglalva, Longhi és Rokicka konklúziója szerint az Egyesült Királyságba érkező bevándorlók tulajdonságaiban változást hozott, hogy az ország a bővítés után – szigorítások nélkül – megnyitotta munkaerőpiacát a kelet-európai bevándorlók előtt. (Longhi – Rokicka 2012)

A gazdasági növekedés mértéke a migrációra azért lehet hatással, mert a migránsok a munkások egy szelektált csoportját alkotják. Ezen elgondolás alapján Vijverberg azt vizsgálta Elefántcsontpart esetében, hogy azok, akik az országon belül vándorolnak termelékenyebbek-e a helyben maradó társaiknál. A szerző a termelékenységet az önfoglalkoztatásból származó kereset és haszon segítségével mérte. (Vijverberg 1993)

Vijverberg eredményei szerint a migránsok termelékenyebbek, mint a nem migránsok (Vijverberg 1993), ami alátámasztja Chiswick (1999) azon feltevését, hogy az előnyösebb nem megfigyelhető tulajdonságokkal rendelkező egyének döntenek a vándorlás mellett.

Az emberi tőke elmélete szerint a magasabb termelékenységgel rendelkező munkások csak akkor döntenek a migráció mellett, ha erős pozitív korreláció van a származási országban és a célországban az egyén specifikus termelékenység között. Mivel ebben az esetben egy produktívabb személy (a származási országbeli referenciacsoportéhoz viszonyítva) azt várhatja, hogy a célországban az átlagosnál magasabb lesz a teljesítménye. Másként megfogalmazva, a származási országban produktívabb egyéneknek, akkor hasznos a migráció mellett dönteni, ha a célországban is a magasabban teljesítménnyel rendelkezők közé fognak tartozni. Ez Elefántcsontpart esetére vonatkoztatva – ahol a rurális területekről a városok irányába folyik a vándorlás – azt jelenti, hogy a vidéki területek elveszítik produktívabb

munkásaikat, a városi területek pedig nyernek a betelepülő magas teljesítménnyel rendelkező munkásokkal. Vagyis a szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy Elefántcsontpart esetében a belső vándorlás hozzájárulhat a vidéki és városi területek közötti bérkülönbségek növekedéséhez. (Vijverberg 1993)

Constant és Massey (2003) a Németországból a származási országukba visszavándorló migránsok csoportját vizsgálta. Azt a kérdést vizsgálták, hogy a visszatérő migránsok, illetve a célországban maradó bevándorlók tulajdonságai között megfigyelhetőek-e szisztematikus eltérések.

Eredményeik szerint a visszatérő migránsok szelektált csoportját alkotják a bevándorlóknak az alapvető szocioökonómiai tulajdonságok mentén. Meglepő, hogy az anyaországba visszatérő bevándorlók az – akár a származási országban, akár Németországban szerzett – emberi tőkéjük mentén nem szelektáltak, ez alól kivételt jelent a német nyelvtudás. Vagyis azon vendégmunkások esetében, akik magas szinten beszélnek a német nyelvet, a származási országba való visszatérés valószínűsége alacsonyabb (Constant – Massey 2003).

Eredményeik szerint a visszavándorlás valószínűsége a célországba érkezés utáni első öt évben magasabb, mint később. Ez az eredmény összhangban van Duleep (1994) „elhibázott migráció” hipotézisével, mely szerint azok, akik azt tapasztalják, hogy a kivándorlás nem annyira kedvező, mint ahogyan várták, hamar visszaköltöznek (Constant – Massey 2003).

A visszatérő migrációt erőteljesen befolyásolja a németországi munkaviszony jellege. Azok a bevándorlók, akik csupán gyengén kötődnek a németországi munkaerőpiachoz – például, akik csak alkalmanként vagy részmunkaidőben dolgoznak, akik regisztrált munkanélküliek, vagy akik nem állnak alkalmazásban – szignifikánsan nagyobb valószínűséggel térnek vissza származási országukba, mint azok, akik teljes munkaidőben foglalkoztatottak. Továbbá, azok a migránsok, akik magasabb presztízspontszámmal jellemezték foglalkozásukat, kisebb valószínűséggel térnek vissza az anyaországukba. A visszavándorlás valószínűségét csökkenti az is, ha a migránsnak van házastársa vagy gyermeke Németországban, ha az otthona a saját tulajdonában van, ha megkapta a német állampolgárságot, illetve, ha „németnek érzi magát”. (Constant – Massey 2003)

Viszont növeli a hazatérés valószínűségét, ha a bevándorlónak a származási országában van házastársa vagy gyermeke, illetve, ha gazdaságilag kötődik az anyaországához. A származási országban maradt családtagok számára nyújtott anyagi támogatás nagyon jelentősen előrejelzője a későbbi visszavándorlásnak. Az életkor esetében azt találták, hogy a 65 év feletti migránsok nagyobb valószínűséggel vándorolnak vissza, mint a fiatalabbak. Ez pedig arra utal, hogy a visszatérő migráció és a nyugdíjazás között kapcsolat áll fenn. A nem

és a visszavándorlás között nem mutatkozott szignifikáns kapcsolat. (Constant – Massey 2003)

Constant és Massey a nemzeti hovatartozás esetében azt állapították meg, hogy a Törökországból és a volt Jugoszlávia területéről származó migránsok visszavándorlása kevésbé valószínű, mint az Európai Unió állampolgárainak hazatérése. A tartományok közül, Berlinből a legvalószínűbb, hogy a bevándorlók visszatérnek származási országukba. (Constant – Massey 2003)

Összefoglalva, Constant és Massey eredményei azt mutatták, hogy a visszatérő migránsok az emberi tőke mentén nem alkotnak egy szelektált csoportot a migránsok csoportján belül. Tehát kutatásuk – a visszavándorlás esetében – nem támasztotta alá Borjas és Chiswick azon megállapítását, hogy a migránsok önszelekciójában az emberi tőke meghatározó szerephez jut. Ehelyett Constant és Massey szerint a visszatérés a Németországhoz való társadalmi és gazdasági kötődés függvénye.

A kutatási eredmények alapján nem tudunk a migránsok megfigyelhető és nem megfigyelhető tulajdonságairól általános képet nyújtani. Láthattuk, hogy a különböző megközelítések között vita van az emberi tőke kivándorlásra gyakorolt hatásával kapcsolatban. A kutatások egy része azt bizonyítja, hogy nagy jövedelmi egyenlőtlenségek esetében elsősorban az alacsonyabban képzettek vándorolnak ki, míg az eredmények egy másik csoportja szerint minden esetben a magasabban képzettek jellemzőbb a migráció. Azonban olyan kutatási eredményt is bemutatunk, amely szerint nem az emberi tőke a migráció elsődleges meghatározója, hanem az egyének társadalmi és gazdasági kötődései.

2. HAZAI VIZSGÁLATOK, EMPIRIKUS EREDMÉNYEK

A migrációval kapcsolatos tényközlések, empirikus megállapítások érvényességi körét alapvetően meghatározza az őket megalapozó adatok forrása és típusa. Belátható, hogy a kérdőíves adatfelvételek eredményei, a társadalmi makromutatók vagy a migráció további, speciális metodológia által számított indikátorai mind más jellegű következtetések levonására alkalmasak, hiszen kiszámításuk különböző módszerek és elvi megfontolások mentén történik. A következő fejezetben ismertetjük a Magyarországról a rendszerváltás időszakát követően kiinduló elvándorlást jellemző legfontosabb adatokat és áttekintjük, hogy az ezen adatok mögött rejlő módszertani sajátosságok hogyan befolyásolják érvényességüket, értelmezhetőségüket.

2.1. A KÉRDŐÍVES ADATFELVÉTELEK EREDMÉNYEI – A MIGRÁCIÓS POTENCIÁL

Kérdőíves adatfelvételek segítségével elsősorban a migrációval kapcsolatos szándékok és tervek felmérése válik lehetővé. A kérdőíves adatfelvételek által ugyanis azon időszakban érhetőek el az emberek, amikor még hazájukban tartózkodnak, de már felmerül bennük az elvándorlás ötlete, sőt, akár bizonyos lépéseket is megtettek a külföldi letelepedés irányában. Mindemellett figyelembe kell vennünk, hogy a migrációs szándékok és tervek nem vezetnek minden esetben valós elvándorláshoz, tehát ezen eredmények és a ténylegesen végbemenő migráció közötti kapcsolat bizonytalan.

A migrációs szándékoknak, vagy más néven a migrációs potenciálnak többféle típusa különböztethető meg (Sik 2003). Egyfelől, a mérések érvényességi köre szerint megkülönböztethető az általános, az adott pillanatban a teljes népességre vonatkozó migrációs potenciál és a speciális, egy szűkebb csoportot jellemző migrációs potenciál. Másfelől, a mérések megbízhatóságát tekintve elkülöníthető a nyers migrációs potenciál, amely, egyenes, közvetlen kérdéseken (pl. „Tervezi-e, hogy külföldön éljen?") alapul, és a tisztított migrációs potenciál, amely rejtett vagy nyilvánvaló kísérletek által ragadja meg az elvándorlás iránti hajlandóságot. Továbbá differenciálható a teljes társadalomra és a releváns népességre vonatkozó migrációs potenciál is: az előbbi esetében a becslések olyan csoportokra is vonatkoznak, amelyek elméletileg és empirikus szemszögből sem képesek az elvándorlásra (például az iskolázatlanok), míg az utóbbi ezen csoportok kiszűrésével a társadalom migrációs potenciál szempontjából értelmes részére vonatkozik.

A fentebb ismertetett tipizálás rámutat a kérdőíves adatfelvételeken alapuló migrációval kapcsolatos ténymegállapítások mögött rejlő, a migrációs szándékok beteljesülésének váratlan elmaradásán túlmutató módszertani nehézségekre. A lehetséges kérdésszerkesztési és kérdezéstechnikai torzító tényezők mellett belátható, hogy az efféle vizsgálatoknál az alappopuláció és a mintavételi keret megválasztása nagymértékben befolyásolják feltárt migrációs szándékok és a reálfolyamatok közötti összefüggést. Feltételezhető, hogy amennyiben a felmérés kiterjed olyan társadalmi csoportokra is, amelyek olyan hátrányos munkaerő-piaci pozícióban vannak (például a szakképzetlen, idegennyelveket nem beszélő csoportok), hogy Magyarországon nem boldogulnak, hiába szeretnének megpróbálkozni a külföldi munkavállalással, ott sem érnek el sikereket, így hiába növelik az adatfelvétel során a migrációt tervezők arányát, az elvándorlás reálmutatóiban ez nem fog visszatükröződni. Ugyanakkor bizonyos csoportok mellőzése is félrevezető lehet, hiszen elképzelhető, hogy a társadalom tényleges migrációra valamilyen, a csoportok kiválasztása során figyelembe nem vehető okból – például baráti vagy családi segítség miatt – mégis képes tagjai kerülnek kizárásra a felmérésből. A migráció szempontjából releváns népesség definiálása tehát olyan torzító tényezőket rejt magában, amelyek számszerűsítése problematikus, továbbá a valóban

bekövetkező elvándorláshoz képest pozitív és negatív irányban is torzíthatják a mért migrációs potenciált.

Mindezek figyelembevételével mellett a kérdőíves kutatások releváns és naprakész információt nyújtanak a migrációval kapcsolatos attitűdökről. A TÁRKI legújabb eredményei szerint 2012 tavaszán az elmúlt húsz évben sosem tapasztalt szintre emelkedett a migrációs potenciál (Sik 2012). A rövid- és hosszú távú külföldi munkavállalásra, illetve a kivándorlásra irányuló szándékokkal a magyarországi felnőtt lakosság 19%-a jellemezhető 2012-ben, míg ez az arány az 1990-es években 10% alatti volt (lásd a 2.1.1. táblázatot). A migrációs potenciál már a 2000-es évek elején növekedésnek indult, 2001 és 2003 között 10-12% között mozgott, majd az Európai Unióba történő belépés után, a hirtelen megemelkedett rövid távú külföldi munkavállalási kedvnek köszönhetően 2005-ben 14%-ra ugrott. Ezt követően 2006-ban már 7%-ra mérséklődött, majd 2008-ban, a világgazdasági válság kitörésének évében 16%-os szintre szökött, miután 3%-os visszaesést követően 2010 és 2012 között meredek emelkedést mutatott.

2.1.1. táblázat

A migrációs potenciál alakulása, %, 1993-2012

Év	Rövid távú munkavállalás	Hosszú távú munkavállalás	Kivándorlás	Halmazott
1993	4	3	1	6
1994	4	3	1	5
1997	4	3	2	6
2001	9	7	3	10
2002	8	6	3	10
2003	9	6	3	12
2005	13	6	3	14
2006	6	6	4	7
2008	11	11	6	16
2010	7	8	5	13
2011	12	13	7	17
2012	13	16	7	19

Forrás: Sik 2012; TÁRKI Monitor és Omnibusz felvételek

A migrációs potenciál mérése az alább kérdésekre adott válaszok alapján történik. Rövidtáv: „Tervezi-e Ön, hogy egy pár hétre, vagy hónapra külföldre menjen dolgozni (ingázni is)?”; hosszútáv: „Tervezi-e Ön, hogy hogy egy pár évre külföldre menjen dolgozni?”; kivándorlás: „Tervezi-e Ön, hogy hogy külföldön éljen?” Mindhárom kérdésre két választ adhatott a kérdezt: igen, vagy nem.

Tekintettel arra, hogy a migrációs potenciál mérése a kérdőíves adatfelvételnek köszönhetően egyéni, személyenkénti adatokon alapul, lehetővé válik a jelenség mélyebb vizsgálata, bizonyos mögöttes hatások feltárása. Így a TÁRKI adatai alapján megállapítható, hogy 2012-ben az elvándorlási szándék a 40 év alattiak esetében átlagon felüli, mi több, a 30 évesnél fiatalabbak körében azt messze túlszárnyalja, 48%-ra tehető. Emellett a migrációs tervek jellemző célpontjai is meghatározhatóak: a legnépszerűbb célpontok 2012-ben Ausztria, Németország és az Egyesült Királyság.

2.2. A MAGYARORSZÁGRÓL INDULÓ KIVÁNDORLÁST JELLEMZŐ MAKRO-TÁRSADALMI MUTATÓK

A hivatalos statisztikák alapján számított makromutatók leginkább a migráció bekövetkezte utáni állapot jellemzésére alkalmasak, hiszen a hazájuktól már távol élők nyilvántartására adnak lehetőséget. A Magyarországról kiinduló elvándorlásra vonatkozó makroadatokat alapvető forrásai az Európai Unió statisztikai hivatala, az Eurostat és a külföldi statisztikai hivatalok. A magyarországi Központi Statisztikai Hivatal nyilvánosan elérhető migrációval kapcsolatos adatai ugyanis túlnyomórészt a bevándorlást és a belföldi népmozgalmat jellemzik, aminek okát néhány bekezdéssel alább tárgyaljuk. A makrotársadalmi mutatók hátránya, hogy többnyire csak egyszerű, leíró elemzések tárgyául használhatóak fel, összefüggések feltárására nem alkalmasak, és nem utolsó sorban magukban hordozzák az un. ökológiai tévkövetkeztetés veszélyét⁹. Mellettük szól viszont, hogy jellemzően rendszeres időközönként azonos módszertant követve kerülnek kiszámításra, így idősoros elemzések alapjául szolgálhatnak.

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy bizonyos tekintetben a hivatalos adatokat a migrációs statisztikák alsó becsléseként értelmezhetjük, ugyanis olyan informális formák, mint például a feketén történő külföldi munkavállalás, az illegális letelepedés, rejtve maradnak a statisztikai hivatalok előtt. Mellettük láthatatlanok azok a hazájukat formális módokon elhagyó személyek is, akik kívül esnek a statisztikai hivatalok által többé-kevésbé pontosan definiált fogalmak érvényességi körén. Az Eurostat megfogalmazása szerint a következő cselekmény tekinthető emigrációnak:

⁹ Az ökológiai tévkövetkeztetésről lásd Moksony (2002).

„Az „emigráció” kifejezés arra a tetre vonatkozik, aminek során egy személy, aki korábban általánosan egy állam lakosa volt, megszünteti ezen államban általános lakóhelyét, és nem tér vissza várhatóan legalább 12 hónapig.”¹⁰

Látható, hogy maga a definíció már önmagában is torzításokhoz vezető bizonytalanságokat rejt, ugyanis nem az elvándorlás tényleges időtartamára, hanem az azt illető várakozásokra alapul. Továbbá nem feledkezhetünk meg arról, hogy a statisztikai hivatalok a migránsok anyaországát jellemzően állampolgárságuk alapján azonosítják, ami nem egyezik meg feltétlenül az éppen elhagyott országgal. Így például ha egy Magyarországon letelepedett ukrán állampolgár elhagyja Magyarországot, akkor az a Magyarországot jellemző migrációs statisztikákban nem jelenik meg.

Végül, de nem utolsó sorban a regisztrációs rendszerek hiányosságai is torzítják a migrációval kapcsolatos makroadatokat. Több kutató felhívta a figyelmet a tükörstatisztikák jelentőségére a Magyarországról kiinduló elvándorlás mértékének becslésében (Hárs, 2008; Gödri, 2010). A hivatalos magyarországi statisztikák szerint mindössze néhány száz fő hagyta el az országot évenként 1994 és 2007 között, ugyanis az országból való kilépés felett a rendszerváltás bekövetkezte óta nincsen adminisztrációs kontroll, még a végleges szándékú elvándorlás esetében sem kell jelentést tenniük a távozóknak. Ezzel szemben az európai országok tükörstatisztikái minden évben tízezres nagyságrendű magyarországi kivándorlásról adtak tanúbizonyságot (lásd a 2.2.1. táblázatot).

A tükörstatisztikák alapján továbbá megállapítható, hogy az uniós csatlakozást követően valamelyest megnövekedett a Magyarországról kivándorló magyar állampolgárok száma, amely 2007-ben (amikorra Görögország, Spanyolország, Portugália, Finnország, Olaszország és Hollandia is megnyitotta munkaerőpiacát) újabb, jelentős emelkedésen esett át. Gödri a tükörstatisztikákat az Eurostat adatai alapján közölte, amelyek mögött a pontos definíció nem ismert, azonban megállapítható, hogy a fentebb ismertetett módon definiált emigrációval kapcsolatos kimutatásoknál jóval magasabb volumenű elvándorlásra utalnak.

Az Eurostat adatai szerint ugyanis Magyarországot 1998 és 2003 között évenként körülbelül 2.500-3.100 fő hagyta el a fentebb meghatározott emigráció formájában (lásd a 2.2.1. ábrát). Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően, 2004 és 2007 között már évente nagyjából 3.700-4.500 fő között alakult ez a szám, ami a Nagy Válság kitörése után, 2008 és 2010 között több mint kétszeresére növekedett, megközelítette, majd emelkedő tendenciát követve túl is szárnyalta az évi 10.000 fős szintet.

¹⁰http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/EN/migr_flow_esms.htm

Az európai országokba bevándorló és a Magyarországról kivándorló magyar állampolgárok száma, fő, 1994-2007

Év	Európai országokba bevándorló magyar állampolgárok (tükörstatisztikák alapján)	Magyarországról kivándorló magyar állampolgárok (a magyarországi statisztika alapján)
1994	26.339	564
1995	21.346	772
1996	21.257	809
1997	19.313	894
1998	16.691	716
1999	20.496	361
2000	24.132	332
2001	25.799	647
2002	23.179	738
2003	21.888	569
2004	28.081	354
2005	27.205	338
2006	26.661	358
2007	34.382	367

Forrás: Gödri 2010; Eurostat, Demográfiai Évkönyvek

Ehhez az adathoz mindenképpen hozzá kell tennünk, hogy az Eurostat összesítései a tagállamok nemzeti statisztikai hivatalainak éves szintű adatgyűjtésein alapulnak.¹¹ Ezen adatgyűjtések alapulhatnak a közigazgatás adatforrásain, de akár mintavételes felmérések vagy becslések eredményein is. A migrációval kapcsolatos adatgyűjtéseket 2008 óta szabályozza az EU 862/2007/EK¹² rendelete, amelynek célja a tagországok migrációval kapcsolatos statisztikáinak összehasonlíthatóvá tétele. A rendelet hatálybalépését megelőzően a tagállamok önkéntes módon küldték kimutatásaikat az Eurostat rendszerébe. Mindezt figyelembe véve az Eurostat 2.2.1. ábrán szemléltetett adatsorának 2008-ban bekövetkezett

¹¹http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/hu#Tov.C3.A1bbi_inform.C3.A1ci.C3.B3k_az_Eurostat

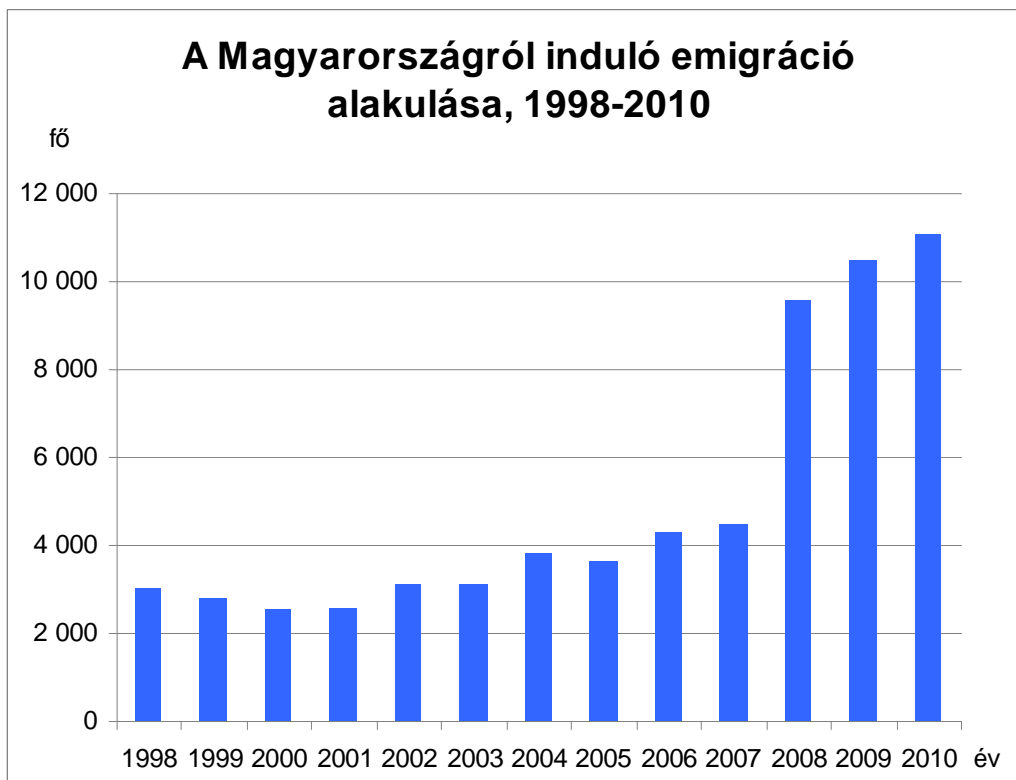
¹²<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32007R0862:HU:NOT>

hirtelen változását csak fenntartásokkal lehet a világgazdasági válság vagy más gazdasági-társadalmi tényezők hatásaként magyarázni.

A 2010. évi adatnál jelenleg frissebb nem áll rendelkezésre az Eurostat rendszerében, csak a gazdasági helyzet, a kormányzati politikák és az ezekre való ismert lakossági reakciók, azaz anekdotikus evidenciák alapján következtethetünk arra, hogy a 2008 után megfigyelt növekvő tendencia nem változott.

2.2.1. ábra

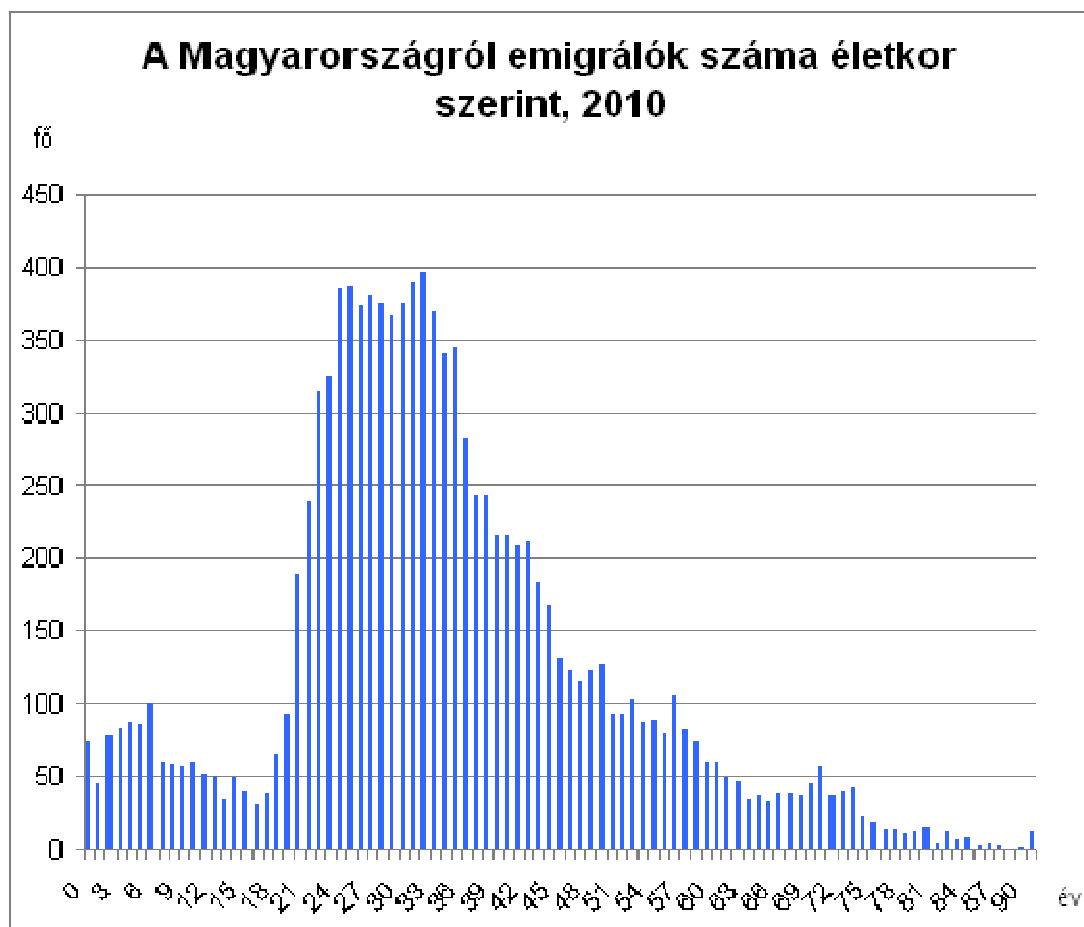
A Magyarországról induló emigráció alakulása, fő, 1998-2010

Forrás: Eurostat (migr_emi2)

Az uniós statisztikai hivatal mutatói szerint megállapítható továbbá, hogy a legnagyobb számban fiatal, 24-40 éves felnőttek vándoroltak ki Magyarországról 2010-ben (lásd a 2.2.2. ábrát), valamint az, hogy a magyar migránsok jellemzően az Európai Unió tagállamaiba emigrálnak (részletesebb területi bontás nem érhető el).

A Magyarországról emigrálók száma életkor szerint, 2010.

Forrás: Eurostat (migr_emi2)

Belátható tehát, hogy a migrációs makrostatisztikák komoly bizonytalanságokat rejtenek magukban. Mivel a makromutatók definíciós háttére is problematikus, így a migrációs folyamatok precíz számszerűsítése még elméleti szinten sem lehetséges. Mindehhez hozzá kapcsolódnak azon fentebb ismertetett gyakorlati nehézségek, amelyek miatt a hivatalos adminisztráció számára az elvándorlásnak csak egy része válik láthatóvá.

2.3. A MIKRO- ÉS MAKROSZINTŰ TÁRSADALMI MUTATÓKRA ALAPOZOTT KÖVETKEZTETÉSEK

A Magyarországról kiinduló migrációt jellemző adatok alakulását több szakértő is elemezte és értelmezte az elmúlt években. Jelen alfejezet ezen elemzői munkák megállapításait és következtetéseit összegzi, különös tekintettel a tanulmányokban feldolgozott adatokra. Az elemzések és értelmezések kronologikus sorrendben kerülnek bemutatásra, így az elmúlt 20-22 év hazai kivándorlás empirikus jellemzőinek történeti áttekintéseként olvasható.

Sik Endre és Simonovits Borbála az 1990-es évek alatt közel állandó szinten álló migrációs potenciálra (lásd a 2.1.1. táblázatot) közvetlenül az ezredforduló után visszatekintve megállapították, hogy a kelet-közép-európai viszonylatban alacsonynak tekinthető, még a szerzők által megemlített, a nemzetközi összehasonlíthatóságot bizonytalanná tevő problémák ellenére is (Sik – Simonovits 2002). A kilencvenes évek alatt nem csak a migrációs potenciál mértéke, hanem annak iránya is változatlan volt, a migráció társadalmi bázisához hasonlóan. Azonban az ezredfordulót követően változás állt be az elvándorlási szándékok alakulását tekintve: a migrációs potenciál jelentősen megemelkedett.

A 2001-ben mért elvándorlási hajlandóság azonban még mindig relatíve alacsonynak tekinthető a régió országainak körében. A szerzők továbbá a Central European Opinion Research Group (CEORG) 2001. évi adataira hivatkozva megállapították, hogy a magyar kivándorlók legnépszerűbb célpontjai Németország és Ausztria, valamint még Anglia is kiemelkedő jelentőségű e szempontból. A német munkaerőpiac dominanciája Bulgáriában, Csehországban, Lengyelországban és Romániában is jellemző volt, viszont ezen országokban a történelmi-geopolitikai körülményeknek megfelelően némileg eltér a többi preferált cél sorrendje.

A lehetséges elvándorlók társadalmi bázisát illetően a szerzők 2001 tavaszán a következő főbb megállapításokat tették:

- a férfiak körében több, mint kétszeres a külföldi munkavállalást tervezők aránya a nőkhöz képest;
- az életkor növekedésével jelentősen visszaesik a külföldi munkavállalás szándéka, az 55 évesnél idősebbek körében elenyésző számban számoltak be efféle ambíciókról;
- iskolai végzettséget tekintve a szakközépiskolai érettségi a választóvonal – ezen végzettségi szintig növekszik a külföldi munkavállalásra irányuló hajlandóság, a gimnáziumokban, illetve a felsőoktatásban végzettek körében átlagos;
- Nyugat-Dunántúlon élők átlagon felüli, míg a közép-dunántúliak az átlagostól elmaradó külföldi munkavállalási kedvvel jellemezhetőek;
- a munkanélküliek és a tanulók az átlagot jóval meghaladó mértékben tervezik a külföldi munkavégzést.

Az uniós csatlakozás időszakában, az egyik legjelentősebb és legkényesebb kérdésként merült fel a munkaerő migrációjának kérdése (Hárs et al. 2004). Hárs Ágnes, Simonovits Bori és Sik Endre 2004-ben is a közép-kelet-európai összehasonlításban relatíve alacsony, fentebb már ismertetett magyarországi migrációs potenciálról számolt be. A szerzők emellett megállapították, hogy a migrációs potenciál társadalmi bázisa az uniós csatlakozásig állandónak tekinthető: a férfiak, a fiatalabb korosztályok, a munkanélküliek, a tanulók, a

romák és a nyugati régiók lakosai köreiből magasabb az elvándorlási kedv. A tervezett elvándorlás preferált célpontjai az ezredfordulót követő években a munkaerő-áramlást akkoriban még évekig (egészen 2011-ig) korlátozó Németország és Ausztria voltak.

Jelentős szereppel bírnak az emberi- és a kapcsolati tőke, az úgynevezett „migrációs burok” elemei a migrációs hajlandóság befolyásolásában. Különösen fontos az idegen nyelvek ismerete: az idegen nyelven beszélők körében átlagosan 2-3-szor magasabb migrációs szándék volt mérhető. Továbbá a korábbi migrációs tapasztalat is valószínűsíti az elvándorlás iránti hajlandóságot. A szerzők mindemellett a KSH 2003. évi munkaerő-felmérésére hivatkozva is alátámasztották a TÁRKI által mért migrációs potenciállal kapcsolatos megállapításokat.

A tanulmány következtetései szerint a magyarok kivándorlási szokásait az uniós csatlakozás rövid távon nem fogja jelentősen megváltoztatni, hosszú távon pedig a munkaerő-áramlás korlátozására vonatkozó intézkedések lehetséges megszüntetésétől függhetnek a magyarországi elvándorlás körülményei.

Az uniós csatlakozás (2004) után eltelt években és az Unió 2007. évi bővítését követő egy évre vonatkozóan nem volt megfigyelhető változás a magyar lakosság migrációjában (Hárs 2008).

A 2004-ben lezajlott uniós bővítést követően az új tagállamok kivándorló állampolgárait legnagyobb számban az Egyesült Királyság és Németország fogadta be, de Írország és Ausztria is jellemző célpont volt a migránsaik körében (Hárs 2008). A magyar kivándorlók ezen országok közül is leginkább Ausztriát és Németországot választották, annak ellenére, hogy az elérhető átlagos bérnyereség vásárlóerő-paritáson számolva az Egyesült Királyságban volt a legmagasabb, továbbá Ausztria és Németország ekkor még formálisan a bevándorlást szigorúan korlátozó intézkedésekkel élt. Ezen preferenciák kialakulásában feltehetően szerepet játszottak a történeti és geo-politikai szokások és a már meglévő kapcsolati hálózatok, illetve az angol nyelv kellő ismeretének hiánya. Mindazonáltal az évek múltával egyre gyakrabban jelentek meg a magyar bevándorlók Nagy-Britannia munkaerő-piacán is, még ha az ottani, jellemzően szakmunka-igényesebb, idősebb korosztályoknak megfelelőbb állások a Magyarországról kivándorlók által hagyományosan preferált osztrák és német munkahelyekhez képest szokatlanok is voltak (Hárs, 2008).

A migráció szempontjából igencsak sokszínű poszt-szocialista kelet-közép-európai térségben Magyarország a statisztikák szerint bevándorló országgént tartható nyilván, az 1990 és 2010 között stabilan pozitív nettó vándorlási egyenlegének köszönhetően (Melegh 2011). Hasonló megállapítás tehető Csehország és Szlovákia esetében is a régióban, míg Albánia, Bulgária és Románia stabil kibocsátó országoknak tekinthetőek. A megosztottság csak részben magyarázható az egy főre jutó GDP eloszlásával, ugyanis az imént felsorolt

országok mellett a gazdasági fejlettséget tekintve Magyarországhoz és Szlovákiához közel álló Lengyelország is kibocsátó országgént tartható nyilván.

2.4. A KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁS IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉS ALAKULÁSA AZ INTERNETEN

A migrációs aktivitás, illetve a migrációt megelőző döntési folyamat egyik eleme a külföldi munkakeresés. A külföldi munkavállalás iránti aktivitás megfigyelésével fontos és releváns információkat kaphatunk magának a migrációnak a várható alakulásáról is.

E logikára épülő kutatások a migrációs aktivitás 2010 óta történt növekedését támasztják alá¹³.

Hajdu – Tóth (2012) elemzése a kivándorlási hajlandóság változását bizonyos, a külföldi munkavállalással kapcsolatos internetes keresési kifejezések lekérdezésének gyakorisága alapján vizsgálta a Google Trends¹⁴ adatai alapján. A szerzők *a priori* feltételezése szerint ugyanis a migrációt megelőző tájékozódás – a munkakeresés, esetleg munkavállalás – jelentős része az internet, illetve a Google keresőmotorja segítségével történik, így a keresési forgalmak releváns információt hordoznak a migrációval kapcsolatos tendenciák számítását illetően. Hasonló feltevések alapján már több sikeres becslés készült (Tóth – Hajdú, 2012, Türe – Görög – Tóth, 2012).

Feltételezhetően az internetes keresési forgalom alapján leginkább a migrációval, a külföldi munkavállalással kapcsolatos általános tájékozódás, tehát a kivándorlás előkészületi fázisa ragadható meg. Belátható azonban, hogy a Google kimutatásai az állásokat tudatosabban, állásközvetítő portálokon vagy akár a lehetséges munkaadók honlapjain kereső, vélhetően magasabb, specifikusabb végzettségűek tevékenységére nem térnek ki, ahogy természetesen az interneten kívül zajló tájékozódást sem foglalják magukba. Továbbá nyilvánvalóan nem vezet minden lekérdezés elvándorláshoz. Mindezek ellenére érdemes figyelembe venni a Google adatait, ugyanis mellettük szól a fentebb említett feltételezések mellett az is, hogy könnyen és gyorsan aktualizálhatóak akár heti rendszerességgel is, és bárki által, bármely, az internethez kapcsolódó számítógépről azonnal elérhetőek.

Az elemzés során a külföldi munkakereséssel kapcsolatos keresési kifejezések forgalma egyrészt általános, országokhoz nem köthető módon, másrészt bizonyos lehetséges célországokhoz kapcsolva is kiértékelésre került. Az általános, tehát célországokhoz nem köthető külföldi munkavállalással kapcsolatos keresési kifejezések lekérdezésének gyakorisága a vizsgált időszakban, 2007 januárja és 2012 szeptembere között 2012 januárjában csúcsosodott ki, míg 2010 októberében érte el a minimumát (lásd a 2.4.1. ábrát).

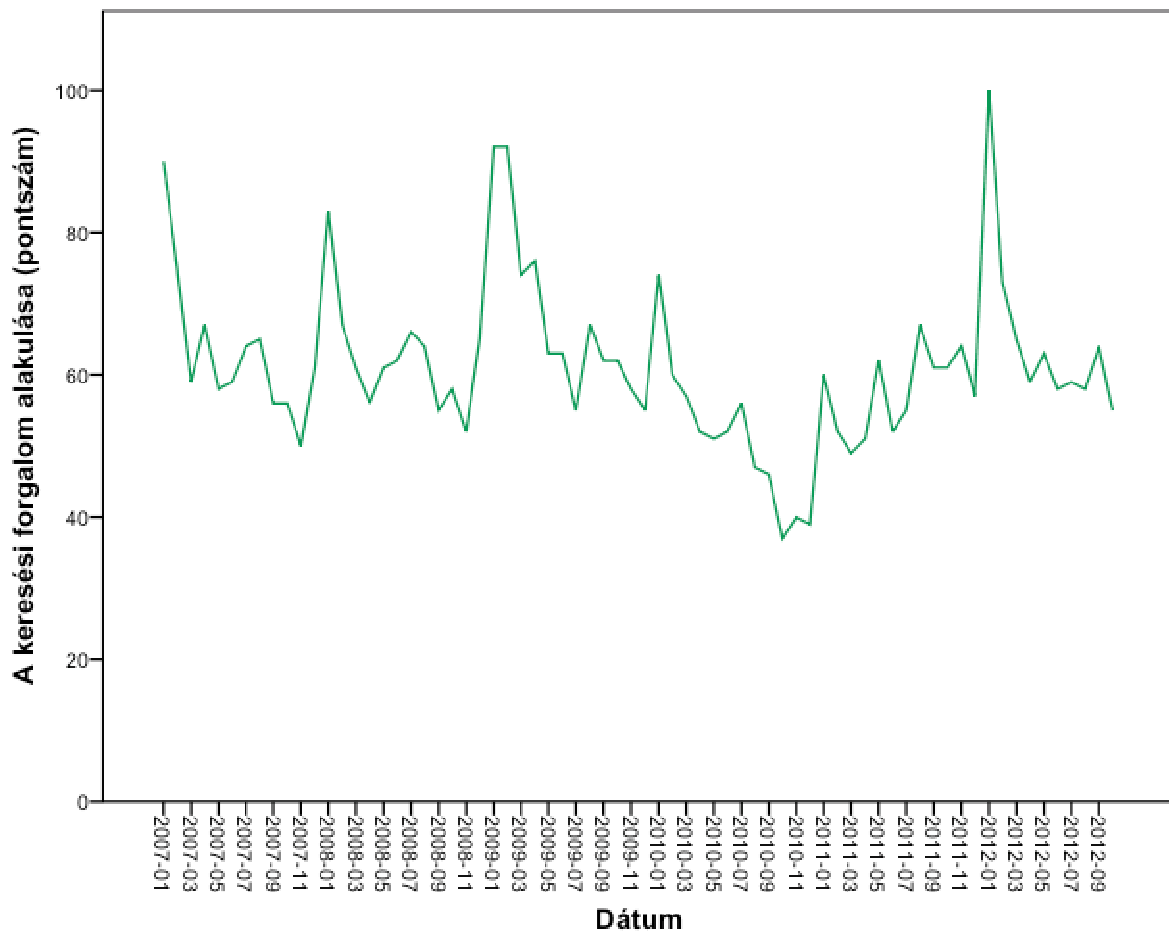
¹³ Az alábbiakban Hajdú és Tóth (2012) idevágó eredményeit foglaljuk össze.

¹⁴ <http://www.google.com/trends/>

Matematikai statisztikai eszközökkel¹⁵ vizsgálva az idősort megállapítható, hogy éppen ekkor, 2010 decemberében trendfordulás történt: a vizsgált időszak eleje óta csökkenő tendencia ekkor növekedésnek indult.

2.4.1. ábra

A külföldi munkavállalással kapcsolatos általános érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.

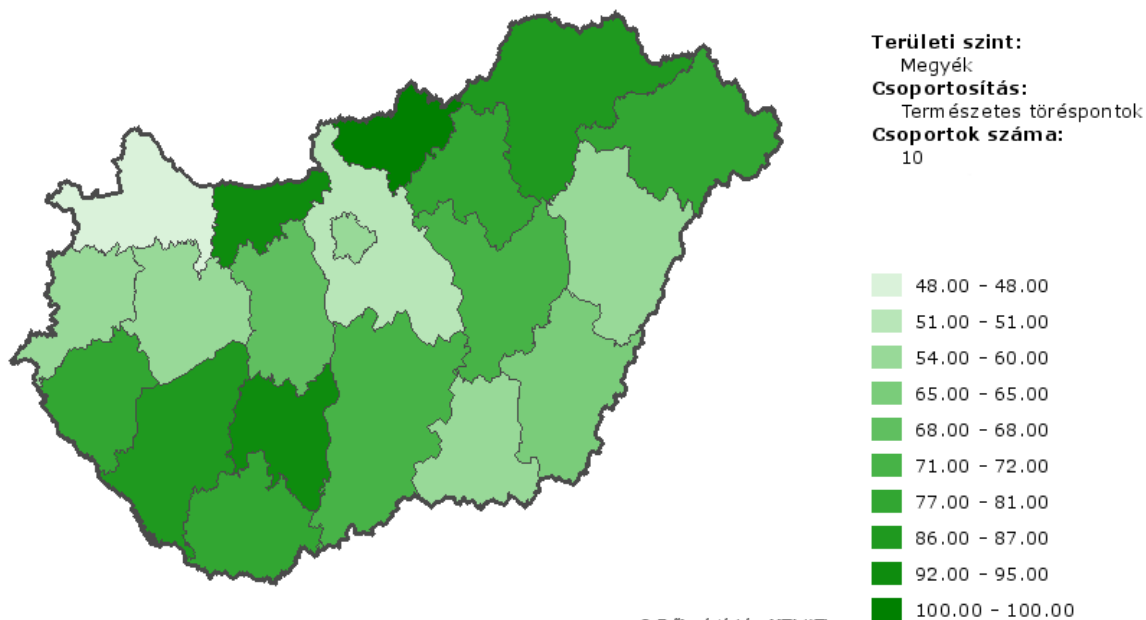
Forrás: GVI, Google Trends

Megállapítható továbbá, hogy a vizsgált időszak során Nógrád megyéből indult a legtöbb releváns keresés, valamint Tolna és Komárom-Esztergom megyék internet-felhasználói is kiemelkedő általános érdeklődést mutattak a külföldi munkavállalás iránt (lásd a 2.4.2. ábrát).

¹⁵ Ennek részleteit lásd: Hajdú és Tóth (2012) .

**A külföldi munkavállalással kapcsolatos általános érdeklődés térbeli alakulása,
2007.01.-2012.10.**

A külföldi munkavállalással kapcsolatos keresési kifejezések forgalmának alakulása a Google rendszerében (pontszám)

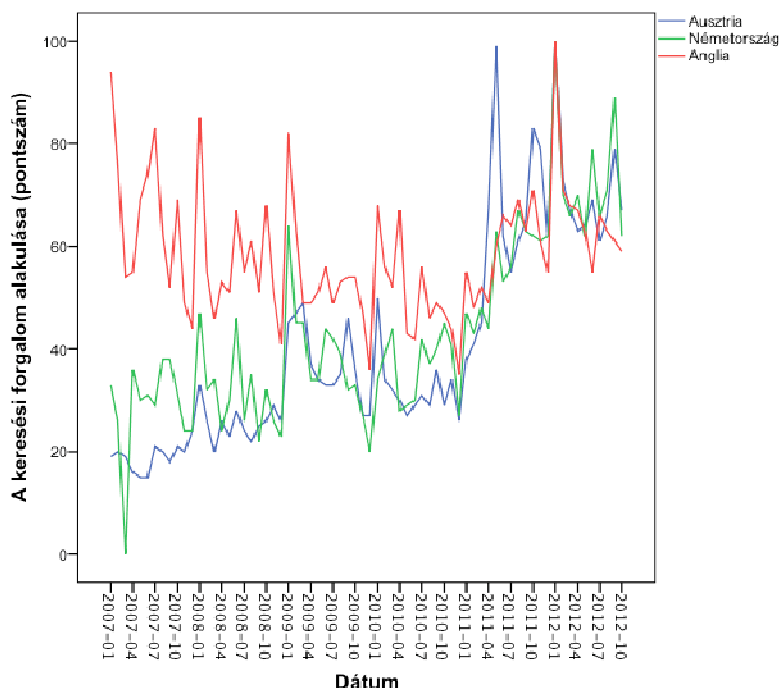

© Erőforrástérkép, MTA KTI

Forrás: GVI, Google Trends, Erőforrástérkép (<http://regionaldata.org/>)

A Google adatai alapján továbbá kijelenthető, hogy a külföldi munkavállalást tervezők, vagy legalábbis az ez iránt érdeklődők leginkább Ausztria, Németország és Anglia felől igyekeztek tudakozódni. Mindhárom ország esetében világosan látható, hogy 2012-re megnövekedett az ottani munkalehetőségek iránti érdeklődés, a keresési forgalmak ez év januárjában tetőztek (lásd a 2.4.3. ábrát).

Az ausztriai, németországi és angliai munkavállalással kapcsolatos érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.

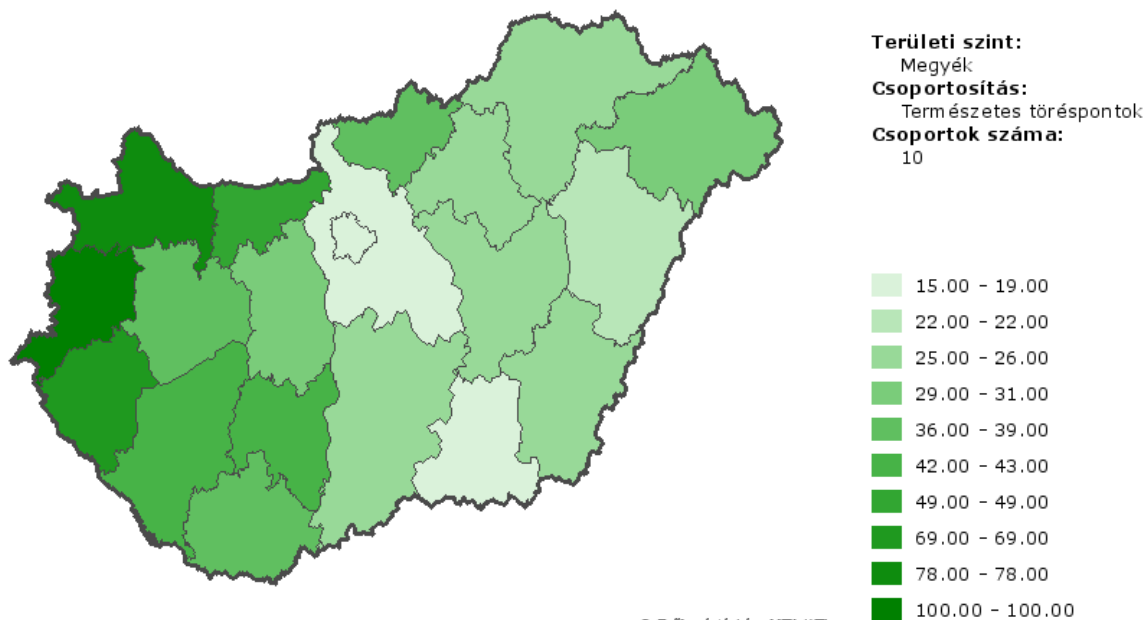

Forrás: GVI, Google Trends

A matematikai statisztikai elemzések alapján megállapítható, hogy a keresési forgalmak időbeli trendjei az osztrák munkalehetőségek iránti érdeklődés esetében 2010 augusztusában, míg a németországi állások tekintetében 2010 novemberében, az angol munkák esetében pedig már 2010 júniusában elkezdtek növekedni. Területi szempontból vizsgálva az érdeklődést látható, hogy az ausztriai munkavégzés leginkább az ország nyugati megyéiben (Vas, Győr-Moson-Sopron és Zala) élők figyelmét keltette fel, míg a németországi kilátásokat tekintve ugyanez a megállapítás Komárom-Esztergom és Tolna megyék lakosaira jellemző, az angol lehetőségek pedig az észak-keleti országrészben (Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék) tartottak számot a legnagyobb érdeklődésre a vizsgált időszakban (lásd a 2.4.4.-6. ábrákat).

**Az ausztriai munkavállalással kapcsolatos érdeklődés térbeli alakulása,
2007.01-2012.10.**

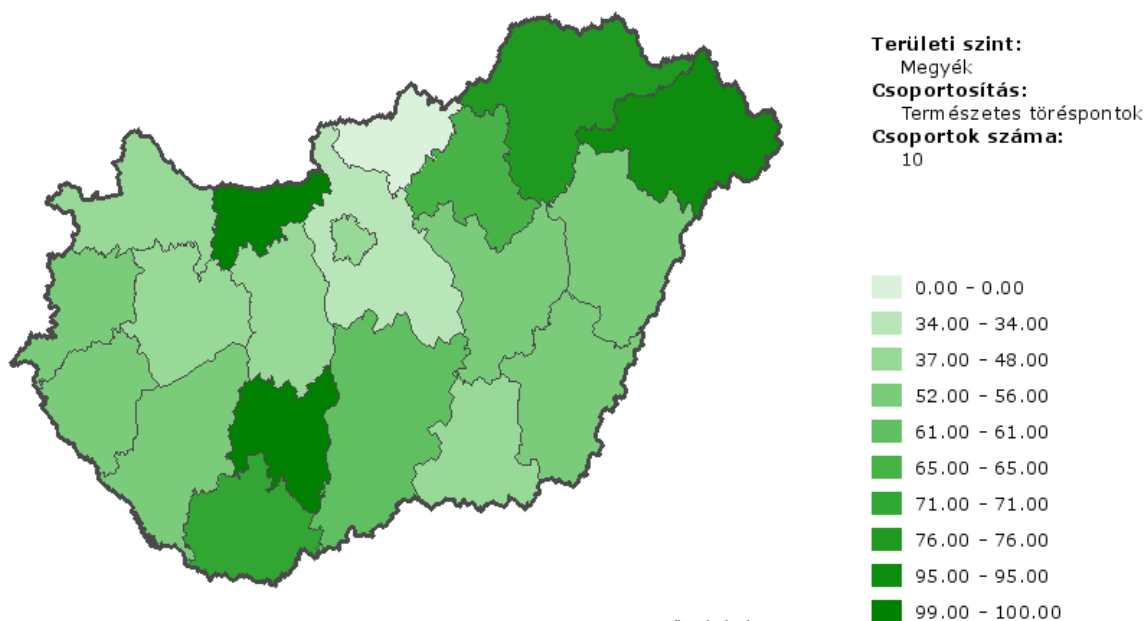
Az ausztriai munkavállalással kapcsolatos keresési kifejezések forgalmának alakulása a Google rendszerében (pontszám)

© Erőforrástérkép, MTA KTI
Forrás: GVI, Google Trends, Erőforrástérkép (<http://regionaldata.org/>)

**A németországi munkavállalással kapcsolatos érdeklődés térbeli alakulása,
2007.01-2012.10.**

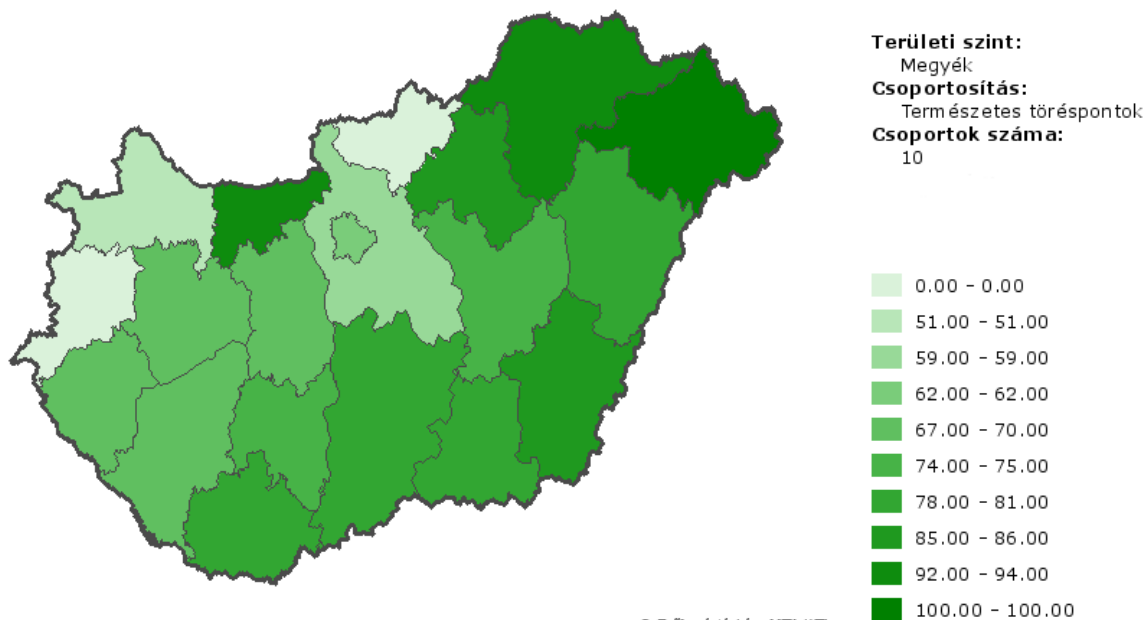
A németországi munkavállalással kapcsolatos keresési kifejezések forgalmának alakulása a Google rendszerében (pontszám)

© Erőforrástérkép, MTA KTI
Forrás: GVI, Google Trends, Erőforrástérkép (<http://regionaldata.org/>)

**Az angliai munkavállalással kapcsolatos érdeklődés térbeli alakulása,
2007.01-2012.10.**

Az angliai munkavállalással kapcsolatos keresési kifejezések forgalmának alakulása a Google rendszerében (pontszám)

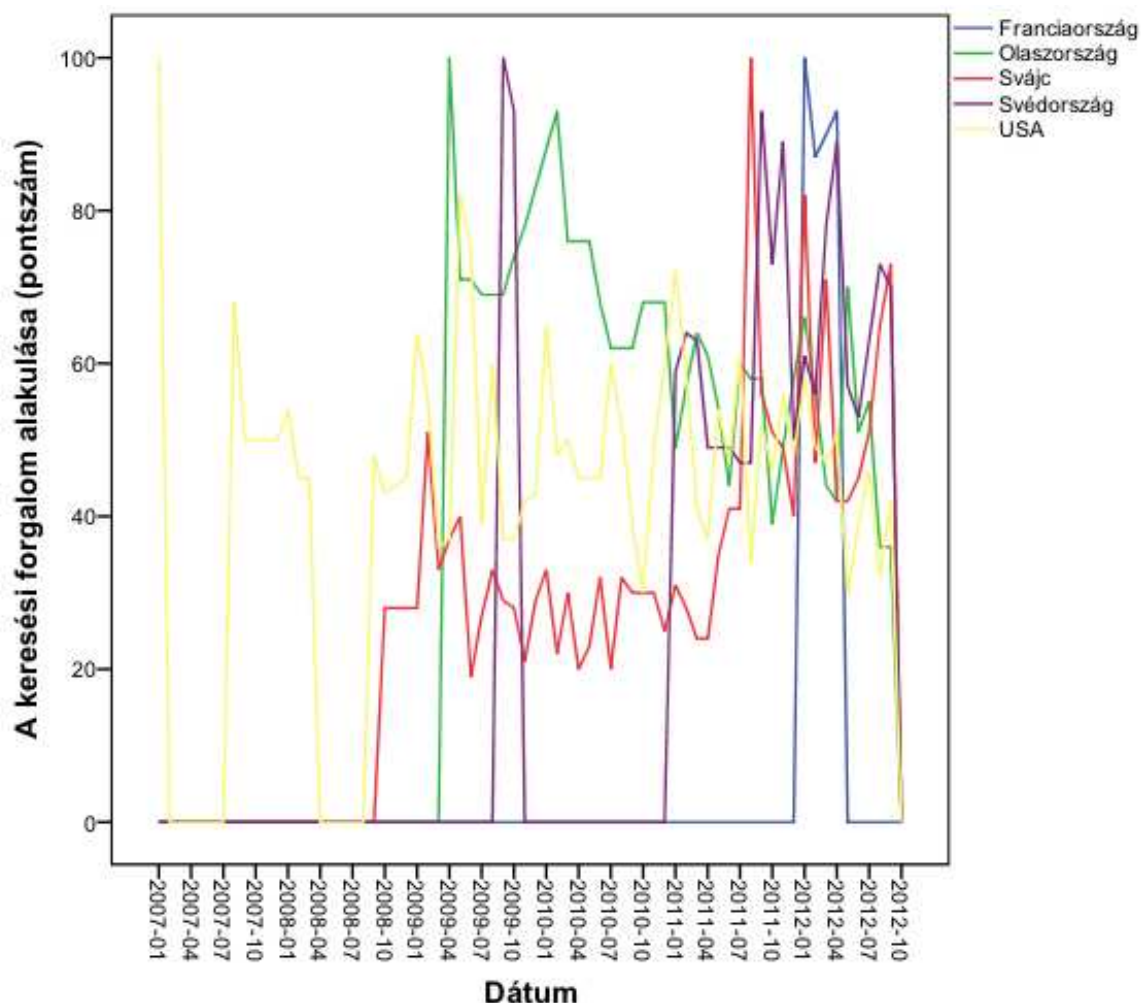

© Erőforrástérkép, MTA KTI

Forrás: GVI, Google Trends, Erőforrástérkép (<http://regionaldata.org/>)

Az adatgyűjtés tapasztalatai alapján kijelenthető továbbá, hogy Franciaország, Olaszország, Svájc, Svédország és az Egyesült Államok munkakínálatát illetően is még értékelhető mértékű keresési forgalom zajlott az elmúlt néhány évben. Látható, hogy a lekérdezések gyakoriságai 2011-2012-re megemelkedtek, azonban részletesebb matematikai statisztikai elemzéssel ez a ritka forgalom és a gyakori adathiány miatt nem került alátámasztásra (lásd a 2.4.7. ábrát). Értékelhető mennyiségű lekérdezést a Google csak Budapest körzetéből regisztrált ezen országok esetében. Elmondható továbbá, hogy Ausztriát kivéve a környező országokban nem keresnek munkát a magyarok: Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország és Szlovénia esetében a Google nem regisztrált az elemzéshez szükséges mennyiségű munkakereséssel kapcsolatos lekérdezési mennyiséget. Mindez arra utal, hogy a magyar internetezők inkább a nyugat-európai országok munkaerőpiacai felé fordulnak, még ha esetleg azok távolabb is esnek otthonuktól mind földrajzi mind kulturális tekintetben.

A franciaországi, az olaszországi, a svájci, a svédországi és az USA-beli munkavállalással kapcsolatos érdeklődés időbeli alakulása, 2007.01.-2012.10.

Forrás: GVI, Google Trends

2.5. TANULSÁGOK

A Magyarországról induló elvándorlást jellemző mutatók a következő jelentősebb gazdasági, politikai és társadalmi események, jelenségek idejében változtak – emelkedtek – meg:

1. Magyarország uniós csatlakozása 2004-ben;
2. a Nagy Válság kitörése 2008-ban;
3. az utóbbi években bizonytalanabbá vált gazdasági és jogi körülmények.

Nem feledkezhetünk meg továbbá arról, hogy a rendszerváltást követően, az uniós csatlakozás felé haladva, majd azon is átesve egyre több olyan hatás érte a magyarországi lakosságot, amelyek feltételezhetően a nemzetközi mobilitás fokozódását vonták maguk után. Az idegennyelvek oktatásának kiterjedése, a külföldi ösztöndíj-lehetőségek, az egyszerűsödő utazási feltételek, a multikulturális események, az európai jogharmonizáció, az olcsó és

kényelmes kommunikációs csatornák megjelenése és még számtalan más tényező mind vonzóbb, de legalábbis elfogadhatóbb opcióvá tették a külföldi letelepedést és munkavállalást.

Az empirikus eredmények további tanulsága, hogy Ausztria és Németország töretlenül őrzi népszerűségét a Magyarországról (potenciálisan) elvándorlók körében. Ezen országok mellett még az Egyesült Királyság is meghatározó célpont, amit főleg az elmúlt néhány év tapasztalatai támasztanak alá. Mindemellett a kivándorlás bázisa is viszonylag állandónak tekinthető.

Bár Magyarország a rendszerváltás óta mindeddig – az empirikus információk szerint 2010-ig legalábbis – bevándorló országgént volt számon tartható, kérdés, hogy az utóbbi néhány évben tapasztalt emelkedő kivándorlási tendenciák meddig folytatódnak és mit hoznak.

3. MIGRÁNSOK PROFILJA - EREDMÉNYEK

3.1. A KSH MUNKAERŐ FELMÉRÉS A MIGRÁCIÓ VIZSGÁLATÁBAN

A Központi Statisztikai Hivatal az EUROSTAT ajánlásainak figyelembe vételével, 1990-91-ben alakította ki és tesztelte munkaerő-felmérési adatgyűjtését, amely fő célja a munkaerőpiaci folyamatok pontos követése különös tekintettel a munkanélküliségre. 1992-től kezdve ez a felmérés vált a legfontosabb forrásává a magyarországi foglalkoztatásra, gazdasági aktivitásra vonatkozó információknak.

Bár a migráció nem tartozik a KSH munkaerő-felmérés központi elemei közé, vannak olyan kérdések, kérdésblokkok a kérdőívben, amelyekre adott válaszok alapján levonhatóak bizonyos következtetések a migrációra vonatkozóan. A külföldiek Magyarországra való bevándorlására, munkavállalására több és közvetlenebb kérdések vonatkoznak, mint a Magyarországról való emigrációra, munkavállalásra. Ennek természetesen az is oka, hogy a kérdőívet Magyarországon kérdezik le, így az itt élő válaszadókat tudják elérni. Ami miatt mégis lehetségessé válik Magyarországról való kivándorlást vizsgálni az adatok alapján, az többek között az, hogy „A kérdéseket lehetőleg az összeírt személyekhez kell intézni, de a távollévők helyett a háztartás más nagykorú tagja is válaszolhat, amennyiben azok személyi és munkakörülményeire vonatkozó adatait jól ismeri.” (KSH munkaerő-felmérés kitöltési útmutatója, 2011) Ilyen módon az adott pillanatban éppen nem Magyarországon tartózkodókról is információhoz juthatunk.

A KSH MUNKAERŐ-FELMÉRÉS JELLEGZETESSÉGEI, AMELYEK ELŐNYT JELENTENEK A MIGRÁCIÓ VIZSGÁLATÁBAN:

RENDSZERESSÉG, SOK MEGFIGYELÉS

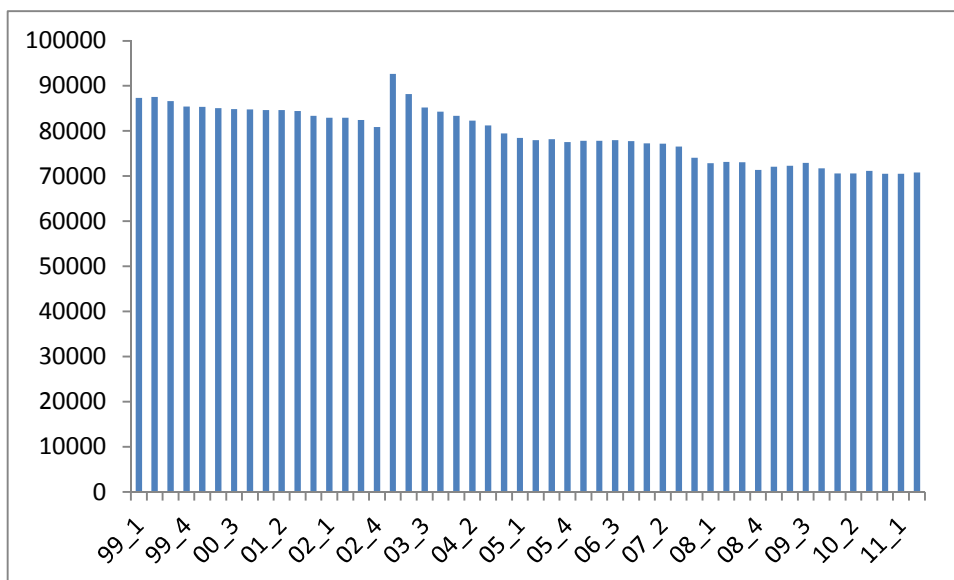
A felmérés már 20 éve zajlik le évente négyszer, megközelítőleg azonos kérdőív használatával. A megfigyelések száma alkalmassá teszi az adatokat idősoros vizsgálatokra. A kérdőívekben történt változtatások ellenére a változók többsége esetén lehetséges olyan harmonizált mutatók kialakítása, amelyek ugyanolyan tartalommal bírnak mindegyik felvétel esetén.

MAGAS ELEMSZÁM MINDEN NEGYEDÉVBEN

A felmérés során minden negyedévben 70-80 ezer körüli válaszadót kérdeznek meg, minden negyedévben a minta hatoda cserélődik, vagyis elméletileg egy válaszadó másfél évig található meg a mintában. A magas elemszám lehetővé teszi, hogy relatív kis létszámú alcsoportok is elemezhetővé váljanak, ennek köszönhető az is, hogy a megkérdezés pillanatában külföldi munkahellyel rendelkező válaszadók csoportja is statisztikai módszerekkel elemezhető létszámúnak bizonyult.

3.1.1. ábra

A KSH munkaerő-felmérésben megkérdezettek száma 1999-2011 között negyedévente

AKTUÁLIS KÜLFÖLDI TARTÓZKODÁS IS MEGJELENHET AZ ADATOKBAN

Azáltal, hogy a kérdőívre a háztartás más tagja is válaszolhat ez eredetileg megkérdezni tervezett helyett, olyanok adatai is belekerülnek az adatbázisba, akik az adott időpontban

nem tartózkodnak Magyarországon – és ezzel a Magyarországról más országba történő emigráció vizsgálatának elsődleges célcsoportját jelentik. Ezeket a válaszadókat más, véletlen kiválasztásos módszerrel nehéz lenne elérni. (Nem-véletlen kiválasztásos módszerek közül elképzelhető lenne például a hólabda módszer alkalmazása.)

NEM SZÁNDÉKOT, HANEM TÉNYEKET MUTAT

A felvétel adatai sok más felvétellel szemben nem migrációs szándékot mutatnak, hanem megvalósult, tényleges külföldi munkavégzést, külföldi életet. Ez ugyanakkor nem jelent automatikusan pontosabb adatokat, érvényesebb eredményeket, hiszen például ha a migrációs szándék és a megvalósult migráció közti összefüggés kellően ismert, és a migrációs szándék mérése megbízhatóbban felmérhető, akkor migrációs szándék vizsgálatával akár pontosabb előrejelzés is készíthető, mint a tényleges migráció vizsgálatával. Fontos azonban figyelembe venni, hogy a migrációs szándék és a tényleges migráció közti összefüggés nem feltétlenül állandó időben, valamint nem 100 százalékos biztonsággal becsülhető, és ez a közvetettség mindenképpen addicionális bizonytalanságot visz eredményeinkbe, modelljeinkbe.

A KSH MUNKAERŐ-FELMÉRÉS JELLEGZETESSÉGEI, AMELYEK NEHEZÍTIK A MIGRÁCIÓ VIZSGÁLATÁT:

VISZONYLAG KEVÉS ÉS KÖZVETETT KÉRDÉSEK

Közvetlen, kifejezetten az emigrációt vizsgáló kérdések nincsenek a kérdőívben, erre a jelenségre csak közvetett, vagy nem az adott pillanatra vonatkozó kérdésekből lehet következtetni. Ezek egyike az egy évvel korábbi lakhelyre vonatkozó kérdés („Melyik országban élt egy évvel ezelőtt?”), valamint a Gazdasági Aktivitási Kérdőív¹⁶ részét képező, a jelenlegi vagy – munkanélküliség esetén - a legutóbbi munkahely telephelyének földrajzi helyére vonatkozó kérdés. Ez utóbbi kérdés hátránya, hogy külföldi telephelyet jelölhetnek meg azok a munkavállalók is, akik bár külföldön dolgoznak, de Magyarországon laknak, vagyis határ menti településekről ingáznak pl. Ausztriába. Ennek kiszűrésére nincs elegendő információ a kérdőívben, és így az adatbázisban. Részben segíthet a probléma kezelésében az az információ, hogy önmagára vonatkozóan válaszolt-e egy megkérdezett, vagy a háztartás egy másik tagja helyett, de ez az információ egyrészt csak 2008-tól kezdve áll rendelkezésre, másrészt az is elképzelhető, hogy csak azért válaszol más a kérdőívre, mert a megkérdezni szándékozott nincs otthon, de Magyarországon tartózkodik.

¹⁶ A KSH Munkaerő-felmérés megközelítőleg kétharmadát kitevő kérdőív-rész. Csak 15-74 évesektől kérdezik le.

NEM VÉGLEGESEN KÜLFÖLDRE TÁVOZOTTAK VIZSGÁLATA

A kitöltési útmutató szerint azok tartoznak egy háztartásba, akik jövedelme és kiadásai közös költségvetésben jelennek meg. A külföldön tartózkodók közül azokra vonatkozóan lehet kitölteni a munkaerő-felmérés kérdőívét, akik legfeljebb egy évre mentek külföldre, időről időre hazajárnak, és hozzájárulnak keresetük egy részével a háztartás költségvetéséhez. Ez az első megközelítésben precíznek tűnő definíció ugyanakkor korántsem egyértelmű a gyakorlatban: előfordulhat az is, hogy saját terve szerint kevesebb, mint egy évre utazott külföldre a válaszoló, tervei megváltozhatnak külföldi tartózkodása alatt, ahogyan egyre több tapasztalatra tesz szert az új környezetben.

KÜLFÖLDRE KÖLTÖZÖTT TELJES CSALÁDOK KEZELÉSE

A kérdőív lekérdezésének jellegzetességeiből adódóan, míg olyan munkavállalókról, akik családjá Magyarországon maradt, kerülhetnek be adatok az adatbázisba, addig teljes, külföldre költözött családokról rendszerint nem, hiszen a család egyik tagját sem fogják Magyarországon megtalálni a kérdezőbiztosok. Ez abban az esetben jelenthet problémát, ha feltételezhetjük, hogy a teljes háztartással együtt külföldre költözők más jellemzőkkel bírnak, mint az egyedül, vagy a háztartás egy részével együtt külföldre költözők.

ANONIMIZÁLT ADATOK

Vannak olyan évek, amelyekben egyes kérdésekre adott válaszok anonimizálásra kerültek, vagyis a külföldi tartózkodás helyét, amit a válaszadók az ország pontos megjelölésével közöltek, az adatbázisban már csak három értéket felvevő változó jelzi (Magyarország/EU/EU-n kívüli ország). Ezen kívül a munkavállalók által keresett bér összege is kikerült az adatbázisból. miközben ez az adat a migrációs szakirodalom szerint is fontos tényező lehetne a külföldre költözés magyarázatában.

Össességében elmondhatjuk, hogy a migráció KSH munkaerő-felvételén keresztüli vizsgálatának legnagyobb előnye, hogy tényeket mutat be a migrációval kapcsolatban, és nem csak szándékokat. Ugyanakkor az adatok érvényességének korlátját jelenti, hogy indirekt és kevés kérdést tartalmaz a felvétel a külföldi munkavállalás és általában a külföldre költözéssel kapcsolatban, valamint az, hogy az adatbázis – és a kérdőív - nem tartalmaz ahhoz minden adatot, hogy pontosan elkülöníthessük a külföldön dolgozók típusait. Nem tudhatjuk például, hogy mennyi időre távozott külföldre a munkavállaló, átmenetinek vagy véglegesnek tervezi távollétét, vagy akár az ingázókkal is keveredhetnek a tényleges migránsok a válaszadók között. Ugyanakkor, mivel a felmérés 20 évéből az általunk vizsgált évek alatt a migrációval

kapcsolatos kérdések tartalma nem változott, a folyamat elterjedtségére, csökkenő vagy növekvő jelentőségére rávilágíthatnak az eredmények.

**ÖSSZESEGÉBEN TEHÁT MELY MIGRÁNSOK VAGY KÜLFÖLDÖN DOLGOZÓ
VÁLASZADÓK SZEREPELNEK ADATBÁZISUNKBAN?**

Az alábbi táblázatban kísérletet teszünk annak összefoglalására, hogy a fenti jellegzetességekből következően mely – külföldi munkavégzéssel, lakhatással összefüggésbe hozható – munkavállalók lesznek azonosíthatóak elemzéseink során a KSH munkaerő felmérés adatbázisán belül.

3.1.2.táblázat

A KSH munkaerő-felmérésben szereplő és nem szereplő, külföldi munkavégzéssel és migrációval összefüggésbe hozható válaszadó-típusok

<p>Nem szerepel az adatbázisban</p> <ul style="list-style-type: none"> - ha a teljes háztartás külföldön van – így nem érnek el senkit a kérdezőbiztosok - ha éppen munkanélküliként él külföldön a megkérdezett, aki helyett itthon maradt háztartás-tagja válaszol, de legutóbbi munkája Magyarországon volt: ekkor a magyarországi munkahelyre vonatkozóan válaszolnak 	<p>Bizonytalan, hogy szerepel-e az adatbázisban</p> <ul style="list-style-type: none"> - ha külföldön él és dolgozik a megkérdezett, itthon maradt családját eléri a kérdezőbiztosok, de kérdéses, hogy még egy háztartásba kell-e számítani a távollevőt velük (nehezen eldönthető, hogy megfelel-e a közös háztartásba tartozás kritériumainak)
<p>Szerepel az adatbázisban, de nem használjuk az elemzéseknél</p> <ul style="list-style-type: none"> - ha jelenleg munkanélküli, Magyarországon él, eléri a kérdezőbiztosok, de legutóbbi munkahelye külföldön volt. Ebben az esetben a legutóbbi munkavégzés lehetett akár 8 éve is, illetve több megkérdezés alatt többször is jelezte ezt a múltbeli munkahelyet a válaszadó. Ez torzításokat okozhatna. 	<p>Szerepel az adatbázisban, és felhasználjuk az elemzéseknél</p> <ul style="list-style-type: none"> - külföldön dolgozik, ott él, de egy háztartásban levőnek számít itthon maradt családjával, és ők válaszolnak helyette - ingázik: Magyarországon él, de átjár dolgozni külföldre naponta, esetleg hétvégénként, de elérték őt vagy családját itthon a kérdezőbiztosok - a felvételnél éppen alkalmi munkát végez külföldön (pl. nyáron idénymunkát), ott is él, de családját elérték Magyarországon a kérdezőbiztosok

3.2. AZ ADATBÁZISRÓL

Mivel a KSH munkaerő-felmérés mintájának egyhatoda cserélődik negyedévről negyedévre, egy olyan adatbázisban, amelyben több negyedév adatait vonjuk össze, ismétlődések keletkeznek abban az értelemben, hogy ugyanaz a válaszadó többször is megjelenik. A kérdésekre adott válaszai ugyanakkor természetesen változhatnak a megkérdezések között, kivéve egyes rá jellemző, nem változó tényeket, mint a neme, vagy születési országa.

Felmerülhet, hogy ez az ismétlődéseket tartalmazó adatbázis alkalmas lehet-e megbízható elemzések készítésére. Az egyik felmerülő probléma az, hogy bár elméletileg minden válaszadó hatszor szerepel az összevont adatbázisban, ez a gyakorlatban nem teljesül. Egyrészt a vizsgált időszak elején és végén találhatunk olyan megkérdezetteket, akiknek másfél éve, amíg a mintában vannak, „félbe van vágva”, vagyis csak egy része esik bele a vizsgált időszakba, illetve az is előfordul, hogy egyes megkérdezetteket a kérdezőbiztosoknak nem sikerült mind a hatszor elérniük.

Az első probléma valószínűleg nem fenyegeti a torzítatlanságot, mivel ebben az esetben csak a kiválasztott időszaktól függ, hogy mely válaszadók hányszor kerülnek be a mintába, feltételezhetően nem bírnak eltérő jellemzőkkel a hatszor és az ennél kevesebbszer megjelenő válaszadók.

A második esetben ugyanakkor felmerül annak a lehetősége, hogy azért nem tudták elérni a kijelölt válaszadókat a kérdezőbiztosok, mert azok tartósan nem tartózkodtak otthon, esetleg éppen külföldön voltak, akár végleg is elköltözhettek. Ebben az esetben fennáll a torzítottság esélye, hiszen a külföldi munkavállalók kevesebbszer jelennek meg a mintában, mint a folyamatosan Magyarországon dolgozók. Emiatt is indokolt egy olyan adatbázis létrehozása az összevont adatbázisból, ahol egy megkérdezett csak egyszer szerepel. Ez az összevonás technikailag megoldható, ugyanakkor tartalmi nehézsége abban rejlik, hogy ha a hat felvétel során ugyanaz a megkérdezett ugyanarra a kérdésre különböző válaszokat adott, akkor ezek összevonása nem egyértelmű, hanem többféleképpen is elképzelhető. A különböző válaszok összevonásának módját az M1 mellékletben írjuk le részletesebben. A továbbiakban minden eredménynél feltüntetjük, hogy az ismétléseket tartalmazó vagy nem tartalmazó adatbázison készültek.

Az összevont, ismétlődéseket nem tartalmazó adatbázis jellegzetességei közé tartozik, hogy az eredeti adatbázisban szereplő, a KSH által létrehozott súlyokat nem használjuk ennek az adatbázisnak a használatakor, mivel minden többször szereplő válaszadóhoz más és más súlyérték tartozik a különböző felvételekben, amelyeket nem lehetséges összevonni: nem meghatározható ugyanis, hogy a teljes populáció – az összes hazai háztartás – mikori értékeihez kellene súlyozni a tíz év felvételei alatt a mintába kerülteket. Ennek megfelelően, ahol a súlyozásnak jelentősége van – a külföldön munkát vállalók jellegzetességeit bemutató

keresztábránál – az ismétléseket tartalmazó, súlyozott adatbázis fogjuk használni, míg a logit modelleket mindkét adatbázison lefuttatjuk, és megvizsgáljuk eltéréseiket.

3.3. A KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁS TENDENCIÁI 1999-2011

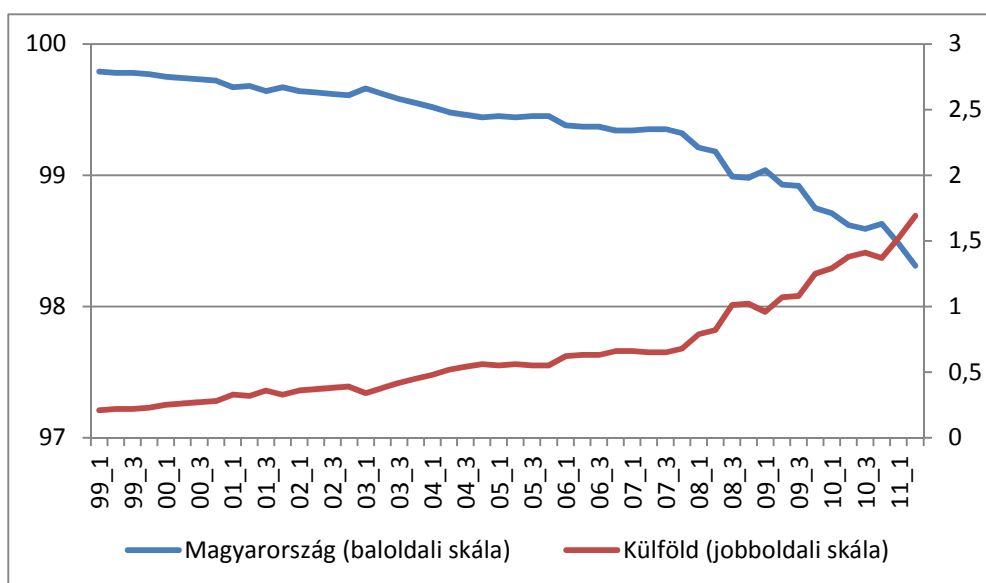
A külföldi munkavállalás vizsgálatára a KSH munkaerő-felmérés „Gazdasági Aktivitási Kérdőív” részében szereplő, a munkáltató telephelyére vonatkozó kérdést használtuk. A 3.3.1. ábrán megfigyelhetjük, hogy a felmérés egyes negyedéveiben a KSH szerinti „foglalkoztatott” státusszal rendelkezők közül milyen arányban jelölték meg a válaszadók Magyarországot, vagy valamelyik külföldi országot munkáltatójuk telephelyeként.

Annak kiemelése, hogy telephelyről van szó, és nem a cég központjáról, azért fontos, mert székhely megjelölése esetén hiába lenne ez a székhely Magyarországtól eltérő országban, a munkavállaló munkavégzésének helye ugyanúgy lehetne Magyarország, mint egy magyarországi székhellyel rendelkező cég dolgozóinál, és fordítva.

A „foglalkoztatott” státusz jelentősége abban rejlik, hogy a kérdőívben a kérdés pontosan a „A főmunkával – munkával nem rendelkezőknél a korábbi foglalkoztatással – kapcsolatos információk” között szerepel, vagyis ha nem szűrjük le az adatokat az adott pillanatban foglalkoztatottakra, akkor az eredmények között szerepelni fognak azoknak a megkérdezetteknek a válaszai is, akik (akár tartósan) munkanélküliek, de legutóbbi munkahelyük külföldön volt. Ilyen módon az eredmények nem a migráció folyamatának aktuális állapotát mutatnák.

A csak a foglalkoztatottak válaszait bemutató 3.3.1. ábrán megfigyelhető, hogy a vizsgált időszakban - kisebb hullámváz mellett – tendenciájában folyamatosan nőtt a külföldi munkahelyen dolgozók aránya.

**A külföldi, illetve magyarországi munkahellyel rendelkezők aránya
negyedévenként**

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis; az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

Megvizsgáltuk, hogy a magyarországi illetve külföldi munkahellyel rendelkezők arányát bemutató idősorokban található-e trendtörést. Azt hasonlítottuk össze, hogy a törés nélküli lineáris trend vagy az egyszeri törést tartalmazó lineáris trend modellje alkalmazható-e jobban az egyes idősorokra. Az egyszeri törést tartalmazó modell töréspontját is endogén módon szeretnénk meghatározni, vagyis azt az időpontot választani töréspontnak, amelyik esetében legjobban illeszkedik a törést tartalmazó trend.

Így egy T hosszúságú idősor esetében egy törés nélküli és T-2 darab törést tartalmazó trend modellt hozunk létre, majd ezek közül kiválasztjuk a legjobbat. Ehhez minden, egy törést tartalmazó modellt összehasonlítunk a törés nélkülivel egy-egy F-teszt segítségével. Ezután a legmagasabb F-értéket mutató töréspontot választjuk, amennyiben ez a kritikus F-értéknél magasabbal rendelkezik.

Bár külön-külön is létrehoztuk a magyarországi munkahellyel rendelkezők arányát mutató és a külföldi munkahellyel rendelkezők arányát mutató idősort, és az ezeknek megfelelő, nem százalékos értékeket, hanem esetszámokat mutató idősorokat is, ezek tartalmukból adódóan nem mutathatnak különböző időpontokban törést.

Az alábbi táblázat azt mutatja, melyik idősorban hol volt a legmagasabb az F-statisztika értéke a négy idősor tekintetében.

**A külföldi, illetve magyarországi munkahellyel rendelkezők aránya
negyedévenként**

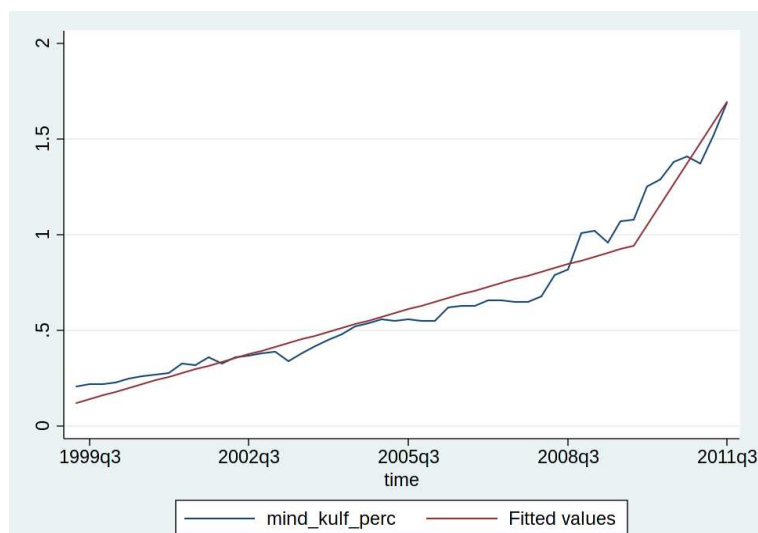
	Mikor a legnagyobb az F-érték?	F-érték	Nagyobb, mint a kritikus érték?
magyar munka, esetszám	2009q1	103.89	igen
külföldi munka, esetszám	2009q4	111.65	igen
magyar munka, százalék	2009q4	118.07	igen
külföldi munka, százalék	2009q4	118.07	igen

Megjegyzés: A „magyarországi” és a „külföldi” szavak a magyarországi és külföldi munkára utalnak, az „esetszám” és „százalék” szó pedig azt mutatja meg, hogy az esetszámokat vagy a százalékos arányokat tartalmazó idősről van-e szó. A számítások az ismétlődéseket is tartalmazó, súlyozott adatbázis felhasználásával készültek.

A tesztünk alapján mind a négy idősor tartalmaz töréspontot, mégpedig 2009 első és negyedik negyedévének valamelyikében. Azt azonban még nem tudjuk, hogy ez emelkedés vagy csökkenést jelent, vagyis milyen irányba tört meg a trendjük. Ehhez nézzük meg az idősorokat és a velük közös koordináta rendszerben ábrázolt, legjobban illeszkedő trendet. (lásd: 3.3.2. ábra) Azt látjuk, hogy a külföldi munkahelyről beszámolók idősorának trendje felfelé törik meg, vagyis arányuk növekedése felgyorsult. A magyarországi munkahelyekről beszámolók idősorának trendje lefelé törik meg, vagyis arányuk csökkenése felgyorsult.

3.3.2.ábra

**A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya
negyedévenként az idősorra illesztett trenddel**

Megjegyzés: Az ábrán a százalékos arányokat tartalmazó idősről van szó. A számítások az ismétlődéseket is tartalmazó, súlyozott adatbázis felhasználásával készültek.

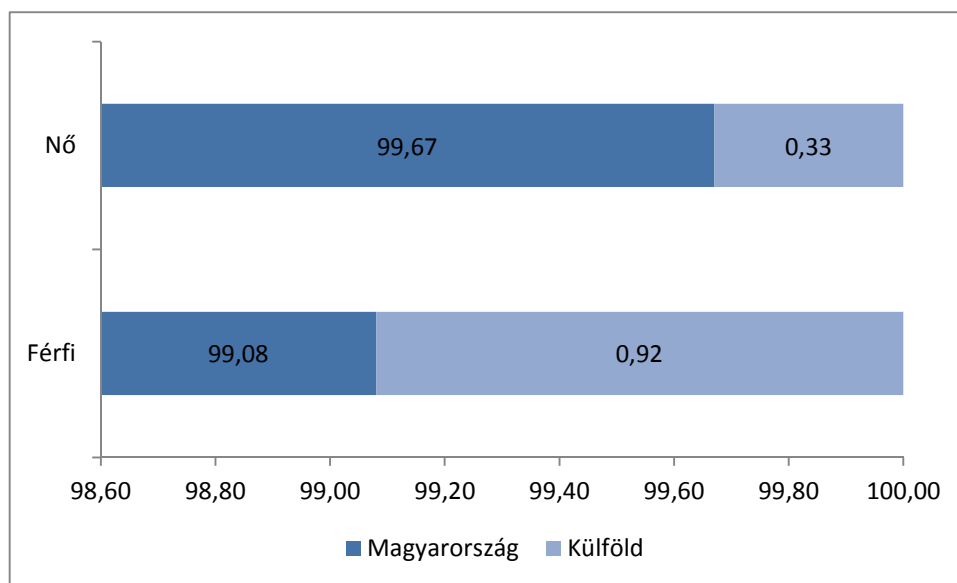
3.4. A MIGRÁNSOK PROFILJA – LEÍRÓ STATISZTIKÁK

Ahogy a korábban áttekintett hazai és nemzetközi szakirodalomban is megjelenik, a külföldre költöző és külföldön munkát vállaló magyar állampolgárok csoportja nem tekinthető a teljes magyar lakosság véletlen mintájának, hanem speciálisan rájuk jellemző tulajdonságokkal bír. A következőkben megvizsgáljuk, hogy mely jellemzőknek igazolható az összefüggése a Magyarországról külföldre irányuló migrációval. A keresztáblákat az ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis adataiból képeztük.

Megfigyelhető, hogy a korábbi fejezetekben említett nemzetközi empirikus eredményekkel összhangban a KSH munkaerő-felvétel adataiból is az rajzolódik ki, hogy a külföldi munkavállalás sokkal inkább a férfiak körében gyakori, mint a nőkben. Míg a foglalkoztatott és munkahelyük földrajzi elhelyezkedését megadó nők körében a külföldi munkahellyel rendelkezők aránya 0,33 százalék, addig a férfiak körében 0,92 százalék ez az arány.

3.4.1.ábra

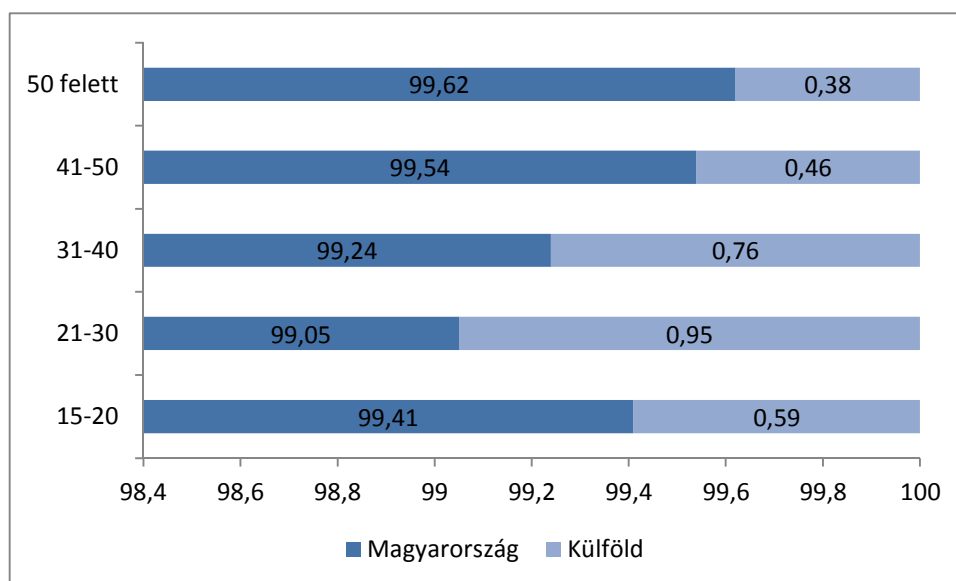
A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya nemek szerint, súlyozva

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

A válaszadók életkora és külföldi munkavállalásuk is összefüggést mutat egymással. A 20 és 40 éves kor közötti – és különösen a 20 és 30 év közötti foglalkoztatottak körében a leggyakoribb a külföldi munkavállalás (0,95% és 0,76%), 50 év felett pedig jelentősen visszaesik (0,38%)

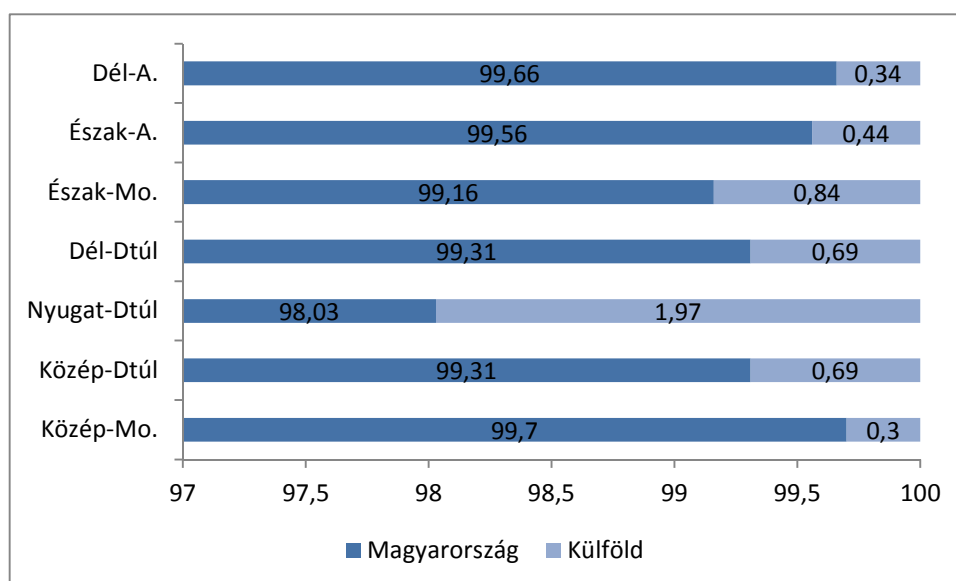
A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya korcsoport szerint, súlyozva

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

A külföldi munkavállalók aránya földrajzi értelemben sem véletlenszerűen alakul a foglalkoztatottakon belül. Nyugat-Dunántúlon különösen magas a külföldön dolgozók aránya, ami valószínűsíti, hogy ezekben az adatokban megjelennek a Magyarországon lakó, de Ausztriába dolgozni kijáró – esetleg naponta ingázó vagy hétvégénként, esetleg néhány hétre kiutazó – foglalkoztatottak.

**A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a foglalkoztatottakon belül,
régió szerint, súlyozott**

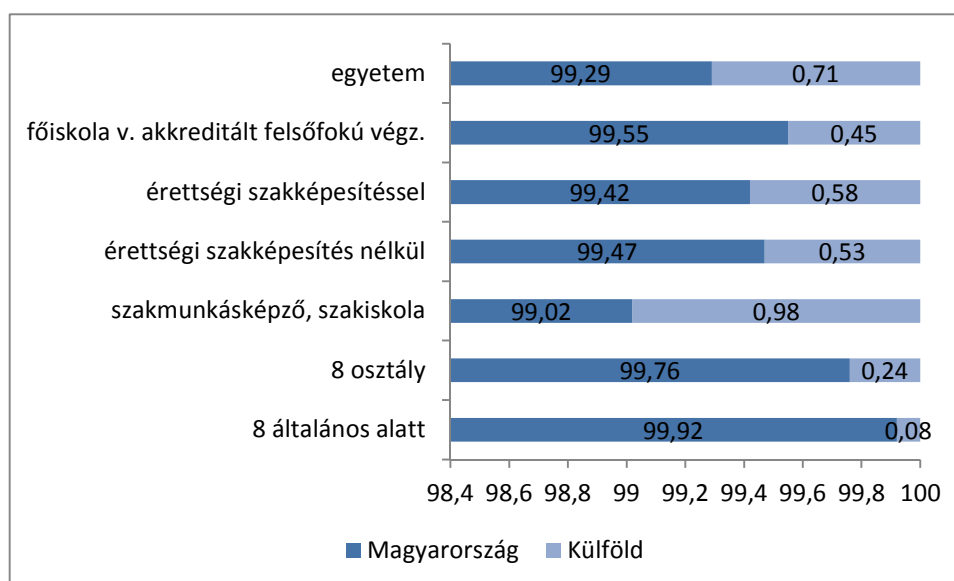
Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415831

Iskolai végzettség tekintetében is összhangban vannak kapott eredményeink a korábbi empirikus tapasztalatokkal. Az alacsony végzettséggel rendelkezők körében kifejezetten alacsony a külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a foglalkoztatottak között, a szakmunkásképzőben vagy szakiskolában végzettséget szerettek között kifejezetten magas – az összes különböző végzettségű csoport közül a legmagasabb – a külföldi munkahellyel rendelkezők aránya, viszont az ennél magasabb végzettséggel rendelkezők körében ismét lejjebb esik ez az arány, bár nem olyan mértékben, mint a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzettek körében.

Az eredmények utalhatnak arra, hogy Magyarországon is érvényesül az irodalmi összefoglalóban bemutatott, Portugáliában megfigyelt jelenség, amely szerint az összes iskolai képzés közül a felsőfokú tanulmányoknak a legnagyobb a haszna későbbi fizetés és presztízs tekintetében, így nem ezek azok a rétegek, amelyek leginkább ösztönöztek arra, hogy más országok munkaerőpiacain igyekezzenek értékesíteni munkaerejüket, hanem a kevésbé elismert és megfizetett, ugyanakkor mégis más országban is piacképes tudással rendelkező szakmunkások. Ugyanakkor ezt az összefüggést összetettebb módszerekkel is megvizsgáljuk a következő fejezetben.

A szakmunkásképzőt vagy szakiskolát végzettek körében több, mint tízszerese a külföldi munkával rendelkezők aránya, mint a kevesebb, mint 8 általános iskolai osztályt végzettek körében.

A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya iskolai végzettség szerint, súlyozva

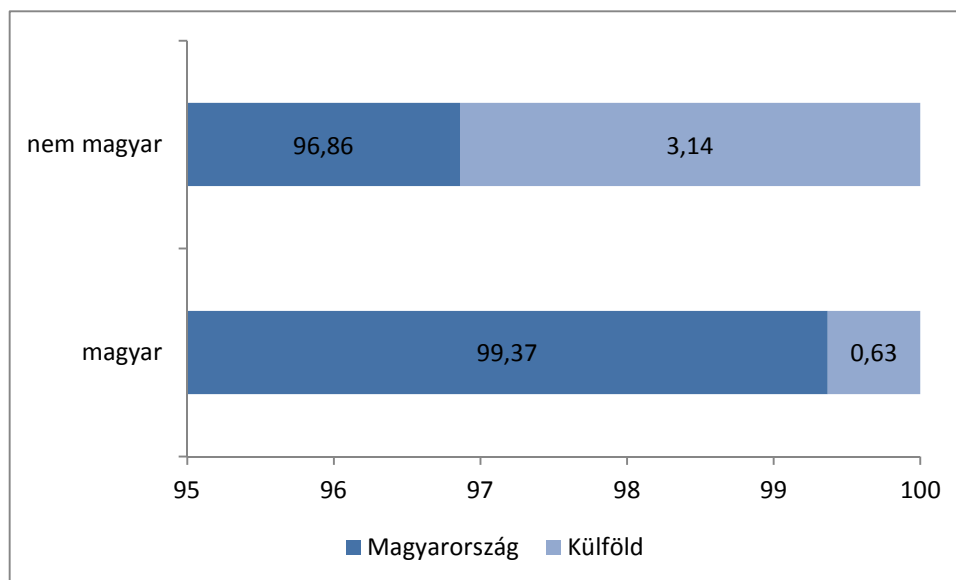

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

Megvizsgáltuk, hogy hogyan alakul a magyarországi és külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a magyar és nem magyar állampolgárok, valamint a Magyarországon és nem Magyarországon születettek körében. Ennek azért lehet jelentősége, mert feltételezhető, hogy akiket – vagy családtagjaikat – Magyarországon érték el a kérdezőbiztosok, ugyanakkor nem itt születtek, vagy nem is magyar állampolgárok, azok korábban egy másik országból költöztek át Magyarország területére, is így a migráció nem idegen számukra. Valószínűleg az átlagosnál magasabb arányban találhatunk köztük otthonukat könnyebben elhagyó - például az új környezethez könnyebben alkalmazkodó, vállalkozó szellemű, kezdeményező – embereket.

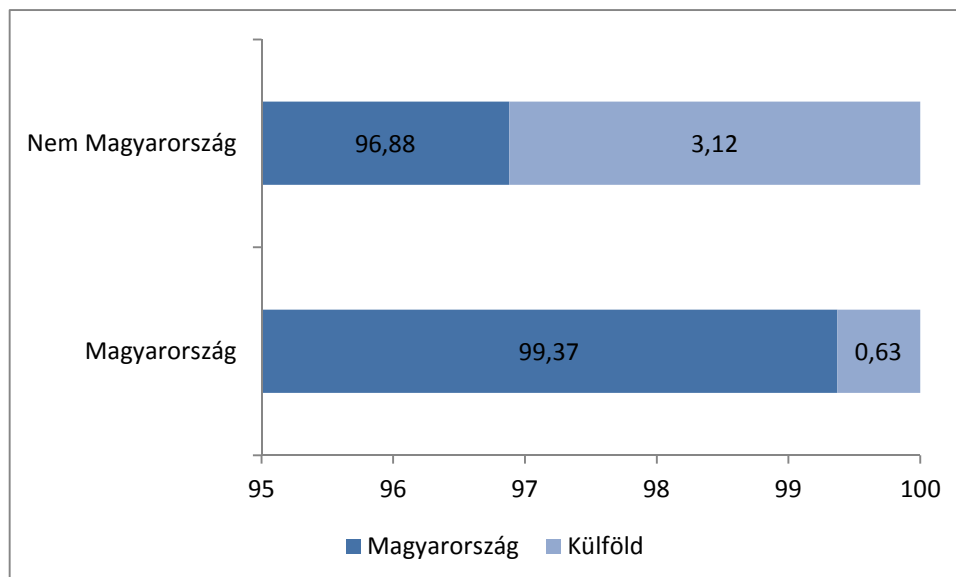
A 3.4.5. és 3.4.6. ábra tanúsága szerint e tényezők jelentősége valóban nem elhanyagolható. a nem magyar állampolgárok körében több mint 3 százalék a külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a foglalkoztatottakon belül, míg ez a magyar állampolgárok esetében 0,63 százalék. A születési hely szerinti vizsgálat szerint is nagyon hasonló eredményeket kapunk.

A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya állampolgárság szerint, súlyozva

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya születési hely szerint, súlyozva

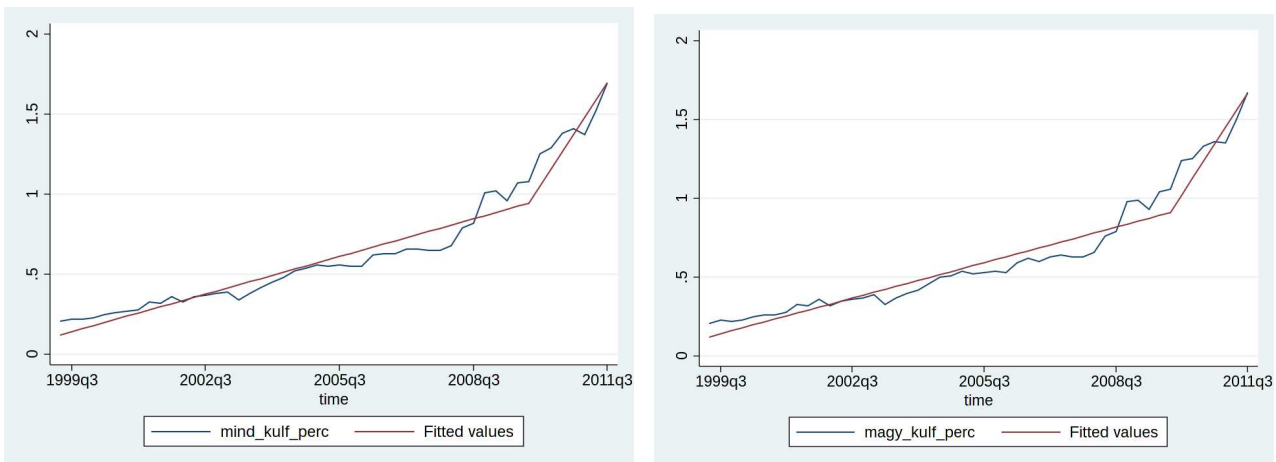
Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

Mivel a fentiek szerint a külföldi állampolgárság kifejezetten erősen befolyásolja a külföldi munkavállalásra való hajlandóságot, érdemes lehet újra megvizsgálni az idősorokat, ezúttal csak a magyar állampolgárokra koncentrálva. Ennek azért lehet jelentősége, mert vizsgálataink célja alapvetően a magyar lakosság elvándorlásának mértékének, és ennek időbeli változásának vizsgálata, de ha a vizsgálatban felhasznált adatok tartalmazzák – a fentiek szerint – a migráció tekintetében „máshogyan viselkedő” külföldi állampolgárokból álló csoportot, az torzíthatja a kapott eredményeket.

A 3.4.7. ábrán összehasonlítjuk a magyar állampolgárok részpopulációját és a teljes populációt a külföldi munkahellyel rendelkezők arányának időbeli alakulásának tekintetében. Megfigyelhető, hogy a csak magyar állampolgárokra leszűkített populáció esetében nem kapunk a korábbiaktól eltérő eredményt. Ennek oka az lehet, hogy bár a külföldi állampolgárok esetében jelentős különbségek figyelhetőek meg a külföldi munkavállalás tekintetében, létszámuk nem olyan magas, hogy ez kihatással legyen a teljes populációra jellemző értékekre.

3.4.8.ábra

A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya negyedévenként az összes megkérdezett és a magyar állampolgárokra leszűkített minta esetében

Megjegyzés: Az ábrán a százalékos arányokat tartalmazó idősorról van szó. A számítások az ismétlődéseket is tartalmazó, súlyozott adatbázis felhasználásával készültek

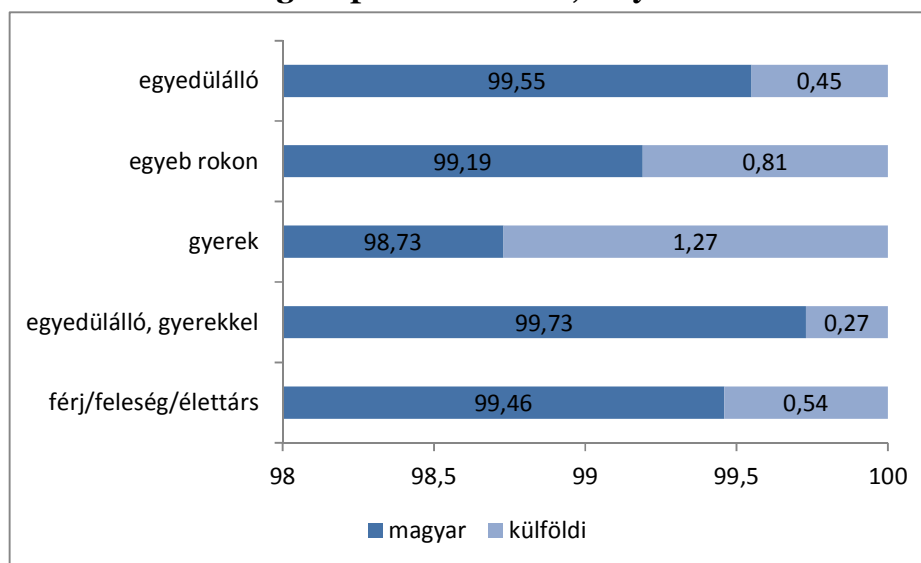
**A külföldi, illetve magyarországi munkahellyel rendelkezők aránya
negyedévenként**

	Mikor a legnagyobb az F-érték?	F-érték	Nagyobb, mint a kritikus érték?
teljes populáció, magyar munka, esetszám	2009q1	103.89	igen
teljes populáció, külföldi munka, esetszám	2009q4	111.65	igen
teljes populáció, magyar munka, százalék	2009q4	118.07	igen
teljes populáció, külföldi munka, százalék	2009q4	118.07	igen
magyar áll.polg., magyar munka, _ esetszám	2009q1	97.87	igen
magyar áll.polg., külföldi munka, esetszám	2009q4	111.11	igen
magyar áll.polg., magyar munka, _ százalék	2009q4	116.25	igen
magyar áll.polg., külföldi munka, _ százalék	2009q4	116.25	igen

A korábbiakhoz hasonlóan mind a nyolc idősor 2009 első vagy negyedik negyedévében tartalmaz töréspontot, és ezek mindegyikének trendje felfelé tört meg, vagyis növekedésük felgyorsult.

A külföldi munka vállalására vonatkozó hajlandóság feltételezhetően nem független attól, hogy van-e családja egy válaszadónak, hogy az mekkora létszámú, vagy hogy ő milyen pozíciót tölt be a családon belül. Eredményeink azt mutatják, hogy intuíciónkkal összhangban a gyermeket nevelő egyedülálló szülők között a legritkább, hogy külföldi munkahellyel rendelkeznek. Ez az arány a „gyerek”-ek körében a legmagasabb, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ebben az esetben a gyerek megnevezés nem a kor függvénye, hanem definíció szerint azokat a nőtleneket vagy hajadonokat jelenti, akik szüleikkel egy háztartásban élnek. Az M2 mellékletben megtekinthető a „gyerek” pozíciót betöltők kor szerinti megoszlása.

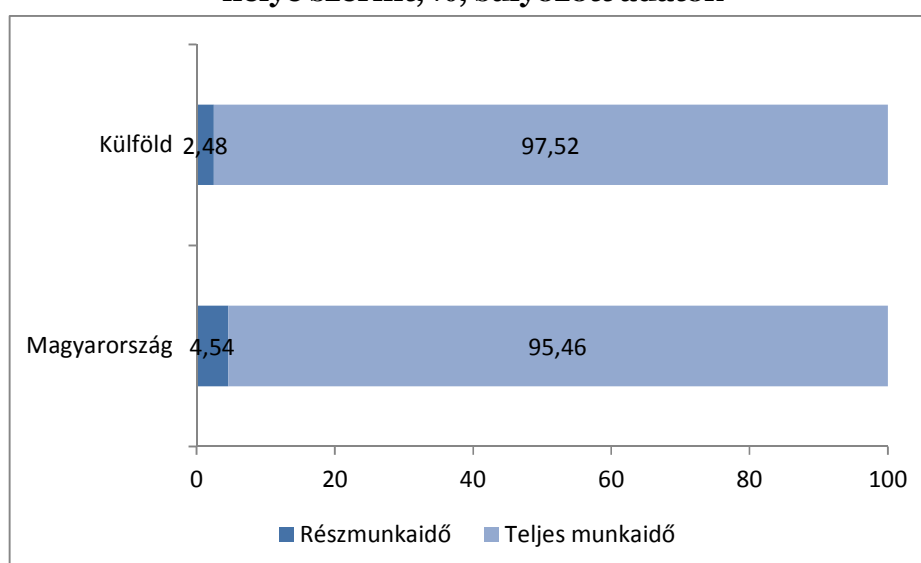
**A külföldi munkahellyel rendelkezők aránya a családban
elfoglalt pozíció szerint, súlyozott**

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

A megkérdezettek szocio-demográfiai jellemzői mellett a munkavégzésre vonatkozó egyes jellemzők is összefüggésben állnak a külföldi munkavégzés tényével az adatok szerint. Megfigyelhető, hogy külföldi munkavégzés esetében ritkább a részmunkaidős munkavégzés (2,48%), mint magyarországi munkavégzés esetén (4,54%).

**A rész- és teljes munkaidőben dolgozók aránya a munkavégzés
helye szerint, %, súlyozott adatok**

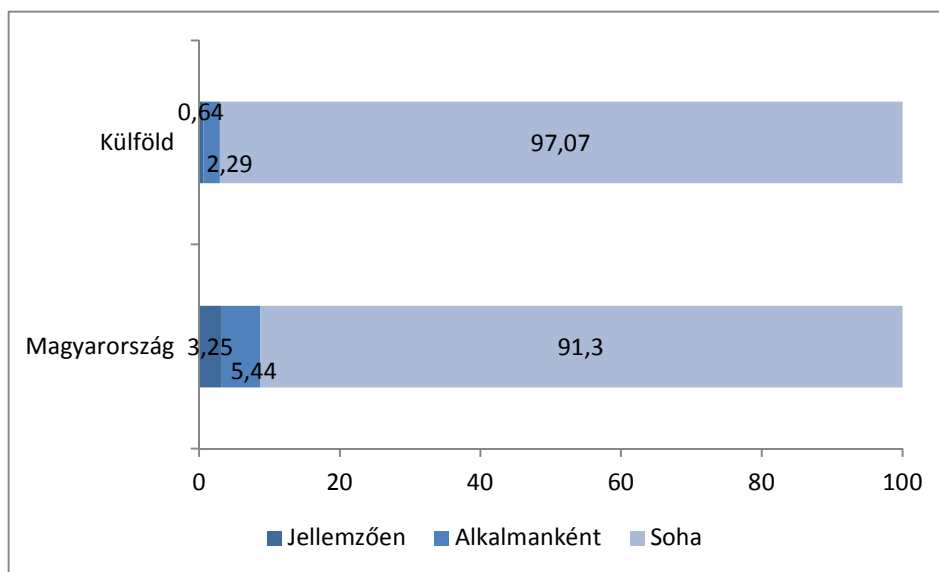

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1291318

Az otthonról végzett munka esetében a részmunkaidőhöz hasonlóan, a külföldön dolgozók körében alacsonyabb az ilyen módon dolgozók aránya. Körükben csak 0,54 százalék a jellemzően otthonról dolgozók aránya, és 2,29 százalék az alkalmanként ezt tevők aránya, míg a Magyarországon dolgozók körében ezek az arányok 3,25% és 5,44%.

3.4.11.ábra

A megkérdezések alatt külföldi munkahellyel rendelkezők aránya munkavégzés helye szerint, súlyozva

Megjegyzés: ismétlődéseket tartalmazó, súlyozott adatbázis, az adatbázisban a KSH által képzett változó szerinti foglalkoztatottak közül azok szerepelnek, akik megadták munkahelyük telephelyének földrajzi elhelyezkedését. N=1415833

3.5. A MIGRÁNSOK JELLEMZŐI – BECSLÉSEK

A háttérváltozók közti összefüggések hatásának kiszűrését logit modellek segítségével végeztük el a fent bemutatott magyarázó változók felhasználásával. Az adatbázis jellegzetességei – az ismétlődéseket tartalmazó és nem tartalmazó változat léte - miatt a modelleket mindkét típusú adatbázison elvégezzük, és összevetjük, hogy mennyire térnek el vagy egyeznek meg a kapott eredmények.

A függő változóként használt változó az ismétléseket tartalmazó, súlyozott adatbázis esetében 0-t vesz fel, ha magyarországi munkahellyel, és 1-et, ha külföldi munkahellyel rendelkezik a megkérdezett. Az ismétléseket nem tartalmazó adatbázis esetében akkor vesz fel 0-t a függő változó, ha megkérdezett minden egyes felvételkor, amikor szerepelt a mintában, magyarországi munkahellyel rendelkezett, és akkor 1-et, ha legalább egyszer külföldön dolgozott, mialatt részt vett a hat felvételben, vagyis legfeljebb másfél évig.

Magyarázó változónak a válaszadó nemét, iskolai végzettségét, állampolgárságát, születési országát, korát és a lekérdezés helyét (régió szinten) választottuk.

A két logit modellre jellemző volt, hogy magyarázó erejük meglehetősen gyenge, ami előrejelzésre történő használatuk lehetőségét korlátozza. Ugyanakkor számos változó magas szinten szignifikáns hatása kimutatható rajtuk keresztül. A két modell eredményei nagymértékben összhangban vannak egymással. Mindkét modellben megjelenik a nem szerepe: a nők esetében kevesebb, mint fele a külföldi munkavégzés esélye, mint a férfiak esetében.

Az iskolai végzettség hatása az ismétléseket tartalmazó adatbázison végzett elemzés esetében erősebbnek tűnik, mint az ismétléseket nem tartalmazónál, de az összefüggés iránya megegyezik a két modellnél. Mindkét modell esetében a szakmunkásképzőt vagy szakiskolát végzettek körében a legnagyobb az esélye a külföldi munkavégzésnek. Az ismétlődéseket tartalmazó adatbázison vizsgálva több, mint 8-szorosa a legfeljebb 8 általános iskolai osztályt végzettek esetében. Ez az összefüggés összhangban áll a leíró statisztikáknál tapasztaltakkal, és a logisztikus regressziós modellben sem tűnt el. Ez arra utalhat, hogy Magyarországon is érvényesül az a más országokban is megfigyelhető, a szakirodalmi összefoglaló során ismertetett hatás, hogy az a csoport lesz motiváltabb a külföldi munkavégzésre és külföldre költözésre, amely képzettségét, iskolai végzettségét kevésbé ismeri el a hazai munkaerőpiac. Az eredmények szerint Magyarországon ez a csoport a szakmunkások és szakiskolások csoportja lehet. Ennek egy lehetséges oka lehet, hogy a jellemzően szakmunkásokat foglalkoztató cégek olyan versenyhátrányban vannak külföldi versenytársaikkal szemben, hogy nem tudják megfizetni a jól képzett szakembereket, akik így ösztönözve lesznek arra, hogy külföldi cégeknél próbáljanak elhelyezkedni. Emellett az is elképzelhető, hogy a termelő vállalatok jelentős része olyan technológiával dolgozik, amely nem igényli jól képzett szakemberek alkalmazását, ehelyett betanított munkásokra van szükség, így a jól képzett – és drágább – szakmunkások munkalehetőségei szűkülnek.

A nem magyar állampolgárság és a nem magyarországi születés hatása is szignifikáns maradt a logit modellekben is: a külföldi állampolgárság csaknem ötszörösére növeli a külföldi munkavégzés esélyét a magyar állampolgárságúak csoportjához képest az ismétlődéseket nem tartalmazó adatbázis esetében, míg az ismétlődéseket tartalmazónál 3,66 ez a szorzó.

Mindkét modellben megmutatkozik, hogy a 21-30 éves korcsoport esetében magasabb a külföldi munkavállalás esélye, mint a 20 év alattiak körében, az 50 év felettiak esetében pedig alacsonyabb az esély. Az ismétlődéseket tartalmazó adatbázis esetében emellett a 31-40 évesekre vonatkozóan is teljesül a külföldi munkavállalásra vonatkozó magasabb esély.

A lekérdezés földrajzi helyének tekintetében az figyelhető meg, hogy valamennyi régióban nagyobb az esély a külföldi munkavállalásra, mint a közép-magyarországiiban. A legnagyobb esély Nyugat-Dunántúl esetében figyelhető meg. Itt a két adatbázisban 6,3-szor, illetve 6,4-szer nagyobb a külföldi munkavállalás esélye, mint Közép-Magyarországon.

A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket nem tartalmazó adatbázison

Külföldi munkavállalás	B	S. E.	Szig.	Exp(B)
<i>Nem</i>				
nő	-0,906	0,046	0,000	0,404
<i>ref. kat.: férfi</i>				
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános osztály	0,657	0,454	0,147	1,930
szakmunkásképző/szakiskola	1,693	0,449	0,000	5,433
érettségi szakképesítés nélkül	1,675	0,454	0,000	5,339
érettségi szakképesítéssel	1,424	0,450	0,002	4,154
főiskola/akkreditált felsőfokú képzettség	1,330	0,454	0,003	3,783
egyetem	1,575	0,456	0,001	4,829
<i>ref. kat.: 8 általános osztály alatt</i>				
<i>Állampolgárság</i>				
nem magyar	1,564	0,190	0,000	4,778
változó	2,173	0,594	0,000	8,786
<i>ref. kat.: magyar</i>				
<i>Születés helye</i>				
nem Magyarország	0,599	0,161	0,000	1,820
<i>ref. kat.: Magyarország</i>				
<i>Korcsoport</i>				
21-30 év	0,507	0,151	0,001	1,659
31-40 év	0,259	0,152	0,088	1,296
41-50 év	-0,121	0,153	0,430	0,886
50 év felett	-0,538	0,159	0,001	0,584
<i>ref. kat.: legfeljebb 20 év</i>				
<i>Régió</i>				
Közép-Dunántúl	0,996	0,087	0,000	2,707
Nyugat-Dunántúl	1,842	0,078	0,000	6,307
Dél-Dunántúl	1,288	0,085	0,000	3,624
Észak-Magyarország	1,310	0,081	0,000	3,706
Észak-Alföld	0,567	0,091	0,000	1,763
Dél-Alföld	0,664	0,092	0,000	1,943
<i>ref. kat.: Közép-Magyarország</i>				
<i>konstans</i>	-7,091	0,475	0,000	0,001

Megjegyzés: az 5%-os szinten szignifikáns paraméterekhez tartozó esélyhányadosokat kövéren szedtük

Megfigyelések száma: 329344

Pszéudo R² = 0,0714

A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison

Külföldi munkavállalás	B	S. E.	Szig.	Exp(B)
<i>Nem</i>				
nő	-0,984	0,026	0,000	0,374
<i>ref. kat.: férfi</i>				
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános osztály	1,018	0,356	0,004	2,767
szakmunkásképző/szakiskola	2,166	0,354	0,000	8,728
érettségi szakképesítés nélkül	2,025	0,356	0,000	7,577
érettségi szakképesítéssel	1,888	0,355	0,000	6,608
főiskola/akkreditált felsőfokú képzettség	1,707	0,356	0,000	5,514
egyetem	2,123	0,356	0,000	8,360
<i>ref. kat.: 8 általános osztály alatt</i>				
<i>Állampolgárság</i>				
nem magyar	1,296	0,104	0,000	3,655
<i>ref. kat.: magyar</i>				
<i>Születés helye</i>				
EU, nem Magyarország	1,328	0,095	0,000	3,773
nem EU tagország	0,083	0,104	0,427	1,086
<i>ref. kat.: Magyarország</i>				
<i>Korcsoport</i>				
21-30 év	0,446	0,081	0,000	1,562
31-40 év	0,252	0,081	0,002	1,287
41-50 év	-0,148	0,082	0,072	0,863
50 év felett	-0,456	0,085	0,000	0,634
<i>ref. kat.: legfeljebb 20 év</i>				
<i>Régió</i>				
Közép-Dunántúl	0,880	0,045	0,000	2,412
Nyugat-Dunántúl	1,857	0,039	0,000	6,401
Dél-Dunántúl	1,041	0,045	0,000	2,831
Észak-Magyarország	1,165	0,042	0,000	3,204
Észak-Alföld	0,330	0,050	0,000	1,391
Dél-Alföld	0,351	0,050	0,000	1,420
<i>ref. kat.: Közép-Magyarország</i>				
<i>konstans</i>	-7,620	0,364	0,000	0,000

Megjegyzés: az 5%-os szinten szignifikáns paraméterekhez tartozó esélyhányadosokat kövéren szedtük

Megfigyelések száma: 1415831

Pszedo $R^2 = 0,0768$

Mivel elméleti keretünk szerint a migrációra jelentős hatással bírnak a munkavállaló számára elérhető hazai és külföldi jövedelmek, egy-egy terület gazdasági fejlettsége kiemelt szerepet játszhat a területre jellemző migrációs folyamatok tekintetében. E hatás alaposabb megfigyelésére készítettük el a fenti regressziók egy további változatát is: az ismétléseket

tartalmazó adatbázison futtatott logisztikus regressziót kétszer megismételtük olyan módon, hogy először csak Magyarország fejlettebb régióit (Közép-Magyarország, Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl) vettük figyelembe az elemzésnél, majd csak a fejletlenebbeket (Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld).

A nem, az állampolgárság és a születési hely tekintetében nem figyelhetünk meg jelentős különbségeket a két modell között. Megközelítőleg azok az összefüggések érvényesülnek, amelyeket már tárgyaltunk a Magyarország teljes területére vonatkozóan futtatott modellben.

Az iskolai végzettség tekintetében két eredményt érdemes kiemelni: egyrészt a fejlettebb területeken sokkal erősebb az iskolai végzettség hatása – például az egyetemi végzettségűek a fejlett területeken 32-szer nagyobb eséllyel dolgoznak külföldön, mint a 8 osztálynál kevesebbet elvégzettek, addig ez a szorzó „csak” négyszeres a fejletlenebb területeken, és ez az erősebb hatás minden kategória esetében megjelenik. Másrészt valamelyest eltér az egyes végzettségi kategóriák egymáshoz való viszonya a két modellben. Míg a fejlett területeken a következő a három legmagasabb esélyhányadossal rendelkező csoport csökkenő sorrendben: egyetem, szakmunkásképző/szakiskola, érettségi szakképesítés nélkül; addig a fejletlenebb területeken ez a sorrend így módosul: szakmunkásképző/szakiskola, érettségi szakképesítés nélkül, egyetem. Összefoglalva: a fejlettebb területeken sokkal erősebben érvényesül az iskolai végzettség és a külföldi munkavégzés pozitív összefüggése, mint a fejletlenebbeken, valamint a fejletlenebb területeken a szakmunkásképzős/szakiskolai végzettség mellett a legnagyobb a külföldi munkavállalás esélye, a fejlettebbeken pedig egyetemi végzettség mellett.

A kor hatása sem ugyanúgy mutatkozik meg a két modellben. A fejletlenebb régiókban a 40 év feletti külföldi munkavállalásának esélye kisebb, mint a legfeljebb 20 éveseké, a többi korcsoportban azonban nem találunk szignifikáns összefüggést. A fejlett területeken viszont az 50 év feletti csoporton kívül mindegyik csoportnál szignifikáns az összefüggés, ami szerint minden csoport külföldi munkavállalása esetében magasabb esélyhányadosról beszélhetünk, mint a legfeljebb 20 évesek esetében. Vagyis inkább a fejletlenebb régiókban érvényesül, hogy középkorúak és idősebbek már kevésbé vállalnak külföldi munkát, míg ez a fejlett régiókra nem teljesül, sőt, a 40-50 évesek külföldi munkavállalásának esélye 1,3-szorosa a legfeljebb 20 éveseknek.

Földrajzi különbségeket is megfigyelhetünk a két modellen belül, vagyis korántsem tekinthetők egységesnek a fejlett régiók valamint a fejletlenebb régiók uniói: a fejlett régiók közül Közép-Magyarországon a legkisebb, Nyugat-Dunántúlon pedig a legnagyobb a külföldi munkavállalás esélye, a fejletlen régiók esetében pedig Észak-Magyarországon a legnagyobb ez az esély, és Észak-Alföldön a legkisebb.

**A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison
Közép-Magyarországra, Nyugat-Dunántúlra, Közép-Dunántúlra szűkítve**

Külföldi munkavállalás	B	S. E.	Szig.	Exp(B)
<i>Nem</i>				
nő	-0,863	0,034	0,000	0,422
<i>ref. kat.: férfi</i>				
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános osztály	2,032	1,002	0,043	7,628
szakmunkásképző/szakiskola	3,299	1,001	0,001	27,077
érettségi szakképesítés nélkül	3,233	1,002	0,001	25,350
érettségi szakképesítéssel	3,173	1,001	0,002	23,888
főiskola/akkreditált felsőfokú képzettség	3,048	1,002	0,002	21,064
egyetem	3,475	1,002	0,001	32,306
<i>ref. kat.: 8 általános osztály alatt</i>				
<i>Állampolgárság</i>				
nem magyar	1,219	0,137	0,000	3,383
<i>ref. kat.: magyar</i>				
<i>Születés helye</i>				
EU, nem Magyarország	1,246	0,128	0,000	3,477
nem EU tagország	0,219	0,130	0,093	1,244
<i>ref. kat.: Magyarország</i>				
<i>Korcsoport</i>				
21-30 év	0,817	0,132	0,000	2,264
31-40 év	0,616	0,133	0,000	1,851
41-50 év	0,279	0,133	0,036	1,322
50 év felett	0,080	0,136	0,554	1,084
<i>ref. kat.: legfeljebb 20 év</i>				
<i>Régió</i>				
Közép-Dunántúl	0,918	0,045	0,000	2,505
Nyugat-Dunántúl	1,889	0,039	0,000	6,614
<i>ref. kat.: Közép-Magyarország</i>				
<i>konstans</i>	-9,272	1,009	0,000	0,000

Megjegyzés: az 5%-os szinten szignifikáns paraméterekhez tartozó esélyhányadosokat kövéren szedtük

Megfigyelések száma: 674572

Pszedo R² = 0,086

**A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison
Dél-Dunántúlra, Észak-Magyarországra és az Alföldre szűkítve**

Külföldi munkavállalás	B	S. E.	Szig.	Exp(B)
<i>Nem</i>				
nő	-1,137	0,040	0,000	0,321
<i>ref. kat.: férfi</i>				
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános osztály	0,791	0,383	0,039	2,207
szakmunkásképző/szakiskola	1,823	0,379	0,000	6,193
érettségi szakképesítés nélkül	1,609	0,383	0,000	4,997
érettségi szakképesítéssel	1,364	0,380	0,000	3,911
főiskola/akkreditált felsőfokú képzettség	1,090	0,384	0,005	2,974
egyetem	1,456	0,386	0,000	4,291
<i>ref. kat.: 8 általános osztály alatt</i>				
<i>Állampolgárság</i>				
nem magyar	1,470	0,160	0,000	4,349
<i>ref. kat.: magyar</i>				
<i>Születés helye</i>				
EU, nem Magyarország	1,393	0,144	0,000	4,025
nem EU tagország	-0,131	0,173	0,447	0,877
<i>ref. kat.: Magyarország</i>				
<i>Korcsoport</i>				
21-30 év	0,144	0,103	0,161	1,155
31-40 év	-0,046	0,103	0,655	0,955
41-50 év	-0,516	0,105	0,000	0,597
50 év felett	-1,006	0,112	0,000	0,366
<i>ref. kat.: legfeljebb 20 év</i>				
<i>Régió</i>				
Észak-Magyarország	0,136	0,039	0,000	1,145
Észak-Alföld	-0,707	0,047	0,000	0,493
Dél-Alföld	-0,685	0,047	0,000	0,504
<i>ref. kat.: Dél-Dunántúl</i>				
<i>konstans</i>	-5,813	0,391	0,000	0,003

Megjegyzés: az 5%-os szinten szignifikáns paraméterekhez tartozó esélyhányadosokat
kövéren szedtük

Megfigyelések száma: 741259

Pszedo $R^2 = 0,0678$

Mivel Nyugat-Dunántúl tekintetében kiugróan magas a külföldi munkavállalás esélyhányadosa, egy kifejezetten erre a kérdésre kihegyezett modellt is létrehoztunk (3.5.5. táblázat), ahol a földrajzi tényezőket egy dummy változó képviseli, amelynek értékei: 1, ha

nyugat-dunántúli megfigyelésről van szó, és o, ha nem. A többi változó hatása nagyságrendileg azonos marad, mint a legelső, az összes régiót tartalmazó modellben. Amit ezeken túl érdemes kiemelni, az az, hogy a nyugat-magyarországi régiót összehasonlítva az ország többi régiójával azt látjuk, hogy Nyugat-Magyarországon majdnem 3 és félszerese a külföldi munkavállalás esélye, mint az ország további területein.

3.5.5.táblázat

A migráció összetevői - Logit modell az ismétléseket tartalmazó adatbázison magyar állampolgárokra

Külföldi munkavállalás	B	S. E.	Szig.	Exp(B)
<i>Nem</i>				
nő	-0,978	0,026	0,000	0,376
<i>ref. kat.: férfi</i>				
<i>Iskolai végzettség</i>				
8 általános osztály	0,961	0,356	0,007	2,615
szakmunkásképző/szakiskola	2,129	0,354	0,000	8,409
érettségi szakképesítés nélkül	1,905	0,356	0,000	6,721
érettségi szakképesítéssel	1,822	0,355	0,000	6,181
főiskola/akkreditált felsőfokú	1,605	0,356	0,000	4,978
képzettség	1,957	0,356	0,000	7,080
egyetem				
<i>ref. kat.: 8 általános osztály alatt</i>				
<i>Korcsoport</i>				
21-30 év	0,453	0,081	0,000	1,574
31-40 év	0,259	0,081	0,001	1,295
41-50 év	-0,129	0,082	0,114	0,879
50 év felett	-0,459	0,085	0,000	0,632
<i>ref. kat.: legfeljebb 20 év</i>				
<i>Állampolgárság</i>				
nem magyar	1,245	0,103	0,000	3,474
<i>ref. kat.: magyar</i>				
<i>Születés helye</i>				
EU, nem Magyarország	1,250	0,095	0,000	3,489
nem EU tagország	-0,006	0,104	0,958	0,995
<i>ref. kat.: Magyarország</i>				
<i>Nyugat-Dunántúl</i>				
igen	1,209	0,022	0,000	3,349
<i>ref. kat.: nem Nyugat-Dunántúl</i>				
<i>konstans</i>	-6,918	0,362	0,000	0,001

Megjegyzés: az 5%-os szinten szignifikáns paraméterekhez tartozó esélyhányadosokat kövéren szedtük

Megfigyelések száma: 1415833

Pszuedo R² = 0,0663

4. KÖVETKEZTETÉSEK

Eredményeink alapján egyértelmű, hogy a külföldi munkát vállaló magyar állampolgárok aránya növekedést mutat a vizsgált időszakban, és ez a trend töréspontot is tartalmaz. Az idősoros adatok vizsgálata szerint 2009 negyedik negyedétől kezdve a migráció növekedése felgyorsult és új pályára állt. Ez a gyorsulás összefüggésben lehet a 2008-as gazdasági válsággal, a romló gazdasági, munkaerő-piaci helyzettel, amely elsősorban a fejlettebb, nyugat-dunántúli területeket érintette a válság első hónapjaiban.

Önmagában is fontos megállapítani, hogy eredményeink, amelyek migrációs szándék helyett a ténylegesen megvalósult migrációt (külföldi munkavállalást) tükrözik – akár a migráció mértékére vonatkoznak, akár külföldi munkavállalást, kivándorlást valószínűsítő szocio-demográfiai tényezőkről szólnak – összhangban állnak a korábbi, migrációs szándékot vizsgáló kutatások eredményeivel.

Az egyszerűbb, keresztábrás vizsgálatok mellett a többtényezős vizsgálatok is alátámasztják, hogy egyes tényezők jelentősen megnövelik a külföldi munkavégzés esélyét a magyar foglalkoztatottak csoportján belül. A férfiak körében több, mint 2-szerese a külföldi munkavállalás esélye, mint a nők körében, minden más tényezőtől függetlenül. Az iskolai végzettség növekedésével párhuzamosan egy ideig növekszik a külföldi munkavállalás esélye is, ez a szakmunkásképzőt vagy szakiskolát végzettek körében a legmagasabb. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetében valamivel alacsonyabb a migráció esélye, a migrációs szakirodalommal összhangban.

Különösen erős hatással bír a migrációra nézve a korábbi migrációs tapasztalatok valószínűsíthető megléte. A magyartól eltérő állampolgárságú, vagy nem Magyarországon születettek körében jelentősen nagyobb a külföldi munkavállalás valószínűsége, mint a magyar születésű, magyar állampolgárságú csoportok körében.

Földrajzi szempontból a nyugat-dunántúli régió bizonyult a legerősebb kibocsátónak. Ebben feltételezhetően szerepet játszik a határ közelsége, ráadásul egy olyan országgal közös határára, amely – Németország és Anglia mellett – kiemelt célpontnak számít a magyar migránsok szemében.

Figyelemre méltó, hogy míg Magyarországon európai viszonylatban kevésbé elterjedtek a nem hagyományos foglalkoztatás egyes formái, a részmunkaidő vagy a távmunka, addig a munkaerő-felmérés adatainak tanúsága szerint éppen a külföldön dolgozók körében ritkább a részmunkaidős foglalkoztatás és az otthonról végzett főállású munka. Ennek okainak feltárása további vizsgálatokra érdemes.

IRODALOM

- Aydemir, Abdurrahman B. (2003): Are Immigrants Positively or Negatively Selected? The Role of Immigrant Selection Criteria and Self-Selection. Working Paper 0306002 St. Louis, Washington University
- Bauer, Thomas – Zimmermann Klaus F. (1999): *Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact*. IZA Research Report No. 3 Bonn
- Bauer, Thomas – Pereira, Pedro T. – Vogler, Michael – Zimmermann, Klaus F. (2002): Portuguese Migrants in the German Labor Market: Selection and Performance. *International Migration Review*. 2. 467-491.
- Bertoli, Simone (2010): Networks, Sorting and Self-Selection of Ecuadorian Migrants. *Annals of Economics and Statistics*. 97/98. 261-288.
- Bodvarsson, Örn B. – Van den Berg, Hendrik (2009): *The Economics of Immigration. Theory and Policy*. London, United Kingdom, Springer
- Borjas, George J. (1988): *Immigration and Self-Selection*. NBER Working Papers 2566, National Bureau of Economic Research
- Borjas, George J. (1999): The Economic Analysis of Immigration. In: Ashenfelter, O. – Card, D. (szerk.): *Handbook of Labor Economics*. New York, Elsevier
- Caponi, Vincenzo (2010): Heterogeneous Human Capital and Migration: Who Migrates from Mexico to the US? *Annals of Economics and Statistics*. 97/98 207-234.
- Chiswick, Barry B. (1999): Are Immigrants Favorably Self-Selected? *The American Economic Review*. 2. 181-185.
- Constant, Amelie – Massey, Douglas S. (2003): Self-selection, earnings, and out-migration: A longitudinal study of immigrants to Germany. *Journal of Population Economics*. 16. 631-653.
- De Haas, Hein (2007): *Migration and Development: A Theoretical Perspective*. International Migration Institute, James Martin 21st Century School, University of Oxford
- Dostie, Benoit – L'eger, Pierre Thomas (2006): Self-selection in migration and returns to unobservable skills. *Journal of Population Economics*. 4. 1005-1024.
- Duleep, H. O. (1994): Social Security and the Emigration of immigrants. *Social Security Bulletin*. 1. 37-52
- Faist, Thomas (2000): *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford, USA, Oxford University Press
- Gödri, Irén (2010): *A vándorlási veszteség Magyarországon az elmúlt évtizedben – avagy hányan is vagyunk valójában*. In: KorFa On-line. 2010/3. Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest. Hálózati forrás: http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/Korfak/KorFa_online_2010_3.pdf
- (Letöltés: 2012.10.24.)
- Hagen-Zanker, Jessica (2008): Why do people migrate? A review of the theoretical literature. Hálózati forrás: http://mpr.ub.unimuenchen.de/28197/1/MPRA_paper_28197.pdf (Letöltés: 2012.10.19.)
- Hajdu, Miklós – Tóth, István János (2012): *Új Magyar Exodus felé?* MKIK GVI. Budapest. Hálózati forrás: http://gvi.hu/data/research/migracio_2012_google_elemzes_121012.pdf

(Letöltés: 2012. 10. 26.)

Hartog, Joop – Winkelmann, Rainer (2002): Comparing migrants to non-migrants: The case of Dutch migration to New Zealand. *Journal of Population Economics*. 16. 683-705.

Hárs, Ágnes (2008): Csatlakozás és családok – a magyar munkaerőpiac és a migráció. In: Kolosi, Tamás; Tóth, István György (szerk.): Társadalmi riport 2008. TÁRKI. Budapest. Hálózati forrás: http://www.tarsadalomkutas.hu/kkk.php?TPUBL-A-809/publikaciok/tpubl_a_809.pdf

(Letöltés: 2012. 10. 10.)

Hárs, Ágnes – Simonovits, Bori – Sik, Endre (2004): *Munkaerőpiac és migráció: fenyegetés vagy lehetőség?*. In: Kolosi, Tamás; Tóth, István György; Vukovich, György (szerk.): Társadalmi riport 2004. TÁRKI. Budapest. Hálózati forrás: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a803.pdf> (Letöltés: 2012. 10. 24.)

Hunt, Jennifer (2004): Are Migrants More Skilled than Non-Migrants? Repeat, Return and Same-Employer Migrants. *Canadian Journal of Economics*. 4. 830-849.

Ibarraran, Pablo – Lubotsky, Darren (2005): *Mexican Immigration and Self-Selection: New Evidence from the 2000 Mexican Census*. NBER Working Papers 11456, National Bureau of Economic Research.

Liebig, Thomas – Sousa-Poza, Alfonso (2004): Migration, Self-Selection and Income Inequality: An International Analysis. *Kyklos*. 57. 125-146.

Longhi, Simonetta – Rokicka, Magdalena (2012): European immigrants in the UK before and after the 2004 enlargement: Is there a change in immigrant self-selection? ISER Working Paper, Institute for Social and Economic Research

Massey, Douglas S. – Arango, Joaquín – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, J. Edward (2007): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In Sik Endre (szerk.): *A migráció szociológiája I.* Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium

Massey, Douglas S. – Arango, Joaquín – Hugo, Graeme – Kouaouci, Ali – Pellegrino, Adela – Taylor, J. Edward (1999): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. 3. 431-466.

Meleg, Attila (2011) *A globalizáció és migráció Magyarországon*. In: *Educatio*. 2011/2. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. Budapest. Hálózati forrás: <http://www.hier.iif.hu/hu/letoltes.php?fid=tartalom/sor/2061> (Letöltés: 2012. 10. 26.)

Moksony Ferenc (2002): Fogalomalkotás és tudományos felfedezés, Gondolatok Paul Lazarsfeld módszertani filozófiájáról, *Szociológiai Szemle*, 2002/1. 150-162. <http://www.mtapti.hu/mszt/20021/moksony.htm> (Letöltés: 2012. 10.19.)

Schoorl, Jeannette (1995): Determinants of International Migration: Theoretical Approaches and Implications for Survey Research In: Van Der Erf, Rob – Heering, Liesbeth (szerk.): *Causes of International Migration*. Luxembourg, Brussels, European Commission – Eurostat.

Sik Endre (2003) *A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai*. In: Örkény Antal (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont. Budapest. Pp. 15-18. Hálózati forrás: http://menedek.hosting1.deja.hu/files/docs/menni-maradni/02-k%20Endre_A%20migraci_s%20potenci_l%20kutatas_nak%20alapfogalmai.pdf

(Letöltés: 2012. 10. 19.)

Sik Endre (2007) (szerk.): *A migráció szociológiája I.* Budapest, Szociális és Családügyi Minisztérium.

- Sik Endre (2012): Csúcson a migrációt tervezők aránya. TÁRKI. Budapest. Hálózati forrás: http://www.tarki.hu/hu/news/2012/kitekint/20120523_migracio.html
(Letöltés: 2012. 10. 09.)
- Sik Endre – Simonovits Borbála (2002): *Migrációs potenciál Magyarországon, 1993-2001.* TÁRKI. Budapest. Hálózati forrás: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a829.pdf>
(Letöltés: 2012. 11. 27.)
- Tóth István János – Hajdu Miklós (2012): *A Google, mint eszköz a háztartási fogyasztás jelenbecslésére Magyarországon.* MKIK GVI. Budapest. Hálózati forrás: http://gvi.hu/data/papers/kut_fuz_12_3_google_120627.pdf (Letöltés: 2012. 10. 08.)
- Türei Gergely – Görög Szabolcs – Tóth István János (2012): *Magyar munkanélküliségi adatok előrejelzése a Google segítségével.* MKIK GVI. Budapest. Hálózati forrás: http://www.gvi.hu/data/research/kut_fuz_12_5_mnelkul_sajto_120725.pdf
(Letöltés: 2012. 10. 08.)
- Vijverberg, Wim P. M. (1993): Labour Market Performance as a Determinant of Migration. *Economica. New Series*, 238. 143-160.
- Yashiv, Eran (2004): The Self Selection of Migrant Workers Revisited. Centre for Economic Performance, Discussion Paper 655

MELLÉKLETEK

M1: A használt változók összevonásának módja az ismétléseket nem tartalmazó adatbázisban

Változó	Összevonás módja
iskolai végzettség	ha változott a hat felvétel alatt, akkor a legmagasabbat vettük figyelembe
munkahely telephelye	<ul style="list-style-type: none"> - képeztünk egy dichotóm változót, amely 1-et vesz fel, ha dolgozott külföldön a hat felvétel alatt a megkérdezett, és 0-t, ha nem - képeztünk két változót, amelyek megmutatják, hogy a hat felvétel alatt mennyiszer dolgozott külföldön és mennyiszer Magyarországon a megkérdezett
állampolgárság	A képzett változóban külön kategóriaként jelenik meg, ha változott a megkérdezett állampolgársága (Felvett értékek: 1 – magyar; 2- külföldi; 9 – változó)
kor	A hat felvétel alatt minden megkérdezettnek két életkora jelenik meg a válaszok között, ezek közül a magasabbikat vettük figyelembe, a korcsoport-kategóriák is ez alapján képződtek
családi pozíció	A képzett változóban külön kategóriaként jelenik meg, ha változott a megkérdezett pozíciója családjában. (1 - férj/feleség/élettárs; 2 - egyedülálló szülő gyerekkel; 3 - gyerek; 4 - egyéb rokon; 5 - egyedülálló; 9 - változó)
súly	nem vontuk össze
régió	Jellemzően nem változott, mivel a minta-kiválasztás a lakások földrajzi elhelyezkedése alapján zajlik a felvétel során. A mégis előforduló – 11 darab – változást hibának tekintettük.
születési ország	Nem változik a felvételek során. Ha mégis, azt hibának tekintettük.
nem	Nem változik a felvételek során. Ha mégis, azt hibának tekintettük.

M2. A háztartáson belül „gyerek” pozíciót betöltő személyek kora az ismétléseket tartalmazó adatbázisban, súlyozatlan

15-74 évesekre:			15-74 éves foglalkoztatottakra:	
Korcsoport	N	%	N	%
x-20 év	292393	44,7	23074	9,32
21-30 év	273044	41,76	167915	67,83
31-40 év	56018	8,57	40693	16,44
41-50 év	23754	3,63	13008	5,25
50 feletti	8632	1,32	2876	1,16